

Bouwhistorische verkenning boerderij Huize Tocama Dingeweg 3, Uithuizen

Adres
Kadastraal
Status

Dingeweg 3, 9981 NC Uithuizen gemeente Het Hogeland
Uithuizen, Sectie H, nr 60
Rijksmonument, Rijksmonumentnr: 515281, 515282, 515283

Onderzocht door
Auteur

J.M. Verkerk en J.A. Bosma-Heun (kadaster)
J.M. Verkerk
Aangepaste versie 2.0 d.d. 24 januari 2025

Colofon

Cultuurhistorisch onderzoek van boerderij Huize Tocama Dingeweg 3, 9981 NC te Uithuizen, gemeente Het Hogeland, provincie Groningen.

Opdrachtgever:

Stichting Museum Menkemaborg
Menkemaweg 2
9981CV , UITHUIZEN

Auteur

J.M. Verkerk

Status:

Definitief. Versie 2.0
Omdat in versie 1.1 de daterings- en waarderingsplattegronden van de eerste verdieping ontbraken is een aangepaste versie 2.0 gemaakt op 24 januari 2025.

Uitgegeven door:

Bouwhistorisch Boerderijonderzoek J.M. Verkerk
Zonland 19
9734 BL Groningen
Mobiel: 06 - 125 88 376
e-mail: marcelverkerk4@gmail.com

Groningen, 24 januari 2025

Omslag

Overzicht boerderij Huize Tocama gemaakt op 18 maart 2022.

Voorwoord

Stichting Museum Menkemaborg heeft als doelstelling 'het beheren, onderhouden en als museum exploiteren van de Menkemaborg, met alle daartoe behorende gebouwen en opstallen, tuinen, grachten en singels.' De missie is een volledig beeld te geven van het leven en wonen op een Groninger borg in de zeventiende en achttiende eeuw.

Tegenover de Menkemaborg in Uithuizen bevindt zich een fraaie en gaaf bewaard gebleven 19e eeuwse herenboerderij Huize Tocama. Dit rijksmonument is in 2016 door de NAM van de vorige eigenaar gekocht en in 2020 overgedragen aan de Stichting Woonbedrijf Aardbevingsgebied Groningen met de opdracht hiervoor een nieuwe eigenaar te vinden. Het bestuur van de Stichting Museum Menkemaborg ziet de boerderij met de aanwezige landerijen als een unieke kans om de aantrekkelijkheid van de Menkemaborg voor bezoekers en bedrijven te vergroten. Als belangrijk onderdeel van het nieuwe Kwaliteitsplan Menkemaborg kan ze hierdoor meer mogelijkheden creëren voor kunst en cultuurbeleving naast de mooie maar wel enigszins aan de vaste collectie gebonden huidige formule. De Menkemaborg geldt als de parel van Uithuizen en deze zal door uitbreiding met Huize Tocama een aantrekkelijk centrum van cultureel erfgoed en nieuwe kunst kunnen worden, maar ook een uitbreiding van het voor het publiek toegankelijke groene hart van Uithuizen in de onmiddellijke nabijheid van het vernieuwde dorpscentrum¹.

De ruimtelijk-visuele relatie met de Menkemaborg heeft alles in zich om Huize Tocama onderdeel uit te laten maken van de Menkemaborg, omdat de schuren mogelijkheden bieden voor ontvangst van grotere groepen en wisselexposities. De landerijen aan de noordzijde passen ook heel goed bij het landgoed. Samen met BOEi uit Amersfoort is de stichting op zoek naar een haalbare kostendeekkende exploitatie voor een restauratie en herbestemming. Ook speelt een mogelijke versterking een rol.

Langs deze weg bedank ik: dhr. H. Sienot voor het openen van de deuren van deze bijzondere boerderij; dhr. H. Hoek voor het sturen van achtergrondinformatie over de boerderij; dhr. T.B. Bierema voor het delen van achtergrondinformatie; mevr. Aly van der Mark voor het beschikbaar stellen van gegevens over Gerrit Vlaskamp; dhr. Schaalma van Sax Architecten voor het gunnen van de opdracht en het beschikbaar stellen van de tekeningen van de bestaande situatie.

¹ Uit: Restauratie en herontwikkeling Huize Tocama als uitwerking van het Kwaliteitsplan Menkemaborg. Opgesteld door: DB Stichting Museum Menkemaborg

Bouwhistorisch Boerderijonderzoek J.M. Verkerk

Colofon	2
Voorwoord	3
Inleiding	5
Samenvatting en conclusies	6
Ontwikkelingsgeschiedenis en achtergronden	12
Situering	16
Structuur	17
Ontwikkeling en typologie	21
Bouwgeschiedenis op hoofdlijnen	25
Beschrijving exterieur	29
Beschrijving interieur	35
Waardestelling	58
Aanbevelingen vervolgonderzoek en Literatuurlijst	61

Bijlage I;	Registeromschrijving 515282 en 515283.
Bijlage II;	Kadasteronderzoek ArchTime
Bijlage III;	Afbeeldingen Beeldbank Groningen.nl.
Bijlage IV;	Administratie firma Bosgra te Burgum 6 maart 1880
Bijlage V;	Gegevens steenhuis Tacuma uit A. Bolt,
Bijlage VI;	Gegevens boerderij nr 149, boerderijenboek
Bijlage VII;	Rembertus Pieter Dojes
Bijlage VIII;	Tekeningen Sax Architecten
Bijlage VIII;	Waarderingstekeningen en dateringstekening

Afb. 4. Luchtfoto met in rood Dingeweg 3 te Uithuizen.
Afbeelding: Google.

Afb. 5. Terminologie beschrijving. Afbeelding: Google.

Inleiding

Dit rapport bevat een schets van de bouwgeschiedenis van de boerderij en een beschrijving van het exterieur en het interieur. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op de gebouwen zelf, waarbij gebruik is gemaakt van een aantal schriftelijke bronnen. Indrukwekkend is het overzichtswerk van de geschiedenis van Uithuizen van A. Bolt met o.a. de geschiedenis van de steenhuizen waaronder het steenhuis Dadinga-Takuma. In het boerderijenboek "Boerderijen op het Hogeland" is de boerderij genummerd 149.

De boerderij is bezocht op 11 en 18 maart 2022 en 1 juli 2022.

Door bureau ArchTime is onderzoek uitgevoerd in het archief van het Kadaster.

Vanaf 19 maart 2001 is in het Rijksregister ingeschreven: de dwarshuisboerderij met hals en hoofd- en bijschuur samen met de hekpijlers. Echter vanaf 23 mei 1973 is de Duivenslag op vier staanders en onder zadeldak al rijksmonument. Deze duivenslag werd in 1977 door de toenmalige eigenaren geschonken aan het museum Menkemaborg en staat tegenwoordig op het perceel genaamd "Duivematsven" ten zuidwesten van de oprit naar de borg.

In het archief van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) te Amersfoort zijn drie historische afbeeldingen van de duiventil aanwezig. Evenals een fotokarton uit het archief van de Stichting Historisch Boerderijonderzoek (SHBO) dat bij de RCE is ondergebracht. Deze zijn als bijlage opgenomen.

In de beeldbankGroningen.nl van de Groninger Archieven zijn een 14-tal afbeeldingen gevonden. Deze zijn als bijlage opgenomen.

Terminologie en leeswijzer

De beschrijving van de boerderij wordt opgesplitst in een beschrijving van het woongedeelte en die van het bedrijfsgedeelte. Ook wordt met deze begrippen soms de plaats van een onderdeel aangegeven namelijk aan de kant van het woongedeelte of aan de kant van het bedrijfsgedeelte ook wel bedrijfskant genoemd.

"Voor", "achter", "links", "rechts" is gezien vanaf de voorgevel van het woongedeelte van de boerderij (afb. 5).

Uitgangspunt bij de beschrijving van de diverse gevels is met het gezicht naar deze gevel toe.

De gebinten van hoofd- en bijschuur zijn oplopend genummerd vanaf het woongedeelte naar de achtergevel van het bedrijfsgedeelte.

Afb. 6. Ansichtkaart Huize Tocama, Uithuizen uitgever H.F. Eckhardt bron 1986_17314.jpg collectie Groninger Archieven.

Afb. 7. Ansichtkaart Uithuizen Huize Tocama, uitgever Eckhardt's Bazar. Bron 1986+17410.jpg collectie Groninger Archieven. Na 1919 omdat de serre dan naar buiten is uitgebouwd.

Samenvatting en conclusies

Boerderij Dingeweg 3 Uithuizen, Huize Tocuma, is van het type kop-hals-romp met tweelaags deels onderkelderd dwarshuis met plat dak met losstaande naastgelegen bijshuur met voor- en achtergevel in één lijn waarin in de voorkant van de bijshuur een 18e eeuwse deel bewaard is gebleven dat goed herkenbaar is doordat de (laat 19e eeuwse) kap net iets hoger ligt. De rechterzijgevel, voorgevel en achterwand van dit deel horen hierbij evenals de in de voorgevel gelegen fraai vormgegeven; de 18e eeuwse toegang met bewerkt bovenlicht en ingekorte deur; de in het verlengde hiervan liggende doorgang in de achterwand met 18^e eeuwse kruisgehang; de tussenmuur met doorgang en deur naar het vertrek rechts en in dit vertrek tegen de achterwand een oude stookplaats met gemetselde schouw met op de vloer geel geglazuurde tegels waaronder nog een haardplaat ligt en rechts hiervan een kast met onderin een stenen goot, vermoedelijk om de as naar buiten te schuiven (door de rondboog in de rechterzijgevel).

Aanwijzingen dat er in de tweede helft van de 18^e eeuw dan al een boerderij staat zijn (nog) niet aangetroffen, of het moet de dwars geplaatste gangwand zijn die gemetseld is met grote stenen. Omdat er rondom geen 18^e eeuwse context zichtbaar is, is nader bouwhistorisch onderzoek aan te bevelen tijdens een verbouwing van het interieur om hier meer zicht op te krijgen.

Mijn eerste conclusie is dat dit complex met recht een historisch ensemble is van boerenplaats met opritten, omgrachting, kop-hals-romp boerderij met dwarshuis en bijshuur en tuinaanleg met een hoge monumentwaarde. De glorie van de rijke (laat) 19^e eeuwse en vroeg 20^e eeuwse landbouwperiode is hier zeer goed bewaard gebleven en nog gaaf aanwezig.

Mocht de stichting de visie hebben om deze periode als uitgangspunt te nemen dan zou mijn advies zijn om onderstaand terug te brengen naar die tijd:

- Rondlopend hekwerk op het dak van het dwarshuis;
- Uilenborden, restaureren van de oorspronkelijke onderdelen en aanvullen van de ontbrekende onderdelen;
- De rondboogvensters behorend bij de kantoorfunctie van de bank;
- De bestrating op het achtererf;
- De twee vertrekken inclusief kasten op de zolder achter de dubbele balkondeuren afgaand op de aftekening van vloeren en wanden;
- Oorspronkelijke lichtkokers tbv daglichttoetreding in de kantoorgang en personeelsbedsteden

Afb. 8. Het herstellen van het oorspronkelijke plafond evenals de wanden kan veel sfeer terugbrengen. Foto: Auteur.

Afb. 9. Tegelvloer achter entree dwarshuis. Hoe kleurrijk was de rest van het interieur? Foto: Auteur.

En te herstellen:

- De kantoorvertrekken van de bank in de hoofdschuur;
- kleurherstel gebaseerd op kleurhistorisch onderzoek van het gehele complex maar in ieder geval van het dwarshuis.
- Herstellen van de aanwezige vloeren in de dwarsgang, de kantoorgang, de donkere gang.
- De dakbedekking van het gehele complex;
- De **tuinaanleg van 1880**;
- In de bijschuur de beide voorste vertrekken;
- In de hoofdschuur de **melkenkelder**;
- Een verwarmingsunit in de kelder waarbij de schoorsteen naast het dwarshuis een prominente rol krijgt.
- De serre.

De richtlijnen, brochures en adviseurs van de RCE kunnen u op weg helpen.

Mijn tweede conclusie is dat, ondanks dat het grondplan al in 1830 aanwezig is, de huidige gebintconstructie van de hoofdschuur hier aan het eind van de 19^e eeuw van elders is geplaatst. Dit ondanks de 18^e eeuwse kenmerken zoals gedisseld hout, forse houtmaten met vierkante staanders en rechthoekige dekbalken en korbeels en de pen-gat verbindingen. Deze laat 19^e eeuwse datering wordt ondersteund door de rechthoekige windschoren, het gehakt telmerksysteem van de staanders en de windschoren, de horizontale bouwsporen in de rechterzijgevel en de voorgevel van de hoofdschuur die ik interpreteer als ophogingen van deze muren evenals de gemetselde lijstgoot van de achtergevel die met stenen is opgetrokken die passen bij deze datering. Met name het metselwerk van de lage linker zijgevel van de hoofdschuur dat in één keer is opgetrokken past bij deze datering. Naar voren toe wordt deze zijgevel steeds hoger als gevolg van uitbreidingen in het kantoorgedeelte vanaf 1895. Bij het vergelijken van de historische afbeeldingen speelt de gootlijn van de linkerzijgevel een belangrijke rol omdat hieraan de uitbreidingen van het kantoorgedeelte vanaf 1895 zijn af te leiden. Dit geldt eveneens voor de verschijningsvorm van de serre en alles dat, na inzoomen, aan de binnenkant is te zien.

Een tweede duidelijke bouwphase dateert uit 1913-1915 als het dwarshuis wordt opgehoogd met een bouwlaag en een nieuwe kap. Het is een bijzonder vroeg voorbeeld dat er op de verdieping dan al slaapkamers zijn in plaats van bedsteden.

Afb. 10. Huize Tocama gezien vanaf de Borgweg Gezien naar het oosten. Foto: Auteur.

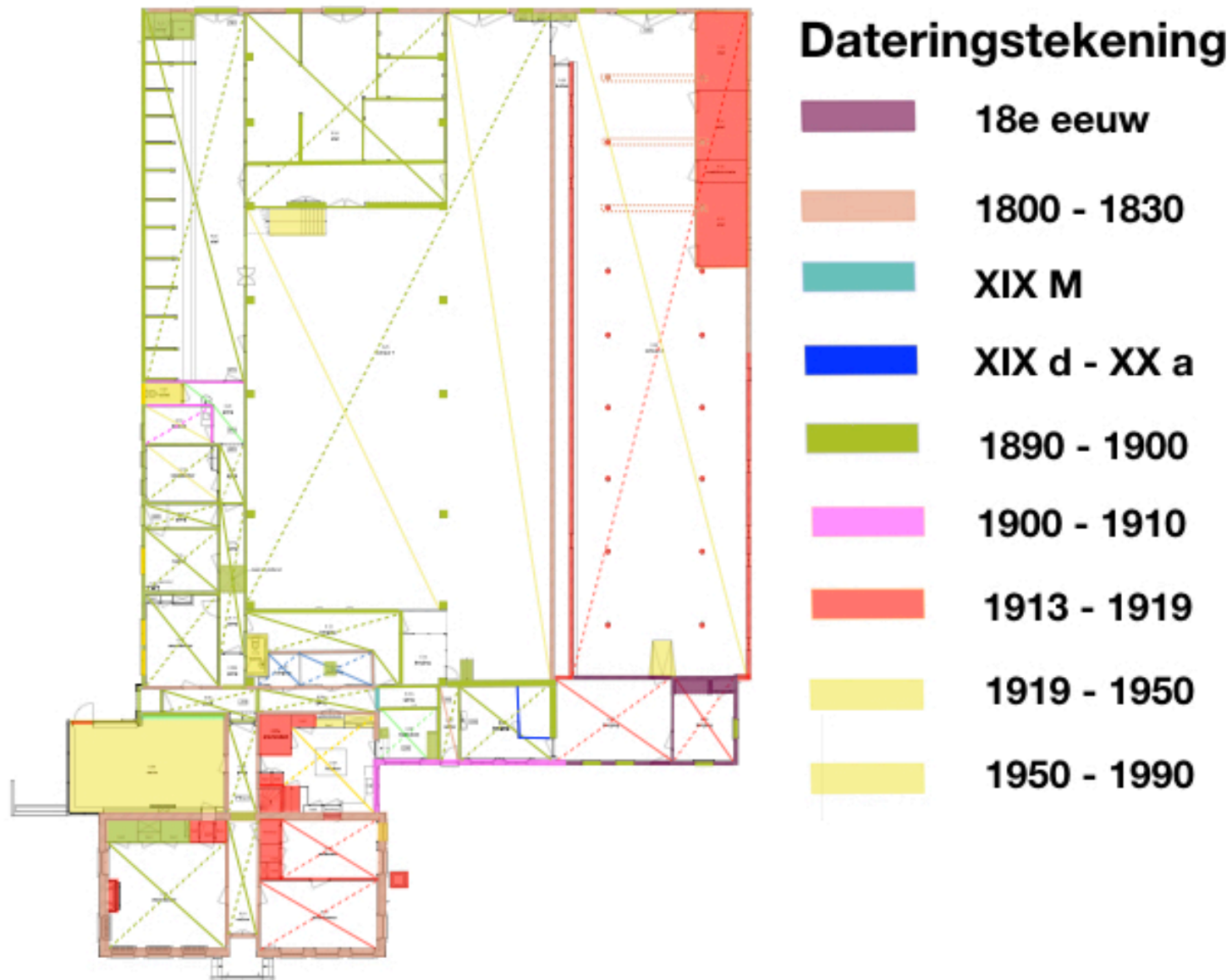

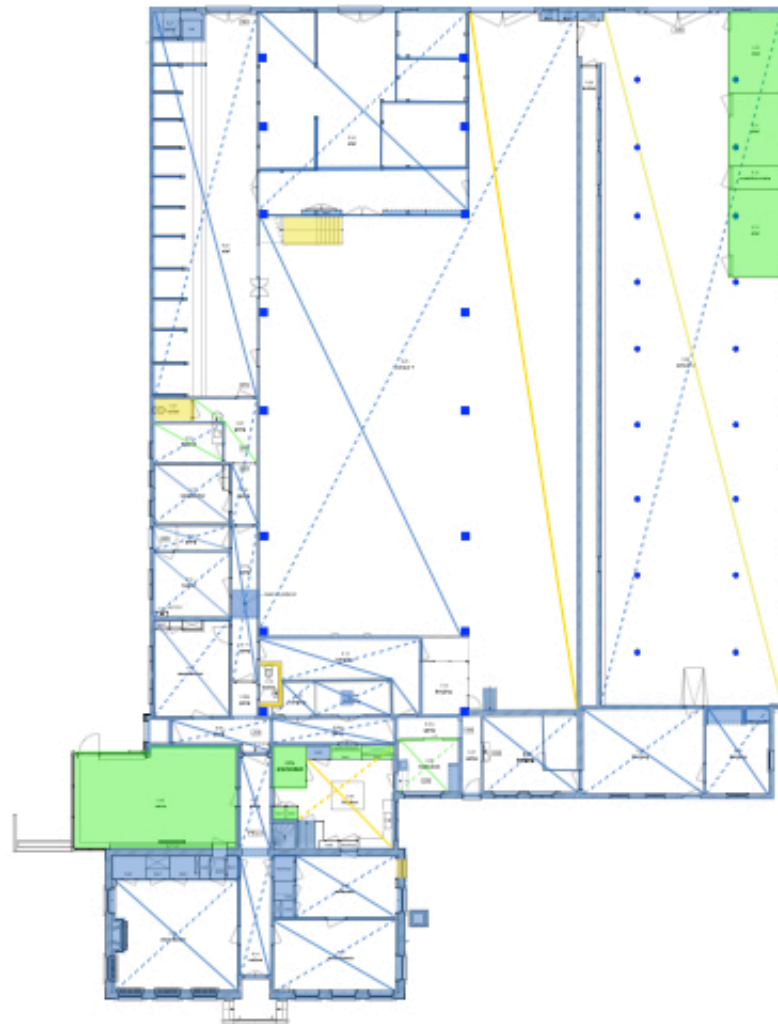
Afb. 11. Overzicht voorste deel rechterzijgevel bijschuur met het deel tot aan de krimp uit de 18^e eeuw. Foto: Auteur.

Afwijkend ten opzichte van een “doorsnee” boerderij uit die tijd is:

- een tweelaags rijk gestuukt dwarshuis met grondplan dat al in 1830 aanwezig is met in de voorgevel zeven venstertraveeën in plaats van vijf;
- een middentravee dwarshuis met twee boven elkaar gelegen balkons waarbij het bovenste twee toegangen kent voor twee afgetimmerde vertrekken;
- twee hoge schoorstenen waarbij er in het ontwerp van het dwarshuis géén plaats is voor schoorstenen maar wél voor een vrijstaande pijp rechts;
- de historische dakbedekkingen op het hele complex, met leien, donker geglazuurde pannen op het woongedeelte, riet op het bedrijfsgedeelte met de karakteristieke rondlopende pannenstrook aan de onderkant;
- een waardevolle erfaanleg bestaande uit hekwerken, oprijlanen, grachten, boomsingels, restanten van een slingertuin uit 1880 naar ontwerp van de Friese tuinarchitect **Gerrit Vlaskamp** waarbij de plantlijst bekend is en als bijlage is toegevoegd.
- in de kop en de hals de plattegrond begane grond met rijk uitgevoerde middengang met natuursteenvloer van drie platen met afmeting 1,60 bij 3,44 met stucversieringen in het plafond en de boogvormige doorgang. Deze middengang komt uit in een dwarsgang die, via een fraaie driepaneels deur uit circa 1850, de hele strook vertrekken met elkaar verbindt die achter de voorgevel van de hoofd- en bijschuur liggen;
- in de hals de gestuukte boogvormige doorgang naar de eerste verdieping;
- de achtergevel van de hoofdschuur waarin géén zaadvensters liggen;
- de achtergevel van hoofd- en bijschuur met de houten vensters bestaande uit uitstekende middendorpels gelijk aan die van de staldeuren;
- de hoge deuren, zowel naar de deel alsook naar de paarden- en koestal;
- de houten bovenlichten met houten roedeverdeling boven de stal deuren;
- de hoofdschuur met indeling van de paardenstal met bestrate middengang met links en rechts paardenstallen voor **wel 15 paarden**;
- in de hoofdschuur de nog aanwezige laat 19^e eeuwse koestal, compleet met grup, koestand en houten schotten;
- de vroegere kantoorruimtes met restanten uit de laat 19^e en vroeg 20e eeuw;

Bolt beschrijft uitvoerig de geschiedenis van Uithuizen en de verschillende steenhuisen inclusief het steenhuis Takuma / Dadinge. Een hoogtepunt is natuurlijk de archeologische opgraving in opdracht van de gemeente Eemsmond is, landend in de rapportage van Van de Kuijl e.e.a. uit 2007/2008 én de publieksvriendelijke uitgave van de gemeente Eemsmond van mei 2008. Deze laatste is opgedragen aan Aje Bolt die de basis heeft gelegd voor deze opgraving. Verrassend is dat de plek van het steenhuis Dadinge al bewoond werd vanaf 1050. Het verhaal van het steenhuis wordt in het kader van deze bouwhistorische verkenning niet verder uitgediept. De gegevens zijn wel als bijlage bijgevoegd.

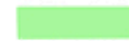

Waarderingstekening

Hoge monumentwaarde

Van cruciaal belang voor structuur en/of betekenis

Positieve monumentwaarde

Van belang voor structuur en/of betekenis

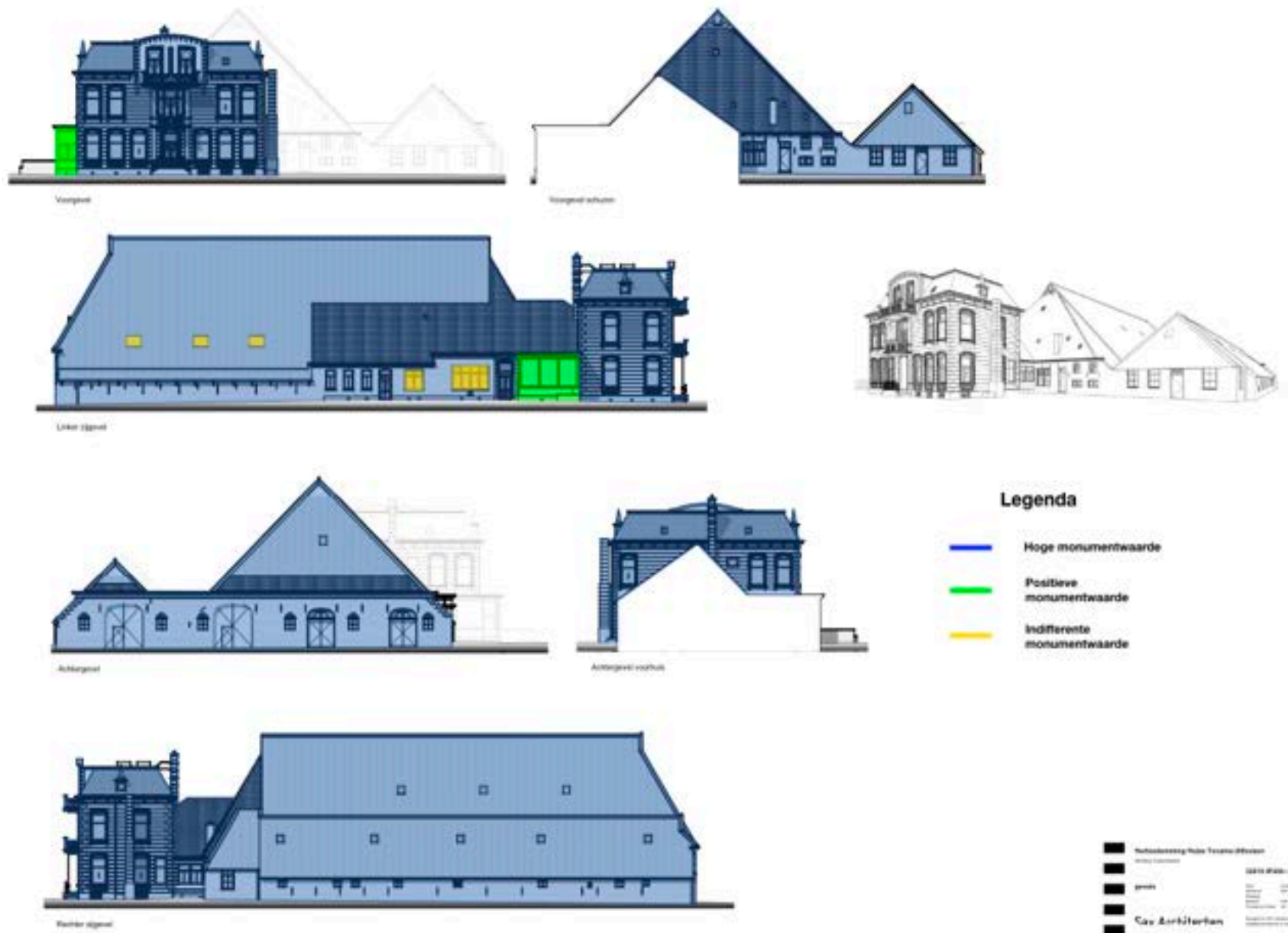
Indifferente monumentwaarde

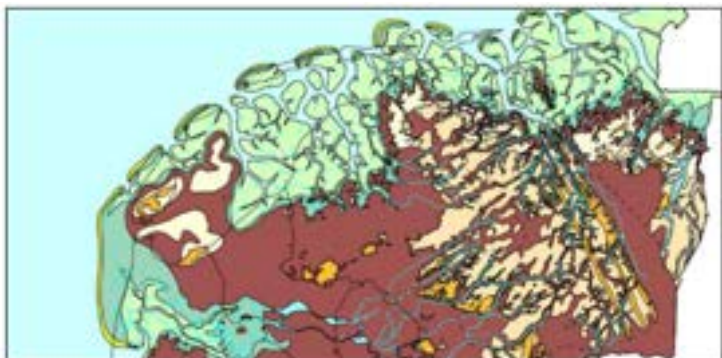
Van relatief weinig belang voor structuur en/of betekenis

vloer of vloerafwerking

plafond of plafondafwerking

Abbeelding 6: Paleogeografische kaart van Noord-Nederland rond 2750 v. Chr. (bron: Vos, P. & S. de Vries 2013; 2e generatie paleogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0). Deltares, Utrecht. Op 20-02-2014 gedownload van www.archeologienederland.nl).

Abbeelding 7: Paleogeografische kaart van Noord-Nederland rond 500 v. Chr. (bron: Vos, P. & S. de Vries 2013; 2e generatie paleogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0). Deltares, Utrecht. Op 20-02-2014 gedownload van www.archeologienederland.nl).

Abbeelding 8: Paleogeografische kaart van Noord-Nederland rond 800 na Chr. (bron: Vos, P. & S. de Vries 2013; 2e generatie paleogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0). Deltares, Utrecht. Op 20-02-2014 gedownload van www.archeologienederland.nl).

Afb. 14. Uit: RCE, bewoningsgeschiedenis noordelijk kustgebied.

Bouwhistorisch Boerderijonderzoek J.M. Verkerk

Ontwikkelingsgeschiedenis en achtergronden

Uithuizen ligt op het zogenaamde 'noordelijk zeekleigebied'. Onder een dikke laag afzetting van 12 tot 15m ligt vrijwel steeds dekzand.

Kenmerkend is dat het gebied over een lange tijd onder invloed van de getijden is overspoeld. Een snelle zeespiegelstijging is ingezet rond 10.000 - 8.000 jaar geleden als gevolg van het smelten van het landijs. Grote delen van de huidige Noordzee werden overspoeld. Via getijdenbekkens van de Boorne, de Hunze en de Fivel drong de zee ver het land binnen. Vanaf 5.000 jaar geleden ontstonden er strandwallen voor de huidige kustlijn. Rond de getijdenbekken ontstonden kustmoerassen waarin veengroei plaats vond. Met het stijgen van het grondwater breidde het veen zich steeds verder landinwaarts uit. Doordat de zeespiegel bleef stijgen en het geulsysteem verder het land binnendrong werd deze veenlaag langzaam weer weggeërodeerd. Klei werd afgezet in het brakke water dat slechts gedeeltelijk was afgesloten door een strandwal ter plaatse van de huidige Waddeneilanden.

In de periode vanaf 2.900 jaar geleden nam de snelheid van de zeespiegelstijging af. Dit resulteerde in een toenemende aanvoer van zand naar de kust, waardoor het strandwallensysteem zich kon stabiliseren. In de achterliggende lagunes, onder meer tussen het Hunze- en Fivelbekken, vond veenvorming plaats.

Sommige strandwallen groeiden uit tot waddeneilanden waarbij op den duur de zeegaten tussen de eilanden over gingen in trechtervormige zeeboezems.

De randen van de Fivelboezem werden in de IJzertijd gevormd door de kwelderwal van Eenum naar Spijk in het oosten en de kwelderwal van Middelstum naar Usquert in het westen.

Tussen 50 en 300 na Christus groeide de kwelderwal vanaf Usquert naar het oosten toe waardoor een haakvormige kwelderwal ontstond en de Fivelboezem uiteindelijk naar het oosten toe steeds verder dichtslabde. Zo ontstonden eerst Oldörp vervolgens Uithuizen, Uithuizermeeden en later Roodeschool en Oosteinde.

Afb. 19. Zie voor verklaring pag. 128.

Afb. 15. Afbeelding 19 uit Bolt 1982.

Uithuizen (tekst ontleend aan Bolt 1982)

Uithuizen is geen wierdenederzetting, doch dankt zijn ontstaan aan de wierde Oldörp, ten zuid-westen van het dorp. Deze wierde, volgens Bolt vermoedelijk Brunwerd genaamd, was één der latere uit de periode van wierdenbouw en moet uit 400 - 600 na chr. dateren. Met een oorspronkelijke afmeting van ca. 7 ha en het hoogste punt op ruim vijf meter boven de omgeving was het één der grootste en hoogste wierden in de Ommelanden. In 1387 wordt gesproken over "Aldathorpe". Later komt de Groningse naam Oldörp in gebruik.

Ten noorden van Oldörp ligt een kwelderrug of schoorwal (nr 11 op afb 19 uit Bolt). Vermoedelijk tussen 900 en 1000 vestigen zich hier de eerste bewoners. De nederzetting krijgt de naam Uthuson, afgeleid van de uiterste huizen of de uiterste- of randbewoning. De eerste aanzet voor Uithuizen ligt volgens Bolt ter plaatse van de latere buurtschap Lage van de Weg en de Bovenhuizen. Geleidelijk vond uitbreiding naar het oosten plaats via de Molenwierdstraat en de Wierdstraat. Deze laatste twee waren eertijds "de straat" door Uithuizen waar de vroegtijdse hutten of huisjes hebben gestaan. Veel later is de tegenwoordige Hoofdstraat ten zuiden van de wal aangelegd. Bolt noemt dat een even oude schoorwal ligt ten zuidoosten van Uithuizen van de Treubweg tot aan het Meedstermaar. Tot het begrip de "uiterste huizen" moeten zeker ook de huizen op deze schoorwal gerekend worden.

Uthuson komt voor het eerst voor omstreeks het jaar 1000 op inkomstenlijsten van de abdij Werden a/d Ruhr in Duitsland. Op dezelfde lijst staan de namen Brunvurd of Burnvurd waarmee volgens Bolt waarschijnlijk Oldörp wordt bedoeld.

Door de aanleg van de zeeborg omstreeks 1200 groeit Uthuson ten koste van Brunwerd. Ook de bedijking na 1250 beginnend vanaf Usquert - ten noordoosten van Uithuizemeeden afbuigend naar Oosternieland bevordert de bevolkingsaanwas. Met de komst van de kloosters vanaf 1200 wordt het bakken van steen uit klei herontdekt. Tussen 1225 en 1250 wordt in Uithuizen een nieuwe stenen kerk gebouwd. Ook worden er huizen van steen gebouwd. De kronieken van Emo en Menko melden na 1270 "steenuizen" tussen Lauwers en Eems. Uit deze steenuizen zijn de latere borgen voortgekomen. Opgemerkt wordt dat niet alle steenuizen borgen zijn en dat niet elke borg voortkomt uit een steenuis. Rondom Uithuizen zijn een aantal steenuizen opgetrokken: de onderkelderde achterste vleugel van de Menkemaborg is nog steeds aanwezig. Ook Dadinga-Takuma en Ulbranda moeten als echte steenuizen worden beschouwd. Evenals Almersma en Engersum en ook op de wierde bij Doodstil stond een steenuis.

Afb. 16. Topografische militaire kaart 1850.

Afb. 17. Overzicht Bonnebladen ca 1910 met Huize Tocama in de rode cirkel.

Historisch-agrarische achtergronden (tekst gebaseerd op Bierema 2002)

In de provincie Groningen werd het economische leven gedurende vele eeuwen gedomineerd door de landbouw. Na de vepestepidemieën van 1715 tot 1745 en 1769 breekt vanaf 1775 een voorspoedige periode aan. De Franse bezetting van 1795 - 1815 was voor de landbouw een bloeiende periode door de hoge landbouwprijzen. Als gevolg van toenemende graanimporten uit Zuid-Rusland en uit streken rond de Zwarte Zee vindt een sterke daling plaats van 1818 - 1830. Het bedijken van de kwelderlanden gelegen achter Uithuizen en achter een gedeelte van de Uithuisder-Meeden in 1827 komt precies op het juiste moment. Na 1835, als gevolg van een toenemende (internationale) vraag van met name haver, stegen de prijzen voor akkerbouwproducten. Engeland schafte zijn beschermende invoerrechten af en later ook Duitsland waardoor veel landbouwproducten naar die landen zijn afgezet. Tussen 1850 en 1879 waren de omstandigheden voor de landbouw zelfs zeer gunstig. Dat kwam o.a. door de Krimoorlog van 1853 - 1856 waardoor de graanaanvoer uit het oosten verdween. Gecombineerd met de aardappelziekte in 1845 en volgende jaren deed de graanprijzen stijgen. En dit leidde tussen 1862 en 1865 tot de bouw van de Groninger Korenbeurs, de eerste overdekte graanbeurs van Nederland. De welvaart van met name de akkerbouwers in de noordelijke en oostelijke kleigebieden van Groningen nam legendarische vormen aan. In latere tijden werd wel gesproken van de Champagnejaren. De welvaart was deels het gevolg van de vruchtbaarheid van de zeeklei die goede oogsten voortbracht. Maar ook speelde het zogeheten beklemrecht een rol. Dit systeem waarbij de pachtsom langjarig was vastgelegd, speelde de pachtboer op den duur in de kaart; vanwege de inflatie vormde de pachtsom geen weerspiegeling meer van de daadwerkelijke waarde van de grond. Vanwege de bepalingen van het beklemrecht bleef de grond bij elkaar; de boerderij (eigendom van de landbouwer) en het pachtcontract voor het land gingen in de regel over op de oudste zoon. Feitelijk waren de boeren vrij in het uitoefenen van hun bedrijf en ze profiteerden rechtstreeks van verbeteringen die ze aanbrachten. Bij veel landbouwers leidde dit tot een cultuur van investeren en innoveren.

Het land rond Uithuizen is goed te bewerken en zeer geschikt voor de verbouw van granen. Volgens Priester was gerst hier gedurende de hele 19^e eeuw een gewild gewas. Vanaf het midden van de 19^e eeuw kwamen daar tarwe en koolzaad bij en vlas vanaf het laatste kwart van de 19^e eeuw.

De periode van 1878 - 1894 ging de boeken in als de grote agrarische depressie door de grote instroom van goedkoop graan uit Amerika. Dat het Hogeland deze crisis wist te overwinnen had een aantal redenen. Zoals verbeteringen in de machines. Zo werd in 1846 een hekeldorsmachine uit Amerika geïmporteerd en werd in 1876 de eerste stoomdorsmachine ingezet. Andere redenen zijn het

Afb. 18. Huize Tocama, oorlogsmuseum 1939-1945 in 2003. Bron: img066.jpg. Collectie gemeente Het Hogeland, Beeldbank Groningen.

kweken van meer productieve rassen; het aanpassen van het bouwplan; de opkomst van kunstmest; het aanleggen van stenen drainage voor het verbeteren van de waterafvoer en de opkomst van de landbouwindustrieën zoals in 1842 de eerste aardappelmeelfabriek (Foxhol) in 1879 de eerste strokartonfabriek (Sappemeer). Beide gesticht door W.A. Scholten. Verhardingen van de wegen en de aanleg van spoorlijnen voor een sneller transport.

Mechanisatie van de landbouw betekende ook een verschuiving naar meer seizoensarbeid. Voor relatief minder arbeiders werd het noodzakelijk om op of nabij de boerderij te wonen. In het oogstseizoen migreerden grote groepen landarbeiders van boerderij naar boerderij. De banden tussen landbouwers en hun landarbeiders werden losser. De inkomensverschillen en sociale kloof groeiden. In dit gebied werden de scherpste tegenstellingen echter gedempt door de invloed van de kerk(en). Vooral na de Tweede Wereldoorlog werd de economische positie van landarbeiders verbeterd. Tegelijkertijd was er een scherpe daling in de vraag naar arbeid in de agrarische sector. Door processen van o.a. schaalvergroting, mechanisatie en later ook automatisering nam het aantal agrarische bedrijven in rap tempo af, een ontwikkeling die tot de dag van vandaag voortduurt. Boerderij Huize Tocama werd een aantal decennia geleden al onttrokken aan de landbouw vanwege de behoefte van Uithuizen om zich uit te breiden. Vanaf 1991 tot 2003 was hier gevestigd Oorlogsmuseum 1939 -1945.

Afb. 19. Huize Tocama, gezien vanaf de Dingeweg.
Foto: Auteur.

Afb. 20. Huize Tocama, gezien vanaf de Dingeweg met bruggetje naar het dwarshuis. Foto: Auteur.

Situering

Dingeweg 3 te Uithuizen is een boerderij genaamd “Huize Tocama” van het type kop-hals-romp met dwarshuis en bijschuur en ligt ten oosten van Uithuizen, aan de noordkant van de kruising waar de Borgweg overgaat in de oprit naar de Menkemaborg en de Menkemaweg overgaat in de Dingeweg. De Dingeweg ligt op een oude kwelderwal die omstreeks 1200 werd bedijkt wat leidde tot een groei van Uithuizen. De boerderij ligt op een bijna volledig omgrachte boerenplaats, bij het achtererf ligt geen gracht, en heeft drie toegangen; twee opritten naar het achtererf en één toegang naar het woongedeelte via een bruggetje over de gracht vanaf het noordoostelijk perceel. Eén oprit is vanaf de Dingeweg, langs de gracht terwijl de andere oprit, volgens een kaart al vanaf 1914, vanaf de Borgweg over het zuidwestelijk gelegen perceel is aangelegd. De Dingeweg maakt na de oprit een slinger waarbij het eind van de slinger gelijk ligt met de aansluiting met de Moeshornweg. De ligging van de boerderij is zo gekozen dat men komend vanaf de Moeshornweg goed zicht heeft op de zijkant van de boerderij en het woongedeelte.

De oriëntatie van de boerderij loopt evenwijdig aan die van de percelering van de twee, aan de boerenplaats grenzende, noordoostelijk gelegen percelen en niet evenwijdig aan de Dingeweg. Het bruggetje is na 1972 geplaatst en is een verwijzing naar het oudere bruggetje die lag deze vanaf de Dingeweg-oprit over de gracht naar een pad langs de zijgevel van de romp van de boerderij.

De boerenplaats heeft een waardevolle erfbeplanting met boomsingels langs de boerenplaats, de Borgweg, de Dingeweg en de oprit evenals restanten van een tuinaanleg aan de woonkant die in 1880 in opdracht van de weduwe Bonthuis door de Friese tuinarchitect Gerrit Vlaskamp is aangelegd. Fragmenten van deze tuin zijn op oude afbeeldingen nog herkenbaar. De plantlijst van de firma Bosgra is bewaard gebleven en als bijlage gevoegd. In de meest oostelijke hoek van de boerenplaats staat een achthoekig tuinhuisje dat gezien de hoeveelheid glasvlakken mogelijk als theekoepeltje heeft gediend.

Op de eerste kadastraal minuutplan van omstreeks 1830 is de boerenplaats voorzien van een U-vormige gracht die aansloot aan de Dingeweg. Deze grachtvorm is nog zo op een kadastrale kaart uit 1920 terwijl de kaart uit 1914 iets anders laat zien.

Op het perceel ten noorden van de boerenplaats verraden restanten klinkers in de grond bij een kleine poel een zogenaamde “paardenwas”.

Afb. 21. Structuur Huize Tocama.
Tekening: Sax Architecten, bewerking auteur.

Structuur

De boerderij bestaat uit een romp, hierna hoofdschuur genoemd, die gebouwd is als een zogenaamde “Friese” schuur (met een hoge nok, lage zijgevels en een hoge voor- en achtergevel) van acht achter elkaar geplaatste dekbalkgebinten lang, die samen zeven vakken vormen. Vóór de hoofdschuur staat, in het verlengde van het linker zijdakvlak en zijgevel, een éénlaagse hals met de nok eveneens in het verlengde van die van de hoofdschuur. Vóór de hals staat, haaks op diens nok, een kop waarbij de rechterzijgevel van kop en hals in het verlengde van elkaar liggen en het midden van de kop net iets links van de nok van de hals ligt. Deze kop bestaat uit een tweelaags, deels onderkelderd dwarshuis met mansardekap². Rechts naast het dwarshuis staat een hoge, losstaande, schoorsteen die recent is ingekort. Een andere hoge schoorsteen staat in het midden van en tegen de achtergevel, in het linkerdakvlak van de hals. Deze is voorzien van een stalen korset dat af steunt naar het achterdakvlak van het dwarshuis. De schoorsteen is geplaatst in het ritmiek van de gootklossen in de gootlijst. De nok van de hals houdt eveneens rekening met de gootlijst doordat deze vóór het dwarshuis overgaat in een klein voordakschild, uitkomend bij de hoge schoorsteen.

Rechts naast de hoofdschuur staat een smalle, vrijstaande bijschuur van negen dekbalkgebinten lang waarbij zowel de voor- als de achtergevel in het verlengde van die van de hoofdschuur ligt. Ofwel zowel aan de voor- als achterkant is een verbinding tussen beide bouwdelen aanwezig. Het voorste deel van de bijschuur bevat het oudste bouwdeel van de boerderij; een 18^e eeuwse vertrek met haard tegen de achterwand. Een 18^e eeuwse datering wordt ondersteund door het muurwerk van de rechterzijgevel tot aan de krimp plus in de voorgevel een 18^e eeuwse ingang met fraai bovenlicht. De nok van het 18^e eeuwse deel ligt net iets hoger dan die van de bijschuur.

Op de kaart van 1830 is dit 18^e eeuwse deel herkenbaar als losstaand gebouwtje. De bijschuur is dan minder lang waarvan thans de voorste drie gebinten en de rechterzijgevel nog resteren. Op deze kaart is het grondplan van het dwarshuis dan al aanwezig, ofwel een voorhuis van zeven venstertravee breed. Dat is vroeg voor een dwarshuis. De hals is goed herkenbaar doordat de linkerzijgevel naar binnen ligt ten opzichte van die van de hoofdschuur. Deze sprong werd gemaakt om de overgang te realiseren van de lage zijgevel van de hoofdschuur naar de hoge zijgevel met vensters van de hals.

² Afmeting dwarshuis buitenwerks 16,35 x 8,0 m, hoofdschuur inwendig 42,76 x 22,95 m1, bijschuur inwendig 42,76 x 9,96 m1, hals is niet gemeten.

Afb. 22. Dak dwarshuis met leien gedekt met dakkapel.
Foto: Auteur.

Afb. 23 en 24. Uilenborden. Links achterkant bijschuur. Rechts voorkant hoofdschuur. Foto's: Auteur.

Daken

Het dak van het dwarshuis is gedekt met schubvormige leien met kantige schubben. Zowel de aansluiting met de nok als die met de hoekkepers is uitgevoerd met een karakteristiek geprofileerde lijst met rondingen in de hoeken. Blickvangers zijn twee fraai uitgevoerde dakkapellen met puntdak; één in de ieder zijdakvlak. De puntdaken zijn eveneens met leien gedekt eindigend in een bol met spits. Oorspronkelijk stond op de nokrand een doorlopend hekwerk als bekroning die op foto's van 1949 nog aanwezig was.

Het dak van de hals en het dak van het woongedeelte in de hoofdschuur is gedekt met een donkere, gebakken pan. De hals met een donker geglazuurde Friese golfjespan. Het voordakschild van de hoofdschuur met een donkere geglazuurde oud-hollandse pan. Door het toepassen van een geglazuurde pan komt het hemelwater schoon in de regenput en is het geschikt als drinkwater voor de bewoners. Onder de pannen ligt verticaal dakbeschoot.

Op het overige deel ligt riet met aan de onderkant een voor Noord-Groninger boerderijen kenmerkende pannenstrook. Zowel het riet als de pannenstrook zijn thans voorzien van golfplaten.

Het dak van de bijschuur bestaat uit twee delen. Het voorste deel overkapt het oudste deel waarbij de nok net iets hoger ligt. Dit deel is thans bedekt met golfplaten. Het achterste deel kent dezelfde opbouw als die van de hoofdschuur. Aan de onderkant van het linkerdakvlak liggen twee rijen rode friese golfjespannen.

Ter plaatse van de nokeinden van hoofd- en lagere deel bijschuur was vroeger een fraai uitgevoerd uilenbord aanwezig waarvan nog slechts delen bewaard zijn gebleven. Het uilenbord aan de achterkant van de bijschuur heeft nog een originele opbouw met vierkante piron met zadeldak en geprofileerde beeindiging. De driehoek is afgewerkt met modern plaatmateriaal waarachter mogelijk nog de originele indeling bewaard is gebleven. Die originele inrichting is nog wel aanwezig bij de voorste nokeinde van de hoofdschuur en bestaat uit in- en uitzwenkende rondingen met glas en voorzien van vier roedes.

Het dak van de losstaande rijtuigstalling is nog noemenswaardig en wordt gedekt met een gesmoorde gotische pan.

Afb. 25. Kapconstructie dwarshuis naar rechts gezien met onderslagbalk ter plaatse van de gemetselde kajuit. Foto: Auteur.

Afb. 26. Kapconstructie hals naar voren gezien. Foto: Auteur.

Constructie dwarshuis

Het dwarshuis heeft een dragende voor-en achtergevel met hierin opgelegd de houten balklaag van de begane grond (ca. 25 cm hoog en 27 cm breed, gemeten in de kelder), van de eerste verdieping (ca. 21 x 26 cm met hart-op-hartmaat van circa 1,80 m.) en die van de zolderverdieping (niet gemeten). Diktes van vloerhout konden niet worden gemeten maar zijn gezien de forse hoh-maat vermoedelijk 24 mm of dikker.

De kapconstructie van het dwarshuis dateert uit 1913, is gemaakt van rechthoekig hout en bestaat uit twaalf naast elkaar staande spanten die op een kantbalk staan. Deze kantbalk is gekoppeld aan de zolderbalken. Ieder spant bestaat uit twee schuin geplaatste stijlen met daaroverheen een dekbalk. Het korbeel zorgt voor de stabiliteit in de dwarsrichting en is iets ingekeept met een zwaluwstaart-verbinding. Behalve ter plaatse van de uitgemetselde kajuit. Hier ligt de balk op in de muur en ontbreekt het korbeel. Deze balken worden in het midden ondersteunt door een onderslagbalk die gedragen wordt door drie stijlen die op de onderliggende zolderbalklaag staan. Op de bovenkant van de spanten is het dakhout gespijkerd. Op het oog is er geen afschot zichtbaar. De dekbalken steken iets voorbij de schuin geplaatste stijlen en hebben aan de uiteinden een inkeping waar een gording op ligt. Deze gording koppelt de spanten.

De zijgevels zijn hoger opgemetseld waardoor de vloer verdiept ligt. Hierop ligt de muurplaat. Vanaf de muurplaat tot deze gording liggen kapsporen die soms het ritme van de spanten volgen maar soms ook niet. Drie vierkante gordingen zijn iets ingelaten in de kapsporen en zijn verdeeld onder, boven en midden. Tegen deze drie gordingen is verticaal dakhout getimmerd. Dat is opmerkelijk. Gebruikelijk is om bij een leibedekking juist horizontaal dakbeschoot toe te passen. Zo worden spijkers van één lei in dezelfde plank genageld. Door werking van het hout wordt de lei dan niet kapot getrokken.

De kapconstructie van de hals dateert uit 1890 en bestaat uit acht spanten die haaks op de nok staan waarbij er vier hele spanten zijn en vier aangepaste. Dit laatst om zo de spanten te kunnen opvangen vanaf een trekbalk van de forse ronde hoekkeper naar de staander van het eerste gebint aan de koestalzijde. De spanten lopen vanaf de muurplaat en zijn gekoppeld in de nok met een driehoekige schetsplaat. Op twee niveaus zijn trekbalken aangebracht, beide met een zwaluwstaart-verbinding. De onderste trekbalk heeft bij de vier hele spanten een korbeel. Vanaf bijna het midden van de onderste trekbalk lopen nog twee schuin geplaatste trekstukken naar boven naar de spanten. Ook deze zijn voorzien van zwaluwstaart-verbindingen. Over de spanten lopen gordingen waartegen het verticaal dakbeschoot is gespijkerd. Boven de linkerzijgevel ligt een hoge balk waar de spanten op staan.

Afb. 27. Kapconstructie hals.
Foto: Auteur.

Afb. 28. Kelder met cv met buis
door buitengevel. Foto: Auteur.

Afb. 29. Kelder naar achteren
gezien, met trap. Foto: Auteur.

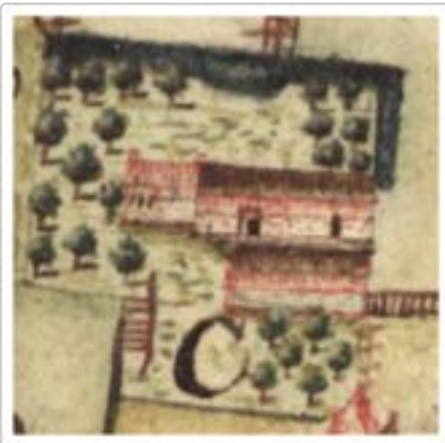
Afb. 30. Kelder naar voren gezien
met deur 1913. Foto: Auteur.

Kelder dwarshuis

Vanwege aanwezig grond- of regenwater is slechts een blik in de kelder geworpen. Duidelijk is dat de kelder is uitgediept in 1913 en de buitengevel is voorzien van een extra wand. Onderaan de houten keldertrap zijn twee extra treden. Alle wanden en vloeren zijn afgewerkt met een mortellaag. Het is niet duidelijk of er recentelijk betonwerkzaamheden zijn uitgevoerd. De kelder ligt niet onder het hele dwarshuis maar alleen onder het rechter deel. De balkenlaag van de begane grond ligt op in de penanten tussen de keldervensters, soms met daaronder een slof. In de ruimte rechtsachter stond de verwarmingsunit met een pijp door de muur naar de losstaande schoorsteen. In de keldergang nog een deur uit het eerste kwart van de 20^e eeuw.

Afb. 31. Kelder naar voren gezien met balklaag met sloffen.
Foto: Auteur.

Afb 32. Rechts de boerenplaats den Haver in Onderdendam, getekend door Henricus Teijsinga in 1734 waarop twee langhuizen zijn aangegeven. Links ingezoomd op C met een woongedeelte (links) tussen twee topgevels met daarachter een lage hoofd-schuur. Daarnaast een bijschuur met dezelfde nokrichting als, en in verlengde van achtergevel hoofdschuur.

Afbeelding: collectie Groninger Archieven

Afb. 33. Tekening in 1734 gemaakt door Henricus Teijsinga met boven een langhuis en onder de 'Friesche schuur' van Wolddijk 95 Bedum. Afbeelding: coll. Gron. Archieven.

Bouwhistorisch Boerderijonderzoek J.M. Verkerk

Ontwikkeling en typologie

Uit onderzoek in de regio, naar historische boerderijen die al eeuwen op dezelfde boerenplaats staan, komt naar voren dat het woon- en bedrijfsgedeelte vaak onafhankelijk van elkaar verbouwd werden. Dan weer werd het schuurgedeelte aan- of verbouwd; dan weer het woongedeelte. De ontwikkeling in de landbouw was hierin vaak leidend. Door bouwhistorisch onderzoek is het mogelijk om een ontwikkeling van de boerderijbouw in de provincie Groningen te geven.

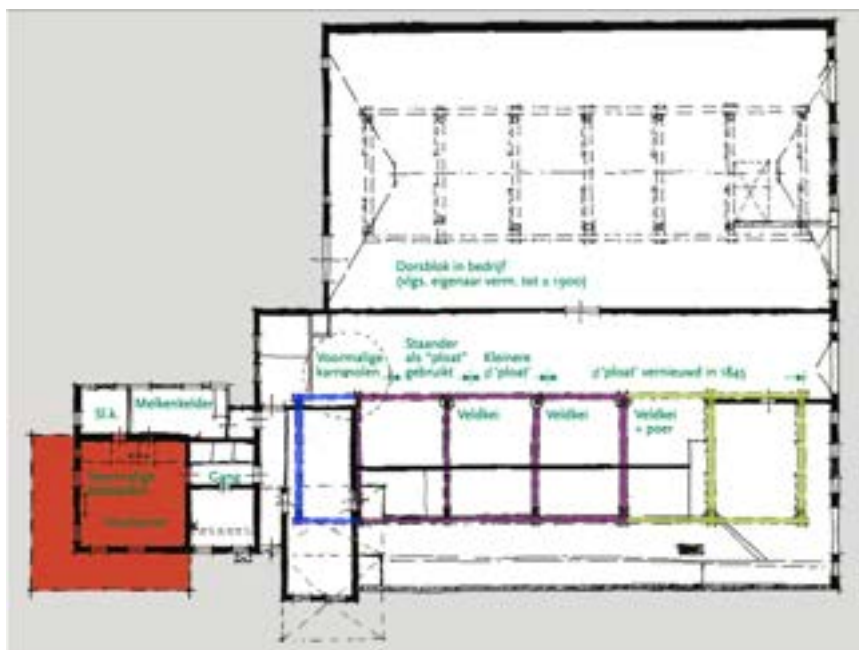
Groninger langhuis

Vanaf het eind van de 16e eeuw is de ontwikkeling van de Groninger boerderij goed te volgen. In die tijd was er doorgaans sprake van een zogenaamd *langhuis*: een éénlaags woongedeelte met daar recht achter een even hoge of iets lagere, maar bredere hoofdschuur, hoofdzakelijk bedoeld voor de stalling van vee en paarden. De nokrichting van beide gebouwtjes was gelijk. Vaak stond er naast de hoofdschuur een tweede schuur die dienstdeed als opslag van producten van het land. Op afbeelding 32 is een *langhuis* afgebeeld; Het is de voorganger van de in 1894 afgebrande boerderij Den Haver in Onderdendam zoals die in 1734 door landmeter Henricus Teijsinga is getekend. Links is duidelijk zichtbaar het woongedeelte in rood (steen) met zadeldak tussen twee topgevels. Daarachter, met ongeveer dezelfde nokhoogte, is het schuurgedeelte getekend met ter plaatse van de achterkant een topgevel. Uit onderzoek is gebleken dat gebinten van dergelijke lage schuren laag en breed waren en in een rij stonden opgesteld tussen de lage zijgevels. Soms wel elf gebinten achter elkaar op korte afstand van elkaar. Je kon er precies onder door lopen. Dit gaf een brede middenbeuk, o.a. in gebruik als dorsvloer, met aan weerskanten een smalle zijbeuk voor een koestal. De koeien stonden, zoals gebruikelijk was in Friesland en Groningen, met de kop naar de zijgevels. De paardenstal lag direct achter het woongedeelte.

'Friesche schuur', kop-romp of kop-hals-romp

Aan het eind van de 16^e eeuw vond een belangrijke ontwikkeling plaats met de komst van een nieuw schuurtype uit Friesland; de zogenaamde 'Friesche schuur'³. Deze brede en hoge schuur (*romp*) werd gebouwd op de plaats van de lage schuur, achter het woongedeelte (*kop*). Zo ontstond het *kop-romp* type, of als er nog een bouwdeel tussen lag, het *kop-hals-romp* type. Begin 17^e eeuw verspreidde dit schuurtype zich snel binnen Noord-Nederland. Typisch voor deze

³ Tot dusver oudst bekende exemplaar van een Friesche schuur dateert uit 1595 en staat in Reahus, Friesland en is ontdekt door Paul Borghaerts. Dit gebintwerk is gemaakt van eikenhout en bestaat uit een zogenaamd gestapeld gebint, ofwel op ieder gebint staat nog een kapgebint. Zie zijn boek: Houtstromen. Bossen, binten en boerderijen. (Gorredijk, 2021).

Afb. 34. Wolddijk 95, Groningen. Plattegrond kop-hals-romp met bijschuur. Een voorbeeld van een boerderij waarbij de gebinten in de hoofdschuur zowel naar voren als naar achteren zijn verlengd.

Hoofdschuur:

In kleur aangegeven de verlenging van hoofdschuur-gebinten:

in paars de vier oudste gebinten, 1667 - 1734, gemaakt van hergebruikte eiken onderdelen (uit 1492 - 1502);

in blauw, 1734 - 1830, de verlenging naar voren met één gebint;

in groen, in 1845, de verlenging naar achteren met twee gebinten.

De bijschuur die tegen de hoofdschuur is aangebouwd dateert uit 1880 en is met hergebruikte gebinten.

Woongedeelte:

In rood, de omtrek van het voorhuis vóór 1671. In dat jaar wordt het huidige voorhuis gebouwd waarbij twee muren zijn blijven staan.

Tekening: Marcel Verkerk, collectie dienst RO/EZ gemeente Groningen, bewerkt door Studio van Stralen.

vroegste Friese schuren is de lage achtergevel waarvan thans nog maar weinig voorbeelden resteren. Het mij enige bekende voorbeeld is Lageweg 29 in Ten Boer.

In de Friese schuur kon men zowel de oogst als het vee onder één dak onderbrengen. Het grote verschil met een lage schuur was een verdubbeling van de breedte van de zijbeuken en een ander gebruik van één zijbeuk. Constructief gezien was het grootste verschil dat er in het nieuwe schuurtype minder gebinten stonden terwijl de opbouw slechts weinig verschilde. De gebinten werd alleen hoger terwijl de onderlinge afstand van de stijlen, opmerkelijk genoeg, slechts weinig groter werd. Door hoge gebinten te plaatsen kwam de nok ook hoger te liggen en ontstond een dakvorm met voor- en achterdakschild. Bij de oudste voorbeelden werd het voor- en achterdakschild gedragen door respectievelijk het voorste en achterste gebint. De breedte van de zijbeuken daarentegen werd vergroot van 2,0-2,5 m naar 4,5 m tot soms wel 5,5 m en beide kregen een eigen functie. In de ene zijbeuk bleef de koestal die altijd achter het woongedeelte lag. Ook de paardenstal bleef vooralsnog dicht bij het woongedeelte (ook wel 'boven in de schuur' genoemd). De achtergevel was nog laag. De andere zijbeuk kreeg een multifunctionele functie en werd gebruikt voor inrit van de oogst, het dorsen van het graan en berging van de wagens. De inrit via de deelszijde betekende een verbetering in de bedrijfsvoering. Nu werd de volle wagen, onder dak, naast de opslag gereden en kon men droog de wagen afladen.

Een ander verschil is het aantal gebinten. De nieuwe schuur was vaak drie of vier gebinten lang zodat hiertussen ruimte was voor twee of drie tasvakken (in Groningen ook wel 'vierkant' genoemd). In de vakken werd de oogst tot boven in de nok opgetast. Dit kop-romp of kop-hals-romp type deed dienst tot aan het eind van WOII.

Gedurende de 18e eeuw werd meer grond gebruikt voor de verbouw van graan en daarom was er meer ruimte voor opslag nodig. Sommige schuren werden met één gebint naar voren of naar achteren verlengd. Nieuw in de 18e eeuw was om de gebintplaten voorbij het achterste of voorste gebint te laten doorsteken. Zo werd meer ruimte gewonnen zonder dat een extra gebint noodzakelijk was. Vanaf midden 19e eeuw, in de zogenaamde champagnejaren van de landbouw, zorgden hoge oogstopbrengst voor welvarende perioden in de landbouw. Veel hoofdschuren werden naar achteren verlengd met twee of drie gebinten en kregen de voor Noord-Groningen kenmerkende en statige hoge achtergevel; afgewerkt met een geprofileerde lijstgoot en drie toegangen met vensters er tussen en daarboven een reeks zaadvensters. Tegen de achtergevel kwam de paardenstal waarbij de paardenstalzolder tevens een constructieve functie had; het opvangen van de druk van het achterdakvlak op de achtergevel.

Afb. 35. Ruigezand, de westelijke Teenstraplaats gebouwd in 1803.
Bron: wikipedia,

Afb. 36. Boerderij Papekop 1920-1940, dwarshuis met deels onderkelderd voorhuis, gebouwd in 1817 volgens jaartal in de neuten van de entree.
Foto: Bron 818_21270.jpg collectie Groninger Archieven.

De typerende indeling van de achtergevel had in het midden de lage dubbele paardenstaldeuren met daarnaast aan de ene kant de lage dubbele koestaldeuren, en aan de andere kant de hoge dubbele deeldeuren waar een wagen met opgetaste producten vanaf het land zo naar binnen kon rijden. In de winter werd het graan gedorst, eerst met vlegels en vanaf eind 18^e eeuw met de komst van de door paarden aangedreven dorsmolens. Ook werden in de tweede helft van de 19^e eeuw grote bijschuren geplaatst, op vaak 1 meter naast de hoofdschuur.

Voor het werk waren veel handen nodig die in de zomer allemaal op de boerderij inwoonden. De knechten kregen onderdak in bedsteden in de schuur bij de koestal. Voor de meiden was er plek in het woongedeelte maar dan natuurlijk niet in het mooie gedeelte. Vaak werden meidenkamers op zolder afgetimmerd.

Dwarshuis

In de 17e en 18e eeuw was de kop doorgaans uitgevoerd als éénlaags bouwdeel met zadeldak tussen twee topgevels met de nok evenwijdig aan die van de schuur. Er waren vensters in de voorgevel en in één zijgevel. De andere gevel was blind uitgevoerd omdat hier een bedsteezone tegenaan lag. Soms lag er aan die kant een uitkubbing met een afdak voor een melkenkelder. De mooie kamer lag tegen de voorgevel en had vensters in beide gevels. Vaak lag daarachter een tweede vertrek voor een keuken.

De hogere opbrengsten zorgden ook voor ontwikkelingen in het woongedeelte. Dat werd verbouwd. Soms vergroot en soms vernieuwd en werd de nok een kwartslag gedraaid zodat een dwarshuis ontstond. Vaak werd een dwarshuis onderkelderd en kreeg de voorgevel een symmetrische opbouw, een geliefd classicistisch vormkenmerk. Vanuit de literatuur zijn de oudst bekende voorbeelden van dwarshuizen: de 'Oostersche plaats' in 1796 gebouwd door Douwe Teenstra en de 'Westersche plaats' eveneens gebouwd door Douwe Teenstra in 1803⁴; dwarshuis van de boerderij Papekop gebouwd in 1817, eveneens voorzien van zeven vensterstraveeën en deels onderkelderd; Noorddijkerweg 22 Groningen 'de Lindenhoeve' vermoedelijk 1810. Vanaf die tijd was een topgevel ouderwets en waren schilddaken en wolfseinden vooruitstrevend en vernieuwend. Het dwarshuis had nog een belangrijk voordeel ten opzichte van het vroegere langhuis. Bij een langhuis had alleen de voorste kamer vensters in zowel de voor- als in de zijgevel. Door het dwars plaatsen van het voorhuis kregen nu de twee voorkamers vensters in twee gevels. De centraal gelegen middengang maakte het symmetrisch beeld compleet

⁴ De Haan 2005, blz. 382.

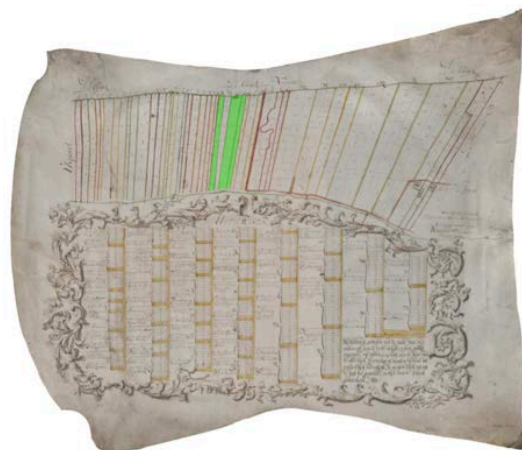
Afb. 37. Aanzicht boerderij Groot Zeewijk, Warffum. Voorhuis gebouwd in 1829 door G. Reinders. Foto: collectie SHBO bij collectie RCE.

Oldambtster type

In de loop van de 18e eeuw werd er in het oosten van de provincie een nieuw boerderijtype geïntroduceerd: het Oldambtster type. Ook bij dit boerderijtype is de basis een Friese schuur. Het verschil is dat de hoge nok van de schuur werd doorgetrokken en het woongedeelte zo onder één doorgaande nok werd ondergebracht. Dit boerderijtype kwam al in 1829 in deze regio voor; Geert Reinders van Groot Zeewijk laat dan een nieuw woongedeelte bouwen vóór zijn nieuw gebouwde schuur uit 1816 die 68 m lang is. Deze boerderij was een uitdrukking van de rijkdom van de landbouw in die tijd. Het nieuwe woongedeelte was smaller dan de schuur en had hoge gevels met forse vensters. Deze forse vensters lagen eveneens op de verdieping. Dit wekt de indruk dat ook op de verdieping woonvertrekken aanwezig waren, of dit het geval was is niet duidelijk. In de voorgevel lagen boven deze verdiepingsvensters nog een rij zaadvensters die samen met de keldervensters in het voorste deel een streng symmetrisch geheel vormden. De voorgevel was voorzien van een wolfseind met een gootlijst uitgevoerd als rijk geprofileerde kroonlijst. Deze gevels gaven uitdrukking aan de hiërarchische schikking van woon- en werkgedeelten binnen het gebouw. De overgang tussen het bedrijfs gedeelte en het woongedeelte wordt gemarkeerd door een reeks verspringingen in de zijgevels, de zogeheten krimpen. Het Oldambtster boerderijtype zoals dat in het noorden van Groningen is toegepast, vertoont een paar specifieke, streekgebonden kenmerken.

Afb. 38. Ansichtkaart boerderij Groot Zeewijk, Warffum 1925 -1935. Getoond wordt het zijaanzicht met krimpen. Foto: Bron 1986_18771.jpg collectie Groninger Archieven.

Afb. 39. Kopie van een kopie van een deel van een kaart gemaakt in 1685 door Jannes Tideman van de met kadijk bedijkte landen onder Uithuizen. Collectie Groninger Archieven.

Bouwgeschiedenis op hoofdlijnen

De boerderij Dingeweg 3 in Uithuizen, genaamd Huize Tocama is in een aantal fasen ontstaan waarbij het oudste bouwdeel uit de 18^e eeuw dateert en het voorste bouwdeel van de bijschuur betreft. Afgaand op het metselwerk van de rechterzijgevel en de voorgevel, de 18^e eeuwse ingekorte entree met bijbehorend bovenlicht, de achterwand met toegang naar de bijschuur, de tussenmuur met het vertrek rechts met de stookplek tegen de achterwand. Of er omstreeks 1777 al een boerderij staat of delen hiervan is niet duidelijk.

In de 13e eeuw waren Uithuizen en Uithuizermeeden in één rechtstoel ondergebracht die weer waren onderverdeeld in vier klauwen of klufden van elk vijf edele heerden. Een heerd was “edel” wanneer daartoe 30 of meer grazen behuist land behoorden. De vergadering der rechtsgenoten wordt Ding of Dink genoemd en werd gehouden aan de Dingsloot, op de grens van Uithuizen en Uithuizermeeden. Het land van de huidige boerenplaats behoorde toe aan de edele heerd en steenhuis Dadinge/Takuma en is een directe verwijzing naar de Ding of Dink. Uit het archeologisch onderzoek van Dadinge/Takuma weten we nu dat de bewoningsgeschiedenis mogelijk terug gaat tot in de 11de eeuw⁵!

Dadinge/Takuma viel onder de Menolde Clauwe samen met heerden Ripperda, Alderhuisinga, Tijarckinga (of Tijadinga of Ungersma) en Aijlbada. De bewonersgeschiedenis van het steenhuis Dadinge/Tackuma is door Bolt uitvoerig beschreven en begint in 1476 als Haicke Doinga of Dodinge Erffen genoemd wordt⁶. In hetzelfde jaar wordt Schelte Taeckema genoemd die de heerd naar hem vernoemd. De grafzerk van een nazaat ligt in de Jacobikerk.

De naam Huize Tocama is volgens de literatuur rond 1900 aan de boerderij gegeven en is een verwijzing naar het vroegere steenhuis en borg Dadinga/Takuma waaraan dit perceel toebehoorde.

Noemenswaardig is Johan Coehoren die omstreeks 1625 het huis Dadinga-Takuma verkreeg met alle rechten en heerlijkheden. Zijn zoon Evert was luitenant en diens naam komt voor op een kaart uit 1686. De familie Coehoorn verkoopt de borgstee in 1725 aan de heer van Menkema.

Bolt noemt dat vast staat dat de landerijen van Dadinga-Takuma sinds 1740 behoren bij de huidige boerderij Dingeweg 3. Dit land was van 1740 - 1776 in gebruik bij Tiaart Pieters. Na diens dood verkochten de erven de heerd aan Derk Hindrix of Hendriks (1726 - 1784). Zijn nakomelingen namen de naam Nanninga aan, waarvan er later twee burgemeester van Uithuizen werden. Zoon Kornelis

⁵ Synthegra 2008, blz 66.

⁶ Bolt 1982, blz 153 - 156 en 186.

	Overzicht van eigenaren:
1726 - 1776	1726 verkoop van de erven van Anna Maria Coehoorn aan Tjaart Pieters (ca. 1693-1776) en Aagtje Egges (overleden 1775). Tjaart Pieters is een zoon van Pieter Berents en Martjen Tjaarts op Praebendeheerd, nr 174 van boerderijenboek. Aagtje is een dochter van Egge Lubberts en Martje Lippes op Boukemaheert te Usquert nr 98.
1777	Verkoop van Tacuma met cimbuna (= steenhuis), binnenhuis, keuken achter het huis, karnhuis en Groninger schuur.
1777 - 1782	Derk Hindrix (1726 - 1784) en Geertuit Kornellis (overleden 1781)
1782 - 1825	Kornelis Derks (1758 - 1806) en Anje Jacoba Cruisinga (1760 - 1825), getrouwd in 1782.
1825 - 1839	dochter Geertruid Cornelis Nanninga (1792 - 1839) en Derk Sebes Bonthuis (1795 - 1827). Geertruid hertrouwt Adolf Eikema (1802 - 1851)
Ca 1841-1887	zoon Cornelis Derks Nanninga Bonthuis (1816 - 1855) en Martje Sieuwers Arkema (1821 - 1887). Zij trouwen in 1845. Martje neemt het bedrijf in 1855 over en laat in 1880 de tuin aanleggen naar ontwerp van Gerrit Vlaskamp. In 1876 laat ze een boerderij bouwen op het vanouds tot Tacuma behorende uiterdijksland, (Lauwersweg 2 nr 173) voor haar zoon Derk Cornelis Nanninga Bonthuis getrouwd met Grietje Johannes Jensema. Het land wordt in dat jaar gescheiden van Tacuma. Het echtpaar verhuist in 1895 naar Amerika. Het is mogelijk maar niet aannemelijk dat Martje Sieuwers kort daarna het dwarshuis van Tacuma voorziet van een stukafwerking. Gezien de vormen van het stukwerk is een datering 1887 - 1900 zeer goed mogelijk.
1887 - 1900	Aaltje Remges Elema (1829 - 1900) weduwe van Renger Roelfs Dojes (1822 - 1886). R.R. Dojes van Albondaheerd was financier van zes boeren in Minnesota. Zijn erfgenamen richtten in 1887 de "Nederlandsch-Amerikaansche Maatschappij voor Landbouw en Veeteelt" op die tot februari 1918 heeft bestaan. In 1893 wordt een veel groter bedrijf opgericht door D.K. Welt en R.P. Dojes genaamd de "Nederlandsch-Amerikaansche Hypotheekbank". Kantoor is te huize Tacuma. R.P. Dojes bezit in 1901 de boerderijen Tacuma, Nieuw Edama, nr 213 en Nieuw Edema II nr 214 en een deel van het land onder Uithuizen/ Uithuizerveelden dat vader R.R. Dojes in 1861 had gekocht van de erven Klaas Obbes Bijsterveld waarin opgenomen de oude borgstede Tiaeckuma.
1901 - 1947	zoon Rembertus Pieter Dojes (1860 - 1947) en Derkje Omta (1869 - 1907). Het is aannemelijk dat zij na hun trouwen in 1894 al op Tacuma wonen en verantwoordelijk zijn voor het stukwerk van het dwarshuis. Rembertus hertrouwt in 1908 met Freerkje Frouwke Wiersum (1872 - 1942). Freerkje brengt boerderij Mentekema (nr 182 Oudedijk 5) mee uit de erfenis van haar ouders in 1908. Zij verhogen het dwarshuis in 1913 met een verdieping. Omstreeks 1910 wordt de naam gewijzigd naar Tocama. In hetzelfde jaar wordt hun kind Rembertus Pieter Dojes geboren (1910-1945) die omkomt in juni 1945 als krijgsgevangene in Singapore. In 1915 koopt Dojes de rest van de landerijen op De Dingen met boerderij nr 150.
1947 - 1962	zoon Renger Lulof Dojes (1895 - 1976) in 1923 getrouwd met Zwaantje Aaltje Noordhuis (1901 - 1975). Van 1923 tot 1947 waren ze landbouwers te Rasquert op Houkumhuis. Tocama heeft dan ruim 60 ha land.
1962 - 1991	dochter Alide Dirkje Dojes (1929 -) in 1957 getrouwd met Dirk Lammert de Boer (1927 - 1998)
1991 - 2016	R.S. Reijntjes, vestiging Museum 1939 - 1945.
2016 - 2020	Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM)

(1758 - 1806) gehuwd met Anje Jakobs Kruizinga ging op Takuma wonen. Hun dochter Geertruid trouwde Derk Sebes Bonthuis (1795 - 1827) uit Stedum.

18^e eeuw

In de tweede helft van de 18^e eeuw wordt een klein rechthoekig gebouwtje geplaatst met binnenin een stookplaats. Drie gevels zijn hiervan nog aanwezig; de oostgevel is onduidelijk. Het is het voorste deel van de huidige bijschuur.

12 mei 1826 indijking kwelderlanden

Bij koninklijk besluit van den 12den mei 1826 benoemd en aangesteld als één van de vier volmachten over het werk der indijking en over de gehele uitvoering van het daartoe strekkende ontwerp, Derk Sebes Bonthuis samen met Jan Simons Bos, Berend Klaassens Westerdijk en Hendrik Berends Muller. Tevens zullen zij, na afloop van de bedijking, het bestuur uitmaken over de alzo ingedijkte landen. Het betreft het bedijken der kwelderlanden, gelegen achter Uithuizen en achter een gedeelte van Uithuisder-Meeden, alsmede tot het openen eener geldleening van honderd vijftig duizend guldens ter bestrijding van de deswege te vallene onkosten. Bepaling dat de indijking zal moeten worden ten uitvoer gebracht onder het oppertoezicht der ambtenaren van den waterstaat in de provincie Groningen.

1830

Op de eerste kadastraal minuutplan van omstreeks 1830 is het grondplan van de kop-hals-romp boerderij met dwarshuis en naastgelegen kleinere bijschuur al aanwezig. Het dwarshuis is dan al zeven venstertraveeën breed. Het muurwerk van het dwarshuis is niet zichtbaar waardoor een globale datering tussen 1800 en 1830 resteert, afgaand op de bouw van andere dwarshuizen. Dit was een welvaartsperiode in de landbouw. Interessant is het dwarshuis van boerderij Papekop dat volgens jaartalstenen in de neuten bij de entree uit 1817 dateert. Dit dwarshuis is eveneens zeven venstertraveeën breed en ook deels onderkelderd. Bij Papekop ligt boven de kelder een opkamer. Zeer waarschijnlijk had Huize Tocama bij de eerste opzet ook een opkamer boven de kelder.

Op de minuutplan is de hals goed herkenbaar door een sprong in de linker zijgevel. Dit is de overgang van de lage zijgevel van de hoofdschuur naar de hogere zijgevel van de hals waarin vermoedelijk vensters lagen en mogelijk een entree. De drie gebinten van de bijschuur zijn thans nog aanwezig.

Afb. 40. Bouwfase 1895 vernieuwing. Ansichtkaart Uithuizen, Huize Tocama uitgever H.F. Eckhardt bron 1986_17413 bron Groninger

Afb. 41. Bouwfase 1909. Kantoor verlengd naar achteren, rietlijn verhoogd. Foto op pagina 82 van boek Boerderijen op het Hogeland.

Omstreeks 1850

Aanbrengen drie paneels buitendeur. Deze wordt later herplaatst en ingekort en bevindt zich thans tussen dwarsgang en hoofdschuurgang. Lag deze deur oorspronkelijk in de voorgevel of in de linker zijgevel? Op basis van de breedte is beide mogelijk.

1880 tuinaanleg.

De weduwe Bonthuis geeft opdracht aan de Friese tuinarchitect Gerrit Vlaskamp om een tuin aan te leggen. Vlaskamp bestelt planten bij de firma Bosgra.

1895 vernieuwing

In het kadaster is genoemd een vernieuwing. Rembertus Pieter Dojes vernieuwd de hoofdschuur, delen van de hals en stuukt het dwarshuis. De volledige gebintconstructie in de hoofdschuur is in deze fase geplaatst, evenals de huidige indeling van de paardenstal. Hierbij is de rechterzijgevel van de hoofdschuur opgehoogd evenals diens voorgevel, afgaand op een horizontale bouwnaad met verschil in metselwerk waarbij het bovenliggende werk met andere stenen is opgebouwd. De achtergevel is niet vernieuwd. Wel wordt er dan een gemetseld fries onder de goot aangebracht van gele en rode stenen. Alle toegangen in de achtergevel worden hoog uitgevoerd. De karakteristieke rij zaadvénsters voor daglicht op zolder ontbreekt maar dat misstaat niet bij het statige ontwerp waarbij de rondboogvensters dezelfde rijk geprofileerde middendorpel krijgen als die van de koe- en paardenstal. De linkerzijgevel van de hoofdschuur wordt opnieuw opgetrokken en doorgezet tot aan het dwarshuis. Ter hoogte van de nieuwe kantoorvertrekken wordt deze verhoogd en voorzien van een dubbel rondboogvenster en een nieuwe hoofd-zijgang. Ook wordt een serre aangebracht tot aan de zijgevel van het dwarshuis. Het dwarshuis en de linker zijgevel van de hals worden gestuukt.

In de hoofdschuur is het derde tasvak vergroot, vermoedelijk tbv een dorsblok. Hiervan zijn echter geen sporen aanwezig in het dakvlak, mogelijk nog in de vloer.

1909 op- en verbouw

De opbouw is zeer waarschijnlijk het ophogen van de linker zijgevel van de hoofdschuur ten behoeve van het vergroten van het kantoor. Er wordt een extra rondboogvenster aangebracht. De koestalzijde wordt ingekort. Blijkbaar was deze minder belangrijk geworden. De rietlijn van de hoofdschuur wordt verhoogd ten behoeve van brandveiligheid van het onderliggende kantoor.

Afb. 42. Overgang van rustica-stukwerk waarbij de bovenste drie uit 1914 dateren en net iets grover zijn uitgevoerd dan de onderste twee. Foto: Auteur.

Afb. 43. Kozijn aangepast vóór 1949 waarbij alleen het gedeelte boven de rode lijn is vernieuwd. Daaronder is dit nog origineel. Foto: Auteur.

Vóór 1949.

1914 Opbouw dwarshuis

Het dwarshuis wordt met een verdieping en kap verhoogd en krijgt dezelfde stukwerk-uitstraling als de begane grond. Het minieme verschil in uitvoering van het rustica stukwerk verradt de opbouw. Op de verdieping worden slaapkamers gerealiseerd wat een vroeg voorbeeld is. De middenas van het dwarshuis krijgt twee balkons boven elkaar waarbij het bovenste balkon twee toegangen heeft vanuit de zolder. Hierachter lagen oorspronkelijk twee vertrekken.

1919

Vergroting van de serre tot voorbij de zijgevel van het dwarshuis. Dit is op een veldwerk van het kadaster aangegeven. Ook is dan de vergroting van de bijschuur getekend. Het kan zijn dat deze vergroting al eerder heeft plaats gevonden maar pas in 1919 is ingemeten. Verder lijkt het op oude foto's alsof dan ook het riet van het linker zijdakvlak van de hoofdschuur is vernieuwd.

Voor 1950

Het boogvormig venster in de linker zijgevel van de hoofdschuur wordt vermaakt tot een venster met echtgesloten bovenkant. Hiertoe wordt slechts het deel bóven de tussendorpel weggezaagd. Onder de rode lijn is het kozijnhout nog origineel uit de bouwtijd.

In de tweede helft van de 20^e eeuw vinden nog een aantal kleinschalige verbouwingen plaats in de keuken; in de kamer rechtsachter op de begane grond van het dwarshuis met het plaatsen van een extra venster in de rechterzijgevel; het maken van een grote serrekamer door het verwijderen van de tussenmuur, zijnde de zijgevel uit 1890-1900. Ook wordt de serre vernieuwd waarbij een oude toegang behouden blijft.

1977

D.L. de Boer schenkt de duiventil van Huize Tocama in 1977 aan de Menkemaborg, waar hij na restauratie op de 'Duivematsven', aan de rechterzijde van de oprijlaan staat.

1991 tot 2003

Vanaf 1991 tot 2003 was hier gevestigd het Oorlogsmuseum 1939 -1945 met als directeur R.S. Reijntjes. Uit deze periode resteert nog de gevelsteen boven de koestaldeur met tekst Reijntjes 1991.

Afb. 44. Linker zijaanzicht boerderij. Foto: bron 818_15124.jpg.
M.A. Douma, 1973, collectie Groninger archieven.

Afb. 45. Rechter zijaanzicht boerderij.
Foto: Auteur.

Beschrijving exterieur

Het onderscheid tussen woon- en bedrijfs gedeelte is af te lezen aan de boerderij. Enerzijds door vensters in de gevels voor licht en lucht. Anderzijds doordat het woongedeelte onder een pannendak ligt of een leibedekking terwijl het bedrijfs gedeelte onder een rieten dak ligt en thans afgedekt is door golfplaten. De gevels van de boerderij zijn grotendeels uitgevoerd in schoon metselwerk, behoudens die van het dwarshuis die gestuukt zijn in een imitatie natuurstenen blokmotief en rijkelijk voorzien van stucdecoraties. Het metselwerk van het dwarshuis is helaas niet zichtbaar waardoor slechts een globale datering gegeven kan worden op basis van de verschijningsvorm van het dwarshuis op de eerste kadastraal minuutplan van 1830. In die tijd was een gestuukt voorhuis niet gebruikelijk. Dat werd gangbaar in het derde kwart van de 19e eeuw, zo tussen 1870 en 1890.

Dwarshuis

Aan het dwarshuis van huize Tocama is af te lezen dat dit geen doorsnee boerderij betreft. Dat heeft enerzijds te maken met een tweelaags voorhuis en anderzijds dat de voorgevel is uitgevoerd met zeven venstertraveeën op de begane grond in plaats van de gebruikelijke vijf. Deze vijf traveeën komen wel terug op de verdieping echter dat heeft te maken met een gemetselde, brede kajuit als beëindiging van de rijk geaccentueerde middentravee.

Het dwarshuis is in 1915 verhoogd met een verdieping en een plat dak. Hoewel het hoekpatroon naar boven is doorgezet is het verschil in bouwphase wel zichtbaar.

De hoeken van de gevels zijn versierd met een in halfsteensverband gelegen, iets uitspringend blokmotief voorzien van zogenaamd rustica; zwaar, ruw behakt natuursteen. De nieuwe rustica is iets anders uitgevoerd dan de oorspronkelijke. Ook zijn de blokken van de verdieping iets lager.

De onderkant van de gevels bestaat uit een vlak gestuukte, iets uitspringende plint met aan de bovenkant een teruglopende lijst; daarboven een imitatie zandstenen blokmotief in een patroon. De ene laag heeft lange, aaneensluitende blokken terwijl de andere laag afwisselend kleine en groter blokken heeft en met de bovenliggende laag een patroon vormt. De gevels worden afgesloten met een lijstgoot die voorzien is van rondlopende gootklossen met onder en boven lijstwerk waartussen rustica blokken.

Afb. 46. Vooraanzicht dwarshuis.
Foto: Auteur.

Afb. 47. Middentravee voorgevel.
Foto: Auteur.

Afb. 48. Detail entree voorgevel.
Foto: Auteur.

De voorgevel heeft zeven venstertraveeën, de beide zijgevels hebben er twee waarbij de rechterzijgevel nog een derde, modern, venster op de begane grond heeft; tussen het achterste originele venster en de hoekblokken. Dit venster heeft geen vensteromlijsting.

In de achtergevel zijn op de verdieping drie originele vensters, twee aan de linkerkant met daarnaast een modern klein venster en één aan de rechterkant. De vensters liggen strak tegen de hoek waardoor hier geen bloktand is.

Alle originele vensters zijn afgewerkt met architraaflijsten met aan de bovenkant een segmentboog en hebben H-vensters. De boogtrommel is voorzien van een motief; op de begane grond sierlijk, op de verdieping eenvoudig. De wisseldorpel wordt geaccentueerd door een uitspringend accent op de architraaflijst. Op oude foto's is te zien dat de wisseldorpels eerder beter aansloten op deze accenten. De vensters van de begane grond zijn net iets rijker uitgevoerd dan die van de verdieping en hebben aan de onderkant doorgaande klossen tot aan de plint met een geprofileerd blok hiertussen. Op de verdieping zijn de klossen uitgevoerd in een motief met driehoeken, rechthoeken en vierkanten. Vermeldenswaardig is het vierkant motief waarbij een vierkant verdiept ligt en hier een tweede kleiner vierkant een kwartslag gedraaid in ligt. Een motief dat door architect Gerrit Nijhuis vaak werd toegepast.

De middentravee bestaat uit een terugliggende entree met trap en fraai vormgegeven hekwerk met daarboven een rijk geprofileerd balkon met consoles en een stukplafond dat aan de onderkant extra ondersteund wordt met twee gedraaide pilaren. Het balkon ligt tussen twee pilasters. Deze pilasters zijn in 1915 doorgezet in de nieuwe verdieping. De nieuwe pilasters hebben aan de bovenkant een tweede balkon dat breder is en voorzien van een houten balkonhek. Tussen de nieuwe pilasters ligt een vensterpartij bestaande uit een dubbele deur met aan weerszijden een smal venster en bovenlichten. Het tweede, brede balkon heeft twee toegangen met een ornament ertussen die in de gemetselde kajuit liggen. Op de hoeken is een rustica zuil die tot onder het tweede balkon ligt en daar afsteunt op een console. Deze rustica zuil liep oorspronkelijk tot boven de segmentvormige bovenkant door en eindigde in een krul.

Het onderste balkon heeft een hek met houten hoek- en middenzuiltjes met boven en onderregel waartussen een geornamenteerd hekwerk. Dit behoort tot de fase van vóór de opbouw.

Afb. 49. Linkerzijgevel woongedeelte hoofdschuur. Foto: Auteur.

Afb. 50. Linkerzijgevel met entree naar de hals en links het venster waarbij de bovenkant is aangepast kort vóór 1949. Let op de aflopende laag onder dit venster die verder doorloopt. Foto: Auteur.

Hals

Aan de linkerkant ligt een uitgebouwde serre die voorbij de linker zijgevel van het dwarshuis steekt. Al in 1973 is de zijgevel weggebroken en is de naastgelegen ruimte samengetrokken met de serre. Deze zijgevel lag iets verder naar buiten dan de linker zijgevel van de hoofdschuur en was eveneens gestuukt en had een toegang met portiek. De afwerking was conform die van de overige vensters. Hierbij is de binnenkant van de portiek iets soberder vormgegeven omdat de zijkanten één paneel hebben met een gebogen plafond met paneel. De deur is rijk uitgevoerd met een uitkomend deel voorzien van een sokkel met twee diamantkoppen waarop drie zuiltjes staan met daartussen twee rondboog vensters met traliewerk en afgewerkt met een licht hellend fronton.

In 1830 lag de linkerzijgevel verder naar binnen. Deze is aan het eind van de 19e eeuw in één lijn getrokken met de linker zijgevel van de hoofdschuur. Op een oude foto is te zien dat deze gevel gestuukt was en dat hierin, vanaf de voorkant gezien, twee vensters lagen en vervolgens een toegang met bovenlicht, allemaal voorzien van dezelfde stuklijsten als die van de begane grond van het dwarshuis.

De rechterzijgevel van de hals is een smalle gevel, met een gestuukte plint en daarboven een imitatie natuursteen blokmotief. Hierin ligt één kruisvenster met onderramen en bovenramen. De gevel wordt afgesloten met een eenvoudige goot.

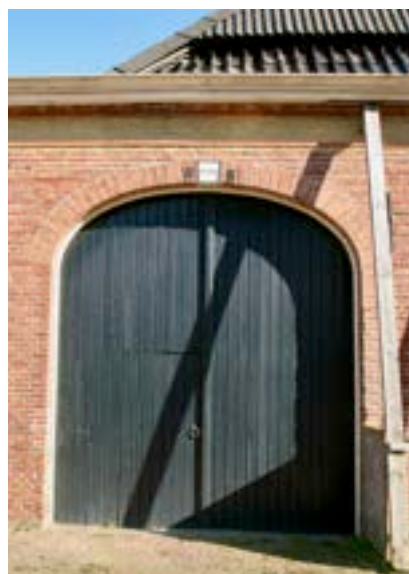
Hoofdschuur

De linkerzijgevel van de hoofdschuur is, vanaf de toegang van de hals, gemetseld in schoon metselwerk met een machinale steen zonder trasraam wat past bij een datering vóór 1900, wel met plint. Direct naast de entree van de hals ligt een samengesteld venster van vier H-vensters met rechtgesloten bovenkant waarbij het grootste deel nog hoort bij het oorspronkelijk dubbel groot rondboogvenster waarin twee kleine rondboogvensters waren opgesloten. Deze transformatie is al van vóór 1949.

Is het eerste deel met het samengesteld venster nog even hoog en voorzien van dezelfde gootlijst als dat van de uitspringende hals, het tweede deel ligt lager en heeft aan de bovenkant een kantplank met uitgestoken versieringen. Hierin is op één plek aan de onderkant een kleine verstoring zichtbaar; voor het op oude vensters aanwezige enkele grote rondboogvenster zoals hierboven beschreven. Ook dit venster is al vermaakt in 1949. Verder naar achteren liggen vier vensters met licht gebogen bovenkant waarvan de voorste een entree met bovenlicht is en voorzien van geprofileerde deur en de achterste de jongste is en oorspronkelijk een toegang was. De stukplint lag tot daar. De andere twee zijn H-vensters. Verder naar achteren ligt de lage gevel tot de hoek.

Afb. 51. Overzicht achtergevel boerderij.
Foto: Auteur.

Afb. 52. Hoge deeldeuren.
Foto: Auteur.

Afb. 53. Paardenstaldeuren.
Foto: Auteur.

Achtergevel hoofd- en bijschuur

Op het eerste gezicht lijkt de achtergevel van hoofd- en bijschuur op die van een karakteristieke noord-Groninger boerderij. Zoomen we in dan blijkt dit niet helemaal te kloppen en is er een uitgebalanceerd ontwerp waarbij het verschil zit in de zorgvuldig en rijk gekozen details.

Wat wel direct opvalt is de karakteristieke driedeling van ingangen in de steens achtergevel in de hoofdschuur⁷; in het midden de lage dubbele deuren met ellipsvormig bovenlicht naar de paardenstal met rechts de dito uitgevoerde lage dubbele deuren naar de koestal en links de hoge deeldeuren naar de deel. Tussen de ingangen en de zijgevels een venster met korfboog. De bijschuur heeft eenzelfde hoge inrijdeur bijna in het midden met aan weerszijden een venster, uitgevoerd als bij de hoofdschuur. Alle deuren liggen achter de gevel en hebben een houten dagkant waar de deuren tegen aan draaien.

De achtergevel van hoofd- en bijschuur is afgesloten met één gemetselde gootlijst. Samen met het hoge achterdakschild en de pannestrook van vier forse donker geglazuurde pannen zorgt dit voor een statige uitstraling. De rijk uitgevoerde uilenborden fungeren als punt waarin dit alles samenkomt. Een rij gevelankers markeert de plek van de paardestalzolderbalken. Opmerkelijk is dat de karakteristieke rij bovenlichten boven de paardenstalzolder ontbreekt. Dit als gevolg van de relatief hoge staldeuren en de hoog gelegen paardenstalzolder waardoor er geen ruimte was. De paardenstal was heel belangrijk. Dat blijkt intern ook uit diens opzet; een middengang uitkomend in het achterliggende tasvak eveneens met dubbele deuren. Aan weerszijden van de middengang paardestallen. Uit overlevering is bekend dat hier wel 15 paarden stonden.

De gootlijst is van gele steen met daarin lijnen in koppenverband van een rode machinale steen. Op de beide uiteinden loopt de lijst om. De bovenste laag koppen heeft het verband twee rode koppen en één gele, daaronder een rode koppenlaag. Deze gootlijst dateert afgaand op de machinale steen uit het eind van de 19e eeuw en past goed bij een datering 1890-1900. Verder naar de hoeken zijn de gevels afgewerkt met steens vlechtingen die op beide hoeken eindigen tegen een natuurstenen, geprofileerde hoeksteen. Opmerkelijk is dat de natuurstenen hoekstenen smaller zijn dan de vlechtingen.

Boven alle ingangen een steens strek met natuurstenen sluitsteen; boven de vensters een halfsteens strek. Op de sluitstenen staan inscripties of afbeeldingen. Boven de bijschuur een koe of schaap kijkend naar rechts; boven de deeldeuren "Tocama"; boven de paardenstal een paard kijkend naar links;

⁷ Tienlagenmaat is 57 cm; steenmaten: 25,0 - 25,0 - 24,5 - 24,0 x 11,5 - 12,0 - 12,5 - 12,0 - 12,5 x 4,5 - 4,5 - 5,0 - 5,0 - 4,0 cm.

Afb. 54. Detail hoek bijschuur.
Foto: Auteur.

Afb. 55. Venster achtergevel
hoofdschuur. Foto: Auteur.

Afb. 56. Overzicht voorgevel hoofdschuur met horizontale bouwnaad.
Foto: Auteur.

boven de koestal "Reijntjes 1991". Deze laatste had oorspronkelijk de tekst: "Dojes D'Omta 1898".

Zowel de bovenlichten van de deuren naar de koe- en paardenstal de tussenliggende vensters zijn allemaal van hout gemaakt en op dezelfde manier vormgegeven; een roeden-boog op een uit de muur stekend, geprofileerde tussendorpel. De houten bovenlichten van de stallen hebben in het midden een brede stijl met links en rechts een roedepatroon van een grote halve ronding en in het midden een lagere en doorlopende ronding. De kruisingen van de grote en lage ronding is halfhouts waarbij de roede van de lage ronding doorloopt.

De rechterzijgevel van de hoofdschuur bevat op circa 90 cm vanaf de bovenkant van de muur een horizontale bouwnaad die een bouwphaseverschil aangeeft. Het onderste deel is gemetseld met forse stenen⁸. Daarboven liggen kleinere en dunnere stenen.

In de voorgevel van de hoofdschuur is eveneens een horizontale bouwnaad aanwezig. Het onderste muurwerk is gemetseld met een machinale steen en dateert op basis van karakteristiek uit omstreeks 1900-1910⁹. Daarboven is een handvormsteen toegepast die kleiner is¹⁰. Het bovenste muurwerk is vrij grof gemetseld en heeft dikke stootvoegen. Opmerkelijk is dat de rollagen van alle vensters gemetseld zijn met stenen uit de onderste laag. Uit het muurwerk blijkt niet dat het onderste deel later is gemetseld maar juist wél het bovenste deel. Bijna midden in de gevel ligt een toegang met bovenlicht. Zowel links als rechts liggen gevelankers, alleen liggen de rechter ter hoogte van de tussendorpel en horen bij een kelderbalklaag. Dat verraadt ook de vensters: bovenin twee staande vierruits vensters, daaronder twee liggende tweeruits keldervensters met diefijzers. Links naast de toegang, onder de ankers ligt een kruiskozijn uit circa 1930-1940 met onderin twee tweeruits ramen en bovenin twee drieruits ramen behorend bij een keuken. Uit het voordakschild steekt een hoge gemetselde schoorsteen

⁸ Hoofdschuur rechterzijgevel. Onderin, tienlagenmaat is 56,5 cm; steenmaten: 24,0 - 24,0 - 23,5 x 11,5 - 11,5 - 11,5 x 4,5 - 4,6 - 4,5 - 4,8 cm. Bovenin, tienlagenmaat is 61,5 cm; steenmaten: 22,0 - 21,5 x 10,5 - 10,5 x 5,0 - 5,1 - 5,1 cm.

⁹ Hoofdschuur voorgevel, onder. Tienlagenmaat is 59,5 cm; steenmaten: 21,5 - 21,5 - 22,0 - 22,5 - 22,5 x 10,5 - 10,5 - 10,3 - 10,5 x 5,0 - 5,0 - 5,3 - 5,2 cm.

¹⁰ Hoofdschuur voorgevel, boven. Tienlagenmaat is 52 cm; steenmaten: 19,5 - 19,5 - 20,5 - 20,5 - 20,5 x 9,0 - 9,0 - 9,0 x 4,0 - 4,0 - 4,2 - 4,2 cm.

Afb. 57. Aanzicht voorgevel bijschuur.
Foto: Auteur.

Afb. 58. 18^e eeuwse bovenlicht
bijschuur. Foto: Auteur.

Afb. 59. Detail rondboog:
Auteur.

Bijschuur

De voorgevel van de bijschuur is opgetrokken met een klein formaat stenen in een kalkmortel¹¹. Deze dateert uit de 18^e eeuw. De hoek met de rechterzijgevel is in verband gemetseld en in het onderste deel gelijk vertand. Het muurwerk naar de voorgevel van de hoofdschuur is duidelijk aangeheeld. In de krimp ligt een natuurstenen afdekker (omgedraaid??) die overeenkomt met die van de achtergevel. In de voorgevel ligt een 18^e eeuwse deurkozijn met gebogen tussendorpel en bovenlicht voorzien van vier roeden met hun oorsprong in het midden van de tussendorpel, met een roede in de vorm van een halve cirkel. De deur is aan de onderkant ingekort. Links van de deur liggen twee schuifvensters (2x2 en 1x2). Rechts ligt een dito venster. Deze vensters dateren uit de late 19^e eeuw. In voor- en zijgevel liggen ankers

De rechterzijgevel heeft een horizontale bouwnaad, ongeveer op driekwart van de hoogte. Het onderste deel is in leem opgetrokken en gevoegd met een kalkmortel. Dit dateert uit de 18^e eeuw. Het bovenste deel is gemetseld met dezelfde kleine stenen als van de voorgevel met balkankers. Tussen de ankers een schuifvenster gelijk aan die van de voorgevel. Bijna tegen de krimp, op maaiveldhoogte een kleine rondboog opening die later is dichtgezet. Deze komt uit bij de schouw aan de binnenkant en behoorde bij een afvoergoot, mogelijk voor water of as. De hoek bij de krimp is niet in verband gemetseld.

Afb. 60. Overhoeks bijschuur.
Foto: Auteur.

¹¹ Bijschuur voorgevel. Tienlagenmaat 52 cm; handvormstenen 19,5 - 20,0 - 20,0 - 20,5 x 9,0 - 9,0 - 9,5 x 4,0 - 4,0 - 4,0 cm.

Afb. 61. Verkeersruimten woon- en bedrijfsgedeelte.
Tekening: SAX Architecten, bewerkt auteur.

Beschrijving interieur

Woongedeelte structuur

De plattegrond van de begane grond van het woongedeelte kent een logische structuur die in hoofdopzet waarschijnlijk nauwelijks is gewijzigd. Toch zijn er een aantal verbouwingen goed afleesbaar. De plattegrond bestaat uit een aantal verkeersruimten die op afbeelding 61 zijn aangegeven. Dit zijn een *middengang* die, vanaf de entree in de voorgevel, via een rijk versierde gestuukte rondboog door de achterwand van het dwarshuis steekt en uitkomt in de hals in een, iets lager gelegen, *dwarsgang*. Deze *dwarsgang* heeft een toegang in de linker zijgevel en loopt naar rechts via een midden 19^e eeuwse driepaneels deur door naar een *hoofdschuurgang* en de vertrekken in de hoofdschuur. Vanuit de *dwarsgang* is er een gang naar achteren, hierna *kantoorgang* genoemd, die uitkomt in het voormalige kantoorgedeelte met een eigen ingang in de linkerzijgevel en doorloopt naar de voormalige koestal met oorspronkelijk een tweede ingang in de linkerzijgevel. Deze *kantoorgang* ligt net niet in het verlengde van de *middengang* maar wel voldoende om hier vanuit de *middengang* goed zicht op te hebben. De *dwarsgang* is de gebruikelijke en voorname ingang naar het dwarshuis. Gebruikelijk was om de hoofdingang van het dwarshuis alleen te gebruiken voor trouwen en rouwen. Het personeel had een eigen gang om vanaf de *kantoorgang* binnendoor naar de *hoofdschuurgang* te gaan, de zogenaamde *donkere gang*.

Links en rechts van de *middengang* liggen vertrekken; in het dwarshuis links de mooie kamer en rechts twee kamers, gescheiden door een gemetselde tussenmuur; in de hals links een serrekamer en rechts een keuken. In de hoofdschuur liggen links van de *kantoorgang* vier kantoorruimten; vanuit het rechter deel van de *dwarsgang* zijn twee meidenkamers bereikbaar waarin vroeger bedsteden lagen; vanaf de *hoofdschuurgang* ligt een bijkeuken die rechtstreeks toegang geeft tot de naastgelegen keuken; rechts naast de *hoofdschuurgang* ligt iets verdiept een kelder die via een doorgang langs de voorgevel toegang biedt naar de bijschuur tot een bedrijfsruimte en een vertrek met de oude stookplaats.

De kelder ligt alleen in het dwarshuis onder het deel rechts van de *middengang*. Zowel de trap naar de eerste verdieping van het dwarshuis als die naar de kelder liggen in de hals en liggen naast elkaar. De verdiepingstrap vanuit de middengang, de keldertrap vanuit de keuken.

Afb. 62. Middengang naar achter gezien. Foto: Auteur.

Afb. 63. Rondboog tpv achterwand. Foto: Auteur.

Afb. 64. Detail stucwerk rondboog naar achteren gezien. Foto: Auteur.

De middengang heeft één vloerniveau van drie grote natuurstenen platen (1,26 x 3,45 m) met een natuurstenen plint en natuurstenen neuten van de deuren en kent een symmetrische indeling waarbij zes deuren en twee rondboogdoorgangen tegen over elkaar liggen. De deurkozijnen zijn voorzien van architraaflijsten met boven de deur een rechthoekige diamantkop. De deuren zelf zijn éénpaneels deuren met op de hoeken van de panelen een kwartrond profiel. Dit is een 18e eeuwse motief. Alle toegangen zijn afgewerkt met een donkere houtimitatie.

In de middengang in de hals is de trapopgang naar de verdieping uitgevoerd als een rondboogdoorgang en voorzien van een gestuikte architraaflijst met middenornament van bloemmotieven. De trap zelf heeft een lambrisering van marmerimitatie. symmetrisch tegenover de trapopgang ligt een dichtgezette rondboogdoorgang met eenzelfde afwerking en middenornament. In de middengang is ook een deel voorzien van een marmerimitatie; het deel rechtsachter tegen de wand met de keuken.

De rondboogdoorgang door de achterwand van het dwarshuis is rijk uitgevoerd in stukwerk en voorzien van pilasters met kapitelen waar een gestuikte gordelboog met in de dagkant gestuikte vakken met lijstwerk en in elk vak een bloemmotiefop steunt. Bovenin, aan de kant van het voorhuis, een middenornament van een boek met aan weerszijden bloemstrengen met een vogel. De overgang met de dwarsgang heeft een glazen tochtdeur met rondboog bovenlicht voorzien van een glas-in-lood met op-komende-zon-met-stralen motief. In de hoeken een driehoekige diamantkop. De glasdeur oogt als een dubbele deur door een middenstijl maar is een enkele deur met een symmetrische opzet. Onderin twee panelen met zware bossing en hierboven twee rechthoekige glaspanelen met aan de boven- en onderkant kant kruisroeden. Door de zware bossing oogt deze deur uit omstreeks 1880.

De dwarsgang is de voorname ingang naar het dwarshuis. Vandaar dat op de kruising met midden-, kantoor- en hoofdschuurgang drie gestuikte rondboogdoorgangen liggen waarbij die naar het dwarshuis het rijkst is uitgevoerd met in de dagkant van de boog gestuikte vakken met lijstwerk en in elk vak een bloemmotief. De hierboven genoemde glazen tochtdeur met fraai bovenlicht is geplaatst vóór de rondboogdoorgang.

Dwarshuis

In het dwarshuis liggen aan weerskanten van de middengang twee deuren. De voorste deuren zijn links voor de mooie kamer en rechts naar de voorste kamer. De achterste twee zijn rechts voor de achter kamer en links is deze dichtgemetseld vanwege een kluis die vanaf de andere kant toegankelijk is.

Afb. 65. Rondboogdoorgang naar de eerste verdieping. Foto: Auteur.

Afb. 66. Doorgang van middengang naar dwarsgang. Naar achteren gezien. Foto: Auteur.

Afb. 67. Begane grond middengang stucwerk tegenover verdiepingstoegang met daarnaast de dichtgezette deur. Foto: Auteur.

Afb. 68. Begane grond middengang. Later dichtgezette doorgang tbv een kluis aan de andere kant. Foto: Auteur.

Afb. 69. Dwarshuis, middengang, deur naar voorkamer.
Foto: Auteur.

Afb. 70. Middengang gezien vanuit dwarsgang naar voren.
Foto: Auteur.

Afb. 71. Dwarshuis linker kamer, schouw 1915. Foto: Auteur.

Deze linker deur ligt in de bedsteezone van de mooie kamer en was mogelijk bedoeld om het personeel toegang te geven tot verschillende ruimtes waaronder de mooie kamer of de zolder.

De mooie kamer heeft een stucplafond met drie omstuukte balken. Tegen de achterwand een bedsteewand met vanaf links gezien een bedstee, een kast, een kast en een doorgang naar de achterliggende kamer met in de doorgang de kluis. Tegenover de entree ligt een haardplaats met een schouw die dateert uit 1913-1915 en is vormgegeven in Art-Deco stijl. De vensterbanken zijn recht afgewerkt en liggen vlak met de muur met ingebouwde roosters. Deze lijken niet origineel. De vensters hebben driepaneels blinden die uit de bouwtijd dateren met een verdeling die aansluit op de wisseldorpel. De deur heeft een afwijkende betimmering met lijstwerk dat in de bovenhoeken naar buiten sprint. Dit motief past bij een datering van omstreeks 1890 - 1910. De vloer is een parketvloer met inlegwerk

De beide rechter kamers zijn sober uitgevoerd. De drie balken meten circa 26 x 21 cm en liggen hart-op-hart circa 1,80 m. Ook hier hebben de originele vensters driepaneels blinden die uit de bouwtijd dateren met een verdeling die aansluit op de wisseldorpel.

Afb. 72. Dwarshuis linker kamer, bedsteewand met daarboven omstuukte balken. Foto: Auteur.

Afb. 73. Dwarshuis linker kamer, toegang met afwijkende omlijsting uit 1890 - 1900. Foto: Auteur.

Afb. 74. Hals serrekamer naar links gezien. Foto: Auteur.

Afb. 75. Hals keuken naar voren gezien met links de deur naar de rechter achterkamer, dan een kastdeur, dan de keldertoegang. Rechts de toegang vanuit de middengang. Foto: Auteur.

Hals

Links van de middengang ligt een serrekamer die vanaf 1830 een aantal transformaties heeft doorgemaakt en thans één grote ruimte is. De afwerking is modern. Tegen de muur van het dwarshuis is een extra muur gemetseld, vermoedelijk is hier een balklaag in opgelegd.

Op de 1830 kaart lijkt de huidige linker gangwand de buitenmuur te zijn. Mocht dat zo zijn geweest dan is het aannemelijk dat hier een toegang en vensters lagen. De andere optie is dat er toch een smal tuinkamertje lag met vensters. Volgens historische foto's is op enig moment de zijgevel verplaatst naar buiten, vermoedelijk omstreeks 1890 - 1900 bij het vernieuwen van de linkerzijgevel van de hoofdschuur, en kwam deze in één lijn te liggen. Dit stuk muurwerk werd voorzien van dezelfde afwerking met stukwerk en met hetzelfde lijstwerk. Op dat moment liep de serre tot aan de linker zijgevel van het dwarshuis; in 1919 is de serre uitgebouwd voorbij deze gevel. In het midden van de 20e eeuw is de serre vernieuwd en samengevoegd tot de huidige ruimte.

Rechts van de middengang ligt de keuken die van drie kanten toegankelijk is; vanuit de middengang en de aangrenzende kamers, de bijkeuken en de rechter achter kamer in het dwarshuis.

Links van de toegang van de middengang ligt een kast, rechts een grote provisiekast. Tegen de achterwand een strook kasten waarvan nog één deur met bochtscharnieren. Het plafond is verlaagd. Mogelijk dat hierachter nog de oorspronkelijke indeling en afwerkingen verborgen ligt.

In de rechterwand ligt een toegang naar de naastgelegen bijkeuken. Deze bijkeuken heeft nog een vroeg 20e eeuwse karakter, compleet met houten schouw met kast en tegen de tussenmuur met de keuken een pomp. De achterwand van de bijkeuken heeft oorspronkelijk verder naar voren gelegen waardoor de gang breder was, afgaand op de schuine aansluiting op het kozijn met midden 19^e eeuwse deur naar de dwarsgang.

Afb. 76. Hals keuken met toegang naar bijkeuken. Foto: Auteur.

Afb. 77. Hals keuken met toegang naar bijkeuken. Foto: Auteur.

Afb. 78. Bijkeuken naar rechts gezien met schouw en kast. Gezien vanuit de deur van de keuken. Foto: Auteur.

Afb. 79. Middengang naar achter gezien. Foto: Auteur.

Afb. 43. Rondboog tpv achterwand. Foto: Auteur.

Afb. 80. Begane grond dwarsgang naar vertrekken vooraan hoofdschuur. Foto: Auteur.

Bouwhistorisch Boerderijonderzoek J.M. Verkerk

Afb. 81. Drie-paneels deur in dwarsgang vermoedelijk omstreeks 1850. De wand van de bijkeuken sluit hier niet mooi op aan. Foto: Auteur.

Afb. 82. Hoofdschuur, kantoorgedeelte, tegelvloer.
Foto: Auteur.

Afb. 83. Dwarsgang gezien naar de linker zijgevel.
Foto: Auteur.

Afb. 84. Dwarsgang, tegelvloer achter entree. Foto: Auteur.

Dwarsgang

Bij de entree vanaf de linker zijgevel is onder de vloerbedekking een deel van een tegelvloer in het zicht. Het betreft een tegelvloer voorzien van kruislings groene banen met daartussen een lichtgeel vlak en een stermotief in de kleuren antraciet-blauw. Vermoedelijk waren deze kleuren ook elders in het interieur van de gang aanwezig.

Kantoorgang.

De kantoorgang heeft een tegelvloer met sterpatroon en dateert uit 1890-1900. Komend vanuit de dwarsgang ligt er links een groot vertrek, daarna een kantoorkamer die in de oksel van de kantoorgang ligt met de gang vanuit de linkerzijgevel. Dicht bij die toegangsdeur is een directe toegang naar dit vertrek. Vervolgens nog een kantoorkamer en een kleinere kantoorkamer en dan een gang naar de linkerzijgevel die in de tweede helft van de 20^e eeuw is verbouwd door tegen de linkerzijgevel een toilet te situeren.

In alle vertrekken zijn nog historische raam- en deur omtimmeringen aanwezig uit de eerste helft van de 20^e eeuw. In een aantal vertrekken is een nieuw plafond aangebracht, echter hierachter liggen nog de historische zolder-vloerdelen afgewerkt met een okerkleur.

Afb. 85. kantoorgang naar voren gezien. Foto: Auteur.

Afb. 86. Voorste zijgingang naar linkerzijgevel. Foto: Auteur.

Afb. 87. Venster met originele omtimmering. Foto: Auteur.

Afb. 43. Toegang tot vertrek bij voorste zijgingang. Foto: Auteur.

Afb. 88. Kantoorgang, tegelvloer achter voorste zijingang linkerzijgevel.
Foto: Auteur.

Donkere gang

Vanuit de kantoorgang kan het personeel binnendoor naar de hoofdschuurgang via de donkere gang. De donkere gang dateert uit het eerste kwart van de 20^e eeuw, afgaand op de balklaag met kraalprofiel zonder afwerklaag, de tegelvloer met dambordpatroon van geel-blauwe tegels. Tussen de donkere gang en de dwarsgang liggen vertrekken voor het personeel, bereikbaar vanuit de dwarsgang.

Hoofdschuurgang

Vanuit de donkere gang is de hoofdschuurgang bereikbaar. Hier ligt een vloer van rode cement waarin een tegelpatroon is gemaakt. Deze is gebaseerd op het andere deel van de hoofdschuurgang en dateert uit het begin van de 20^e eeuw. Dit deel ligt achter de toegang vanuit de voorgevel van de hoofdschuur en ligt 10 cm lager dan die naar de dwarsgang. De vloer bestaat uit grote tegels Bremer zandsteen of Ölandsteen die vermoedelijk is hergebruikt en uit de eerste helft van de 19^e eeuw dateert.

Afb. 89. Kantoortrek met balkenplafond en achter de latere kartonplaten nog de originele okerleurige afwerking. Foto: Auteur.

Afb. 90. Donkere gang naar voren. Foto: Auteur.

Afb. 43. Donkere gang gezien naar links. Foto: Auteur.

Afb. 91. Hoofdschuurgang naar voorgevel. Foto: Auteur.

Afb. 92. Donkere gang gezien naar links. Foto: Auteur.

Afb. 93. Melkenkelder met toegang naar hoofdschuurgang. Foto: Auteur.

Vanuit de hoofdschuurgang is een 20 cm lager gelegen melkenkelder toegankelijk die achter de voorgevel ligt. Deze heeft een plavuizenvloer in dambordpatroon. De zolderbalken zijn deels voorzien van een kraalprofieling. Op de wanden een zwarte smetlaag als lambrisering. Via een doorgang tegen de voorgevel is het voorste deel van de bijschuur bereikbaar. Dit deel ligt ca 20 cm hoger.

Bijschuur voorste deel.

Het voorste deel van de bijschuur dateert uit de 18^e eeuw en bestaat uit twee naast elkaar gelegen vertrekken met een tussenmuur. Dit 18^e eeuwse deel betreft de voorgevel, de achterwand, vermoedelijk de tussenmuur met stookplaats en de rechterzijgevel. Ook de drie toegangen, in voorgevel, achterwand en tussenmuur horen hier bij. Het hele voorste deel heeft een bakstenen vloer. In het linker vertrek ligt de balklaag van voor naar achter en bestaat uit hergebruikte gebintonderdelen met een forse doorsnede en een grote hart-op-hart afstand. Het rechter vertrek heeft een balklaag met kraal-profiel en ligt van rechts naar links. Tegen de achterwand een forse stookplaats met gemetselde toog en daarnaast een kast. Het rookkanaal heeft inwendig stalen trekankers van links naar rechts. De vloer van de stookplaats heeft gele plavuizen met daaronder een gietijzeren plaat. Dito platen liggen tegen de wand met gele plavuizen hierboven. Bij de ingang een gemetselde bak.

Afb. 94. Melkenkelder naar rechtsvoor met doorgang naar voorste deel bijschuur. Foto: Auteur.

Afb. 95. Bijschuur voor, linker vertrek. Gezien naar rechts. Links de toegang naar de bijschuur. Rechts naar de stookruimte. Foto: Auteur.

Afb. 96. Bijschuur voor, linker vertrek. Gezien naar links. In het midden de doorgang naar de melkenkelder. Foto: Auteur.

Afb. 97. Bijschuur voor, linker vertrek. Gezien naar voren. Foto: Auteur.

Afb. 98. Bijschuur voor. Toegang naar schuur. Foto: Auteur.

Afb. 43. Bijschuur voor. Toegang van voorgevel. Foto: Auteur.

Afb. 99. Bijschuur voor, rechter vertrek. Gezien naar achteren. Links de stookplek met toog. Rechts een kast. Foto: Auteur.

Afb. 100. Bijschuur voor, rechter vertrek. Gezien naar rechts. Rechts het venster in de rechterzijgevel. Foto: Auteur.

Afb. 101. Bijschuur voor, rechter vertrek. Detail stookplek met gietijzeren plaat op grond en wand met daarboven gele plavuizen. Foto: Auteur.

Bouwhistorisch Boerderijonderzoek J.M. Verkerk

Afb. 102. Bijschuur voor. Toegang. Foto: Auteur.

Afb. 103. Bijschuur voor. Schouw naar boven gezien. Foto: Auteur.

Afb. 104. Overloop naar rechts gezien. Foto: Auteur.

Afb. 105. Overloop naar links gezien. Foto: Auteur.

Afb. 106. Dwarshuis verdieping, linker slaapkamer naar achteren gezien. Doorvoer verwarming. Foto: Auteur.

In 1913 - 1915 is het dwarshuis met een verdieping en kap verhoogd en werd de verdieping ingericht met thans vijf maar oorspronkelijk vier slaapkamers en een badkamer die via een overloop toegankelijk waren. Alle binnendeuren met omtimmeringen, vensteromtimmeringen zijn origineel. De verdieping is nog gaaf bewaard gebleven waarbij de enige grote ingreep is het plaatsen van een tussenwand in de linker kamer die oorspronkelijk één groot vertrek was. Ook de trap naar zolder is nu via de overloop ontsloten maar dit was oorspronkelijk een kast met legplanken. Het is nog niet duidelijk waar de oorspronkelijke zoldertrap lag.

De trapopgang naar de verdieping is rijk vormgegeven met een geornamenteerd stukplafond gelijk dat van de doorgang van de middengang en een lambrisering van een geschilderde marmerimitatie die doorloopt op de wanden van de overloop.

Dat de grote linker kamer vroeger de voornaamste was blijkt niet alleen uit de hoeveelheid vensters, maar ook uit de sprong van de overloop zodat vanuit de overloop niet rechtstreeks in de kamer gekeken kan worden. Tegen de achterwand is een kachelnis. Aan de voorkant nog een slaapkamer met toegang tot het balkon. Daar rechts naast een rechthoekige slaapkamer met daarachter een hoekslaapkamer. Alle kamers hebben inbouwkasten. De kamer met toegang tot het balkon heeft twee naar binnen draaiende deuren met aan de buitenkant twee naar buiten draaiende deuren om zo tocht te weren.

De badkamer ligt tegen de achterwand en tegen de linker kamer. Voorzien van een vloer met plint van één materiaal, oogt een terrazzovloer. Daarboven een lambrisering van rechthoekige lichtgroene tegels die doorloopt om het bad.

Afb. 107. Dwarshuis verdieping, badkamer. Foto: Auteur.

Afb. 108. Verdieping rechter voorkamer naar voren gezien. Foto: Auteur.

Afb. 109. Verdieping rechter voorkamer naar links gezien. Foto: Auteur.

Afb. 110. Verdieping balkondeur.
Foto: Auteur.

Afb. 111. Verdieping balkondeur,
dubbele deuren. Foto: Auteur.

Afb. 112. Verdieping venster met
voorzetraum. Foto: Auteur.

Afb. 113. Verdieping zoldertrap.
Foto: Auteur.

Afb. 114. Overzicht deelzijde hoofdschuur naar voren gezien.
Foto: Auteur.

Afb. 115. Overzicht tasvakken naar voren gezien. Foto: Auteur.

Hoofdschuur

Het bedrijfsgedeelte is ondergebracht in een zogenaamde “Friese” schuur. Dit type schuur heeft een schilddak met een hoge nok en uilenborden onder de beide nokeinden, lage zijgevels en een hoge achtergevel.

Volgens de literatuur is dit type in de 16e eeuw in de huidige provincie Friesland ontwikkeld en afgeleid van de grote, oudere kloosterschuren zoals het exemplaar in Ter Doest¹². Deze “Friese” schuur komt langs de Noordzeekust vanaf Zeeland tot aan Denemarken voor. Voor zover nu bekend heeft Paul Borghaerts aan de Sâtleasterdyk bij Reahûs het oudste voorbeeld in de provincie Friesland gevonden van een “Friese” schuur die destijds met nieuw hout is gebouwd: 1595¹³. Vanaf begin 1600 komt dit type ook in de provincie Groningen voor¹⁴, waarbij het mij oudst bekende voorbeeld van een “Friese” schuur die destijds met nieuw hout is gebouwd uit 1607 dateert; Hoofdstraat 27 in Tolbert.

De hoofdschuur is acht naaldhouten dekbalkgebinten lang, zijn in één bouwphase geplaatst maar horen mijns inziens niet tot de oorspronkelijke opzet op deze plek maar heeft wél 18e eeuwse kenmerken zoals gedisseld hout, forse houtmaten met vierkante staanders en rechthoekige dekbalken en korbeels, pen-gat verbindingen. De gebintonderdelen zijn gemaakt van een duurzame houtsoort. Opvallend kenmerk is dat hier bijna alle onderdelen een vierkante of rechthoekige doorsnede hebben. Echter gezien de aanwezige (of ontbrekende) bouwsporen in de gevels en het ontbreken van een dorsblok ter plaatse van het tweede vak in het dak of anderszins verwijzingen hiernaar is naar mijn mening deze gebintconstructie hier van elders geplaatst aan het eind van de 19^e eeuw, vermoedelijk in 1895 afgaand op de tekst “vernieuwing” in het kadaster.

De acht achter elkaar staande gebinten zijn zodanig tussen de zijmuren geplaatst dat gesproken kan worden van een driebeukige hoofdopzet; een hoge middenbeuk bedoeld als opslagruimte voor de oogst (tasvakken) met aan weerszijden een lage zijbeuk. Rechts ligt de deelzijde en links de koestalzijde. In de middenbeuk ligt, vanaf het zesde gebint tot aan de achtergevel, een paardenstal die geschikt is voor veel paarden. Deze paardenstal heeft rondom houten wanden waarbij de ruiven in de beide zijwanden liggen en vanuit de zijbeuken gevuld worden. Komend vanuit de paardenstaltoegang ligt er een

¹² Zie hiervoor o.a.: Olst, E.L. van, “Landelijke bouwkunst Friesland”. (SHBO Arnhem, 1998). Blz 2.

¹³ Artikel Friesch Dagblad zaterdag 11 april 2015.

¹⁴ Verkerk, J.M., Oude boerderijgebinten bouwhistorisch onderzocht in: Cultuurhistorisch tijdschrift van vereniging Stad en Lande nr 3, jaargang 19, 3e kwartaal 2010. blz 16-21.

Afb. 116. Overzicht deelzijde hoofdschuur naar achteren gezien.
Foto: Auteur.

Afb. 117. Overzicht tasvakken naar achteren gezien. Foto: Auteur.

bestraat middenpad naar voren dat via identieke dubbele deuren uitkomt in het vierde tasvak. Er ligt een klinkerpad haaks op het middenpad, achter de houten wand en zo een verbinding vormt tussen de deelzijde en de koestalzijde. De paardenstalzolderbalklaag is met ankers gekoppeld aan de achtergevel.

De rechter beuk is de voormalige deel die gebruikt werd als inrijruimte voor opgetaste wagens en werkruimte. Ze staat in open verbinding met de tasvakken. In de linker beuk ligt de vroegere koestal die gescheiden wordt van de tasvakken door de houten paardenstalwand en vanaf het zesde gebint overgaat naar een halfsteens koestalmuur. In de koestalmuur ligt één deur naar de tasvakken.

De koestal is een zogenaamde Friese stal (koeien stonden met de kop naar de zijgevel), dateert uit het eind van de 19e eeuw en is nog compleet aanwezig inclusief grup, bestrate koestand, houten koeschotten compleet met koeschotstijl waarover een langs balk en daar over de koestalzolderbalken met de koestalzolderplanken. De koestand heeft in totaal 13 koeschotstijlen voor twaalf vakken met tegen de achtergevel een houten vertrek met nog een 19^e eeuwse poepdoes. Opgemerkt wordt dat de grup naar voren toe sterk oploopt waarbij tevens sprake is van een korte koestal. Ik interpreteer dit als volgt: bij de verbouwing naar kantoor is een deel van de koestal ingekort. Bij het doortrekken van het bestaande vloerniveau betekent dit een grote afstap naar de koestal. Gekozen is voor een kleine afstap waarbij de koestal is vernieuwd en de nieuwe grup steiler dus steiler afloopt.

In de deelzijde ligt een recent aangebrachte betonvloer; in de tasvakken ligt nog een lemen vloer, sterk vermengd met zand maar zeer passend bij het geheel.

Gebintwerk

Ieder dekbalkgebint bestaat uit twee staanders (in Groningen *zoel* genaamd) met daar overheen een dekbalk (*dikke baalk*). De gebinten hebben vierkante staanders (30 x 30,5 cm) en vierkante dekbalken (32 x 32 cm). Staanders en dekbalken zijn aan elkaar gekoppeld met pen-en-gat verbinding met twee toognagels. Aan beide kanten hebben de dekbalken een overstek van ca. 25 cm. Voor de stabiliteit in de dwarsrichting is aan iedere kant één rechthoekig korbbeel (15 x 32 cm) aangebracht die eveneens is gepend in staander en dekbalk.

Over de uiteinden van de dekbalken ligt aan iedere kant een rechthoekige gebintplaat (in Groningen *plaat* genoemd) die niet gemeten kon worden die een zijdakvlak van de hoofdschuur draagt. Deze gebintplaten liggen vanaf het achterste gebint tot voorbij het voorste gebint. De gebintplaten worden ondersteund door vierkante windschoren (van 15,5 x 15,5 cm) die voor de stabiliteit in de langsrichting zorgen.

Afb. 118. Windschoor met telmerk XXVIII = 29 zowel op de windschoor alsook op de gebintplaat. Foto: Auteur.

Afb. 119. Gehakt merk XIII. Foto: Auteur.

De afstand tussen de staanders is 10,67 m, terwijl de hart-op-hart afstand van de vakdiepte 4,5 - 4,27 - 5,32 - 6,86 - 5,27 - 5,40 - 5,20 - 3,94 - 2,0 m bedraagt, gerekend vanaf de voorgevel tot de achtergevel. De hoogte vanaf de betonvloer tot de onderkant van de gebintplaat is 7,48 m, tot onderkant van de debalk is 7,18 m. De hoogte vanaf het zand tot aan de onderkant van de nok van de kaspanten is 13,36 m.

Op de gebintplaat staan sporenparen die ook wel *kaspanten* worden genoemd die bovenin gekoppeld zijn met een horizontaal haanhout. De onderkant van de hanebalk ligt op 12,13 m vanaf het zand. Er is géén nokgording aanwezig. Vanaf de muurplaat van de zijmuren tot iets voorbij de gebintplaat liggen zogenaamde oplangers. De oplangers liggen tegen de sporenparen.

Om een grote doorbuiging van de sporenparen tegen te gaan is een rechthoekige gording aangebracht die vanaf de debalken geschoord wordt door drie gordingstutten (ook wel springstok genoemd). Ook de oplangers worden door een rechthoekige gording gesteund die vanaf de staanders wordt geschoord met twee gordingstutten. Deze gordingstutten zijn om constructieve redenen met een halfhouts verbinding aan de bovenkant van de gording bevestigd.

De gebintconstructie van een boerenschuur is volledig zelfdragend en kent een ruime, flexibele indeling. Uiteraard rust het dakvlak gedeeltelijk op de zijmuren maar deze situatie is niet te vergelijken met het woonhuis waarbij het gewicht van het dak volledig gedragen wordt door de buitenmuren.

In het verleden is de ruimte gebruikt om de oogst in op te tassen, het graan te dorsen, de koeien en paarden te stallen en de wagens en later de machines te bergen.

Details hoofdschuur:

- Er zijn geen staanders naar binnen geplaatst. Het derde vak meet 6,86 m en is het grootst. Er zijn geen aanwijzingen voor een dorsblok gevonden, zowel niet in het dak als in de vloer. Werd er destijds al een stoomdorsmachine ingezet?
- De staanders hebben een gehakt telmerksysteem dat aan de woonkant is aangebracht. De nummering is als volgt: nr I is de voorste staander aan de deelszijde, oplopend naar achteren tm nr VIII, dan naar de koestalszijde waarbij het achterste gebint nr IX is en verder naar voren nummeren tot XVI.
- De windschoren hebben eveneens een telmerksysteem van gehakte merken, zowel op de windschoor als op de buitenste zijkant van de gebintplaat. Deze zijn zichtbaar. De volgorde van nummeren is gelijk aan die van de gebinten echter dan van I tm XXX. Ofwel de gebintplaten steken aan de voorkant voorbij het voorste gebint zodat hier aan beide kanten een

Afb. 120. Verdieping balkondeur.
Foto: Auteur.

Afb. 121. Hoofdschuur achterdakschild. Foto: Auteur.

Afb. 122. Deeldeer, taatsdeer.
Foto: Auteur.

Afb. 123. Forse haak, staanders
2 t/m 5 deelzijde. Foto: Auteur.

windschoor ligt. Op de uiteinden van de gebintplaten ligt een zogenaamde kattenbalk die het voordakschild draagt.

- Deelzijde. De deeldeuren zijn uitgevoerd als taatsdeuren.
- Deelzijde. Direct achter de deeldeuren ligt aan de binnenkant een bestrating van klinkers op z'n kant van links naar rechts. Dit stuk bestrating was gebruikelijk, enerzijds om gemakkelijk naar binnen te kunnen rijden, anderzijds om te voorkomen dat de lemen vloer nat wordt bij inregenen.
- Deelzijde. In het dakvlak van de deelzijde zijn zes rechthoekige gietijzeren dakramen opgenomen die in dezelfde lijn liggen en licht geven op strategische plekken in de deel. Er is een dakraam precies bij de dwarse paardengang, tegenover het vijfde en vierde gebint, in het midden van het eerste, tweede en derde tasvak. Juist een dakraam in het midden van het grootste tasvak kan een aanwijzing voor een dorsblok zijn.
- Deelzijde. Tegen de staanders twee t/m vijf hebben is een forse haak gespijkerd op dezelfde hoogte aan de deelzijde. Hierin kon een ronde balk gelegd worden waardoor er houvast was bij het optassen van de producten van het land hoger in de schuur.
- Bij de staanders van de gebinten twee t/m vijf zijn aan de onderkant bij de voet kepen aangebracht of aan de woonkant of aan de bedrijfskant, maar in ieder geval paarsgewijs. Hier heeft een houten balk gelegen om de stijlen te koppelen. De functie van de balk is onduidelijk. Wel kan deze balk gebruikt zijn tijdens het transport van de gebinten of het richten ervan. Om zo te voorkomen dat de onderkant van de staanders wijken.
- De staanders hebben aan de onderkant géén zogenaamd richtgat. Een richtgat was bedoeld om de staander na het oprichten van het gebint op de poer te tillen.
- Het achterdakschild wordt gedragen door het achterste gebint dat de spatkrachten van het achterdakvlak opvangt.
- De paardenstal heeft een balklaag van acht balken die niet zoals gebruikelijk is van voor naar achteren ligt, maar van links naar rechts.

Afb. 124. Hoofdschuur, windschoor deelzijde. Foto: Auteur.

Afb. 125. Merkteken op binnenkant staander 8° gebint. Foto: Auteur.

Afb. 126. Bijschuur, naar voren gezien. Foto: Auteur.

Bijschuur

De bijschuur is negen dekbalkgebinten lang waarbij de achterste drie gebinten ouder zijn en passen bij de bijschuur zoals die op de kaart van 1830 staat. Aan de dekbalken van deze drie gebinten is af te lezen dat de staanders oorspronkelijk verder naar binnen stonden en er links dus een groot overstek was. Om dit overstek op te vangen was er een kleine schoor aangebracht waarvan de borst nog aanwezig is. Ook de inkepingen van de korbeels liggen keurig in dezelfde lijn. Te zien is dat de inkeping hoort bij een zwaluwstaart-verbinding. Bij de vergroting van de bijschuur in het eerste kwart van de 20^e eeuw zijn de staanders naar buiten geplaatst waarbij voor de voorste twee een rechthoekige balk is toegepast. Opmerkelijk is dat de bijbehorende stiepen ouder lijken. Zou het naar binnen zetten van de staanders al in de 19e eeuw zijn gebeurd en sloot men met de nieuwbouw hierbij aan?

Bij de voorste zes gebinten zijn dekbalk en staanders eveneens met pen-gat verbinding gekoppeld. Voor de stabiliteit zijn twee korbeels aan de woonkant gespijkerd. Hierbij is echter géén zwaluwstaart-verbinding toegepast.

In de hoek van de achtergevel met de rechterzijgevel liggen paardenstallen.

Afb. 127. Bijschuur 7e gebint met in rood, links het oude pengat van de staander en rechts van het korbeel. Foto: Auteur.

Afb. 128. Overzicht deeldeuren bijschuur naar achteren gezien.
Foto: Auteur.

Waardestelling

Volgens de richtlijnen bouwhistorisch onderzoek heeft een interne waardestelling plaatsgevonden, waarbij de monumentwaarden van (onderdelen van) een pand vergeleken en gewogen worden binnen het kader van het object zelf. Dit leidt tot een classificatie in drie categorieën: hoge-, positieve en indifferente monumentwaarden. Deze classificatie geeft aan hoe belangrijk de verschillende onderdelen en aspecten zijn voor de leesbaarheid van de geschiedenis van het gebouw.

- Hoge monumentwaarden (blauw): deze onderdelen/ aspecten zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of betekenis van het object ('afleesbaarheid van het verhaal van het gebouw').
- Positieve monumentwaarden (groen): deze onderdelen/ aspecten zijn van belang voor de structuur en/of betekenis van het object.
- Indifferente monumentwaarden (geel): deze onderdelen/ aspecten zijn van relatief weinig of geen belang voor de structuur en/of betekenis van het object.

Algemeen

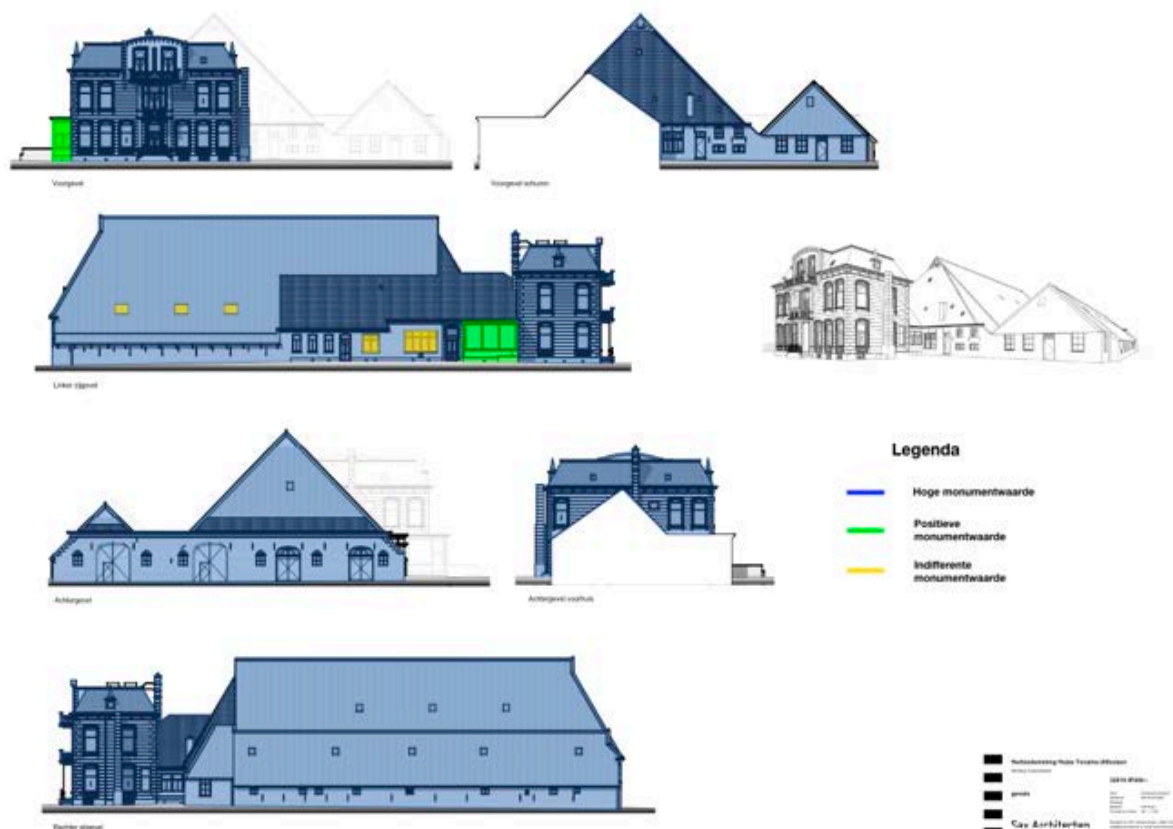
Situering

De prominente ligging van de boerenplaats op de kruising van de Borgweg en de Dingeweg ten oosten van Uithuizen heeft een hoge monumentwaarde samen met de landschappelijke waarden en waardevolle erfbepanting van grachtenstelsel met boomsingels, fruitbomen? en restanten van een slingertuin uit 1880 aangelegd door de Friese tuinarchitect Gerrit Vlaskamp, de oprit met bomen.

Het complex is een goed voorbeeld van een rijke 19^e eeuwse boerenplaats met daarop een kop-hals romp boerderij met twee laags dwarshuis uit het eind van de 19^e eeuw en begin van de 20^e eeuw. Komend vanaf de Moeshorn valt het woongedeelte goed op.

Bouwmassa

De bouwmassa heeft hoge monumentwaarde als rijk uitgevoerde boerderij van het type kop-hals-romp met tweelaags dwarshuis met losstaande naastgelegen bijschuur waarin het oudste deel (18^e eeuw) van de boerderij bevindt. Het representatieve woongedeelte weerspiegelt de toegenomen welvaart van de boeren in Groningen.

Gevels en dak

Alle gevels en daken hebben hoge monumentwaarde vanwege de architectuurhistorische waarde van het ontwerp met een goede maatverhouding en zorgvuldige detaillering. Dit ontwerp is nagenoeg nog compleet en ongewijzigd aanwezig waardoor alle oorspronkelijke onderdelen een hoge monumentwaarde hebben. De gevels van het bedrijfsgedeelte zijn uitgevoerd in schoon metselwerk en hebben verschillende bouwsporen. Het historisch voegwerk is niet op alle plekken meer aanwezig. Zo is de achtergevel al eens aangepakt. De linkerzijgevel van de hoofdschuur en hals kent een aantal bouwsporen die verwijzen naar vroegere vensters.

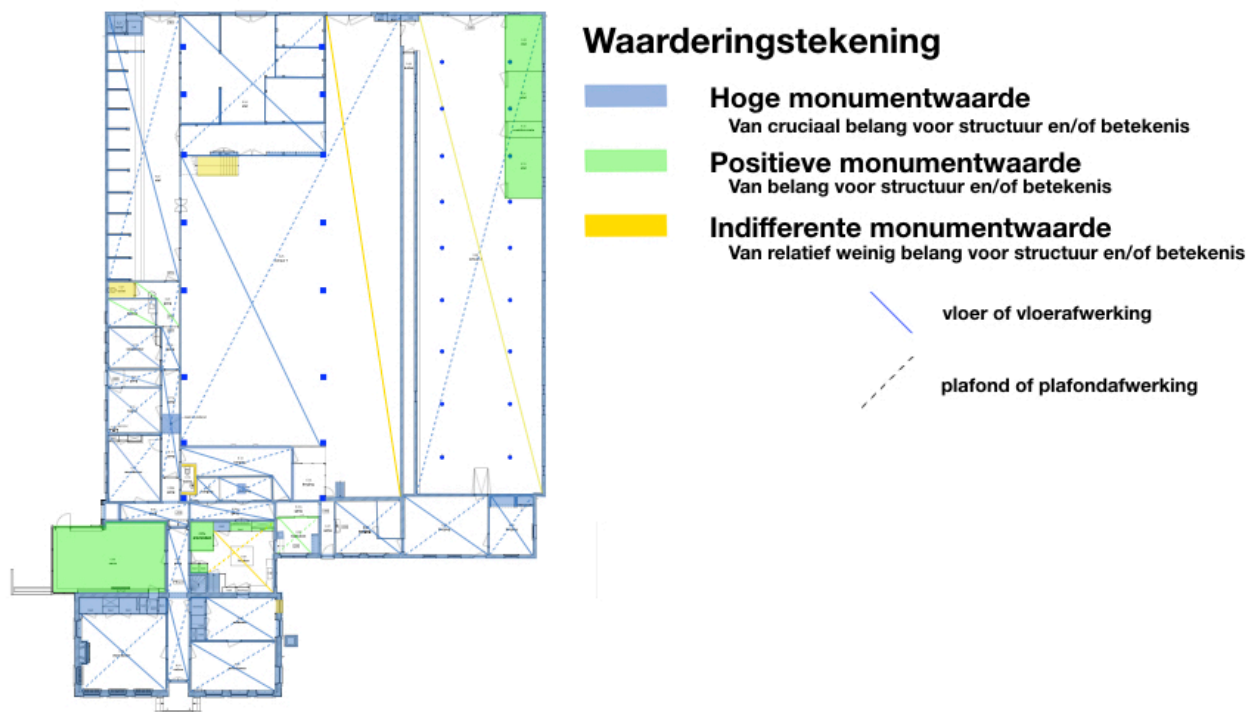
De gevels van het dwarshuis hebben een symmetrische opbouw van zeven venstertraveeën met een fraaie middentravee voorzien van twee boven elkaar gelegen balkons. Alleen bij de drie rechter vensters liggen keldervensters. De opbouw dateert van 1913-1915 maar hierbij is goed aangesloten bij de stukarchitectuur van de begane grond. Dit komt terug in het rustica blokverband op de hoeken, het imitatie natuursteen blokmotief op de gevels en in de gootlijst voorzien van staande gootklossen waartussen rustica blokken.

Aan de bovenkant worden de gevels afgesloten door een lijstgoot. In de rechterzijgevel is één modern venster extra geplaatst.

De achtergevel van hoofd- en bijschuur kent één gevel voorzien van een gemetselde lijstgoot en vormt een eenheid. Hierin de verschillende toegangen naar de deelzijde en naar de paardestal en koestal. In afwijking tot wat gebruikelijk is Met name de spiegelsymmetrie met een symmetrie-as ter hoogte van de tussenmuur zorgt voor een evenwichtig en statig geheel. Aan de bewerkelijke uitvoering van de jaartalsteen met inscriptie is heel subtiel de rijkdom van de eerste eigenaars afleesbaar.

De gevel wordt afgesloten door een kroonlijst van gietijzeren gootdelen met daaronder een gestuukte lijst. De schuin gemetselde geveldelen hebben een natuurstenen sluitsteen.

Het dak van het dwarshuis wordt gekenmerkt doordat er geen schoorstenen staan. Het dwarshuis heeft een mansardedak dat voorzien is van een leibedekking. Hierop staan op de zijdakvlakken twee dakkapellen.

De dakbedekking van alle bouwdelen is nog oorspronkelijk en bestaat voor het woongedeelte van de linker kant uit een Friese gegolfde geglazuurde pan. De daken van het bedrijfsgedeelte zijn gedekt met riet.

De nokeinden van de schuur hadden een fraai uitgevoerd uilenbord waarvan nog restanten over zijn.

Constructie

De gebintconstructie van de hoofdschuur is hier vermoedelijk geplaatst aan het eind van de 19^e eeuw en is nog gaaf aanwezig. Deze heeft een hoge monumentwaarde. De traditioneel geconstrueerde gebintconstructie getuigt van vakmanschap. Deze gebinten vormen de draagconstructie van de schuren en zijn bepalend voor de driebeukige indeling. In de hoofdschuur ligt tegen de linkerzijgevel een voormalige koestal. Deze is nog gaaf aanwezig en refereert naar het oorspronkelijk agrarische karakter en heeft daarom hoge monumentwaarde.

In de twee achterste tasvakken ligt tot aan de achtergevel een paardenstal met een bijzondere indeling. Deze heeft hoge monumentwaarde.

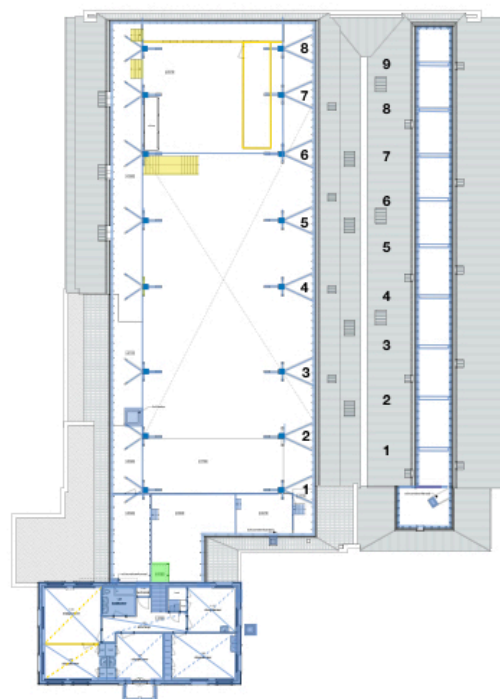
Het casco van het woongedeelte heeft hoge monumentwaarde omdat de oorspronkelijke dragende muren, de balklaag van de begane grond en de verdieping met vloeren, de kap met houten dakbeschot en onderliggende gordingen en spantconstructie nog gaaf aanwezig is. Ook de constructie van de kelder inclusief indeling en afwerking is nog goed bewaard gebleven en heeft hoge monumentwaarde.

De hoge schoorstenen zijn van belang omdat deze de plek van de historische stookplaatsen markeren.

Indeling en interieurafwerking

Het historisch interieur van het woongedeelte is in zijn algemeenheid van hoge monumentwaarde omdat de historische indeling nog goed bewaard is gebleven en de latere aanpassingen weinig afbreuk hebben gedaan aan de afwerking.

De middengang met rijk versierde stucornamenten en natuurstenen platen heeft een hoge monumentwaarde evenals de trapopgang naar de verdieping.

1e verdieping (1900+ v.l.)

Waarderingstekening

Hoge monumentwaarde

Van cruciaal belang voor structuur en/of betekenis

Positieve monumentwaarde

Van belang voor structuur en/of betekenis

Indifferente monumentwaarde

Van relatief weinig belang voor structuur en/of betekenis

vloer of vloerafwerking

plafond of plafondafwerking

De indeling en de interieuronderdelen van de eerste verdieping van het voorhuis is bijna compleet aanwezig en dateert nog uit de bouwtijd 1913-1919. Deze onderdelen vertegenwoordigen een hoge monumentwaarde. Oorspronkelijk lag er tegen de linker zijgevel één grote slaapkamer. Deze is nadien met een scheidingswand in tweeën gedeeld. In deze periode wordt het gebruik van een slaapkamer steeds gebruikelijker; een aparte kamer met een bed in plaats van een bedstede. Dat dit bij vermogende mensen als eerste plaats vindt moge duidelijk zijn.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Nader bouwhistorisch onderzoek bij verbouwwerkzaamheden. Dit onderzoek dient antwoord te geven op de volgende vragen:

- Is er in de 18^e eeuw al sprake van een boerderij?
- Datering van muren in het woon- en in het bedrijfsgedeelte. Met name over de datering van de bouw van het dwarshuis; vroegere structuur van de hals van omstreeks 1830; afwerkingen in het interieur van het woongedeelte.
- In het geval van graafwerkzaamheden in de hoofd- en bijshuur het verrichten van archeologisch onderzoek om meer te weten te komen over de historie van deze plek. En in het bijzonder om plekken van gebintstaanders van voorgangers te achterhalen.
- In het geval van graafwerkzaamheden in het woongedeelte het verrichten van archeologisch onderzoek om meer te weten te komen over de historie van deze plek. En in het bijzonder om oudere structuren van voor 1890 in beeld te krijgen.

Afb. 129. Gestuukte rondboogdoorgang middengang door de achterwand van het dwarshuis. Foto: Auteur.

Literatuurlijst.

- BIEREMA, T.B., J. DE BOER, R. VAN DER TUUK. Boerderijen op het Hogeland. Bedum, 2002. Blz 55 - 88, 346 - 348.
- BOLT, A. Geschiedenis van Uithuizen van de middeleeuwen tot en met 31 december 1978. Uithuizen, 1982.
- BRUINSMA, E en Y. KUIPER, De vergeten tuinen van Gerrit Vlaskamp. Leeuwarden 2013.
- DIJKEMA, H., Proeve van eene Geschiedenis der Landhuishouding en Beschaving in de Provincie Groningen. Groningen, 1851. p. 403-404.
- HAAN, J. de, Hier ziet men uit Paleizen, GHR 31. Assen, 2005.
- HAVIK, P.W., Boerderijen in Groningen, Stad & Lande Historische reeks 7. Utrecht, 1988.
- HEKKER, R.C., De historische boerderijtypen, in: Historie van Stad en Land 1981. Blz. 761-782.
- LUITJENS - DIJKVELD STOL, R.A., De oud-Groninger schuur. In: G.V.A. (1970-1971).
- LUURTSEMA, B., De steenhuizen Aylbada en Takuma nabij Uithuizen (GR). Warffum, 2008.
- MARK, A. VAN DER, Tuinarchitect Gerrit Vlaskamp in: Stad en Lande. Groningen, nr. 1, 2010.
- MARK, A. VAN DER, Nieuwe sporen van de tuinarchitecten Lambertus en Gerrit Vlaskamp in: Stad en Lande. Groningen, nr. 2, 2011.
- OLST, E. VAN, Uilkema, een historisch boerderij-onderzoek. Boerderij-onderzoek in Nederland 1914-1934. Provincie Groningen. Arnhem, 1991.
- PRIESTER, P., De economische ontwikkeling van de landbouw in Groningen 1800 - 1910. Proefschrift landbouwuniversiteit Wageningen, 1991.
- RCE
- TEL, T.M. en J.M. VERKERK, Jaarverslag bouwhistorie 2008 in: Hervonden stad 2009. Groningen, 2009.
- VAN DER KUIJL, E.E.A. Synthesgra Archeologie Rapport P0501957, Vlakdekkend onderzoek van de steenhuizen Takuma en Aylbada te Uithuizen (Gr). (Doetinchem 2008, blz 27 - 30.)
- VERKERK, M., ' Oudste boerderijgebinten in de gemeente Groningen' in Op de Hoogte 2008 nr 2. Hoogkerk, juli 2008, blz. 19-22.
- VERKERK, M., ' Oude boerderijgebinten bouwhistorisch onderzocht' in Stad & Lande 2010 nr 3. Leens, 2010, blz. 16-21.
- VERKERK, J.M. en H. WATERBOLK, Cultuurhistorisch onderzoek van boerderij De Haver Boterdiep OZ 13, 9995 PM te Onderdendam, gemeente Bedum, provincie Groningen. Groningen, 2021.

Bijlage I. Registeromschrijving Rijksmonument, complexnr 515281 met de complexonderdelen 515282, boerderij met bijschuur en 515283, hekpijlers.**Complexnummer: 515281**

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Huize Tocama

Aantal complexonderdelen

2

Monumentnummers van complexonderdelen

515282, 515283

Woonplaats

Uithuizen

Gemeente

Het Hogeland

Provincie

Groningen

Hoofdadres van hoofdobject

Dingeweg 3, 9981 NC Uithuizen

*Complexomschrijving**Inleiding*

Complex genaamd "Huize Tocama", bestaande uit een DWARSHUISBOORDERIJ met HALS en aangebouwde HOOFD- en BIJSCHUUR, en HEKPIJLERS. De boerderij, die waarschijnlijk gebouwd is in de 19de eeuw, kreeg in 1914 haar huidige Eclectische aanzien. Het voorhuis is toen door H. Rubertus & Zn. uit Uithuizen in opdracht van de toenmalige eigenaar R.P. Dojes verhoogd met een verdieping en verbouwd. Omstreeks diezelfde tijd liet Dojes een serre ontwerpen, die tegen de zuidoostzijde van de hals werd geplaatst. De serre is later vergroot en heeft nieuwe vensters gekregen. Op het achtererf staat een koetshuis dat op zodanige wijze is verbouwd tot dubbele garage dat het net als de serre buiten de rijksbescherming valt.

Het complex is grotendeels omgracht en wordt verfraaid door een grote landschapstuin, waarvan de aanleg niet geheel oorspronkelijk meer is en daarom buiten de bescherming valt. In de tuin bevindt zich een eenvoudige, achthoekige houten THEEKOEPEL die er waarschijnlijk in de jaren veertig is neergezet. Oorspronkelijk had de boerderij een dubbele omgrachting, maar al jaren geleden is een deel ervan gedempt. Een kopie van het oorspronkelijke bruggetje over de gracht vormt de hoofdentree naar het complex. Het achtererf van de boerderij is bereikbaar via de Dingeweg en via de Borgweg. De boerderij is in 1991 verkocht waarna er een oorlogsmuseum in is gevestigd. Het complex is markant gelegen bij de entree van het dorp, schuin tegenover het terrein van de Menkemaborg.

Waardering

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden 26 januari 2022

Complex bestaande uit een dwarshuisboerderij met toegangspijlers en theekoepel van algemeen belang vanwege cultuur- en architectuurhistorische waarde

- als voorbeeld van een rijk uitgevoerd boerderijcomplex uit het eind van de vorige eeuw
- vanwege de opvallende eclectische vormgeving
- vanwege de vrij hoge mate van gaafheid van de samenstellende onderdelen
- vanwege de ruimtelijk-visuele en functionele relatie tussen de verschillende onderdelen
- vanwege de ruimtelijk-visuele relatie met de nabijgelegen Menkemaborg
- vanwege de markante ligging aan het begin van het dorp.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden 26 januari 2022

Monumentnummer*: 515282

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 19 maart 2001
Kadaster deel/nr: 82783/177

Complexnummer				Complexnaam		
515281				Huize Tocama		
Woonplaats*		Gemeente*		Provincie*		
Uithuizen		Het Hogeland		Groningen		
Straat*	Nr*	Toev.*	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Dingeweg	3		9981 NC	Uithuizen		
Kadastrale gemeente*		Sectie*	Kad. object*	Appartement	Grondperceel	
Uithuizen		H			60	

Rijksmonumentomschrijving****Omschrijving**

DWARSHUISBOERDERIJ bestaande uit een voorhuis, hals en een hoofdschuur met aangebouwde bijschuur. Het twee bouwlagen hoge voorhuis heeft in blokmotief gepleisterde gevels op een gepleisterd trasraam, afgezet met een gepleisterde bias. Op de hoeken getande pilasters met rustica pleisterwerk. Het afgeknotte schilddak is gedekt met schubvormige leien en heeft een geprofileerde goot boven een decoratief fries bestaande uit houten consoles afgewisseld met rustica. Het deels onderkelderde voorhuis wordt geleed door omlijste H-vensters met een geprofileerde segmentboog van stuc en een boogtrommel met geschilderde decoraties. De vensters op de eerste bouwlaag hebben gepleisterde vlakken onder de onderdorpels. De hoofdentree bevindt zich aan de noordoostzijde in een doorgetrokken geveldeel en bestaat uit een omlijste, gepleisterde portiek onder een segmentboog met een dubbele paneeldeur met gietijzeren panelen voor de beide deurlichten onder een bovenlicht met beschilderde boogtrommel; voor de entree een natuurstenen bordes met aan weerszijden treden, afgeschermd door een opengewerkt gietijzeren hek. Boven de entree een balkon met een ijzeren hekwerk tussen houten pijlers, steunend op twee dunne gietijzeren pilaren; voor het balkon opengaande glasdeuren met boven- en zijlichten; entree en balkon worden omsloten door twee gegroefde pilasters. Het doorgetrokken gedeelte heeft een gebogen beëindiging, afgezet met een geprofileerde lijst ondersteund door gepleisterde consoles; tussen de hoekpilasters met rustica bevinden zich twee omlijste, opengaande glasdeuren met bovenlicht, onder een driezijdig gesloten boogtrommel; tussen beide deuren een decoratief gepleisterde verticale band; voor de deuren een houten balkon met opengewerkt hekwerk. Zowel links als rechts van de entree drie vensters op de begane grond en twee op de verdieping; in het trasraam rechts van de entree drie tweeruits keldervensters met horizontale diefijzers. In de zuidoostgevel bevinden

zich op de verdieping twee en op de begane grond twee vensters; in het dakvlak aan deze zijde een kleine dakkapel met venster en ingesnoerde spits bekleed met lei. De noordwestgevel heeft dezelfde indeling, alleen zijn er hier twee keldervensters en een H-venster (niet origineel) toegevoegd. De achterzijde (zuidwest) van het voorhuis heeft op de verdieping twee vensters en een klein venster (niet origineel) en op het dakvlak erboven een hoge, gepleisterde schoorsteen.

De korte HALS heeft gepleisterde gevels, een schilddak gedekt met een geglazuurde zwarte Friese golfpan en een geprofileerde goot. De noordwestgevel heeft een samengesteld H-venster. De zuidoostgevel een omlijste portiek met gepleisterde segmentboog met daarin een paneeldeur met ijzeren smeedwerk voor de deurlichten, onder een bovenlicht met decoratief beschilderde boogtrommel; de rest van de gevel wordt in beslag genomen door de buiten de bescherming vallende vernieuwde serre.

De HOOFDSCHUUR is opgetrokken in een roodbruine baksteen onder een schilddak, gedekt met golfplaat met aan de onderzijde een zwarte, geglazuurde Friese golfpan of een zwarte Hollandse pan. In de nok uilenborden. De zuidoostgevel is deels blind, met muurankers en een ijzeren baggoot ondersteund door ijzeren consoles; rechts van dit blinde deel een iets doorgetrokken gedeelte met een geprofileerde goot met gootlijst in ajourmotief, drie getoogde T-vensters, een paneeldeur met kijkgat en getoogd bovenlicht, en een samengesteld H-venster; rechts van dit deel bevindt zich een nog iets verder doorgetrokken gedeelte met kroonlijst en een vierdieldig H-venster. Deze doorgetrokken geveldelen hebben een gepleisterd trasraam. De zuidwestgevel, die verbonden is met de gevel van de bijschuur, heeft een geprofileerde goot met een fries van gele en rode baksteen. In de gevel deeldeuren onder een korfboog met sluitsteen waarop "Tocama", dubbele staldeuren onder een getoogd bovenlicht met decoratieve roedenverdeling en een korfboog met in de sluitsteen een afbeelding van een paard, en identieke staldeuren met in de sluitsteen de naam van de huidige eigenaar: Reijntjes 1991 (er stond oorspronkelijk: Dojes D'Omta 1898); de deuren worden afgewisseld met vier getoogde vierruits vensters met een geprofileerd kalf onder een door roeden ingedeeld bovenlicht. De noordoostgevel met goot op klossen en een gemetselde schoorsteen in het dakvlak, heeft een samengesteld T-venster met door roeden verdeeld bovenlicht, een opgeklampte deur met tweeruits bovenlicht en twee vierruits vensters met eronder twee halve tweeruits vensters met diefijzers die de opkamer markeren.

De BIJSCHUUR die zich aan de noordwestzijde van de hoofdschuur bevindt is deels uit de 18de eeuw. De in roodbruine baksteen opgetrokken schuur heeft een met golfplaat gedekt schilddak met afgewolfd zuidwestgevel met uilebord. In de zuidwestgevel hoge schuurdeuren onder een korfboog met op de sluitsteen een afbeelding van een koe, en twee getoogde vierruits vensters met een geprofileerd kalf onder een door roeden ingedeeld bovenlicht.

In de noordoostgevel (waarschijnlijk 18de-eeuws) drie zesruits vensters en een houten deur met bovenlicht met decoratieve roedenverdeling boven een getoogd kalf. In de noordwestgevel negen halve tweeruits vensters onder een rollaag en een getoogd vierruits venster.

In het INTERIEUR van het voorhuis zijn onder meer van belang: in de gang de grijs geaderde marmeren vloer; de teakhouten paneeldeuren; de met florale motieven gepleisterde boog; de gestucte plafonds met rozet; de tochtdeuren met halfrond bovenlicht met zonnemotief in gekleurd glas. In de salon de vensterbanken met ingebouwde verwarming en de houten blinden; de zwart marmeren schouw; het gestucte balkenplafond met decoratieve randen. Op de verdieping de deuren met door roeden verdeeld gekleurd glas, binnen een houten omlijsting. In de hoofd- en bijschuur zijn ondermeer vermeldenswaard: in de hoofdschuur de sporenkap met riet en

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

vierkante gebinten; de paardenstal met ruif en luiken voor de opslag van voer. In de bijschuur de sporenkap met ronde gebinten.

Waardering

Dwarshuisboerderij van algemeen cultuur- en architectuurhistorisch belang

- als voorbeeld van een rijk uitgevoerd boerderijcomplex uit het eind van de vorige eeuw
- vanwege de opvallende eclectische vormgeving
- vanwege de vrij hoge mate van gaafheid van het exterieur en delen van het interieur
- vanwege de ruimtelijk-visuele en functionele relatie met de tuin en de tuinkoepel
- vanwege de ruimtelijk-visuele relatie met de nabijgelegen Menkemaborg
- vanwege de markante ligging aan het begin van het dorp.

Hoofdcategorie

Boerderijen, molens en bedrijven

Subcategorie

Boerderij (M)

Functie

Boerderij(M1)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden 26 januari 2022

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 510649

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 21 juli 1998
Kadaster deel/nr: 6729/36

Complexnummer
510647

Complexnaam

Woonplaats*
Onderdendam

Gemeente*
Het Hogeland

Provincie*
Groningen

Straat* Nr* Toev.* Postcode* Woonplaats* Situering Locatie
Boterdiep Oz 13 9959 PM Onderdendam

Kadastrale gemeente* Sectie* Kad. object* Appartement Grondperceel
Bedum L 917

*Rijksmonumentomschrijving*****Omschrijving**

STOOKHOK met aangebouwde muur met poort naar de boerderij. De stookhok heeft een rechthoekige plattegrond en wordt gedekt door een zadeldak van geglazuurde blauwgrijze platte Friese pannen. Gevels zijn opgemetseld in rode baksteen en hebben een trasraam van gesinterde rode baksteen; de noordgevel, achtergevel, is een tuitgevel bekroond door een gemetselde schoorsteen met kap. Bakgoot op bakstenen klossen. In de zuidgevel een opgeklampte deur die aan bovenzijde getoogd is en beëindigd wordt door strekken; naast deur een vierruits rondboogvenster met gietijzeren roedenverdeling. In oost- en westgevel twee dezelfde rondboogvensters als in de zuidgevel.

Westgevel van de stookhok is doorgetrokken tot de brandmuur van de boerderij; de verbindingsmuur is opgemetseld in rode baksteen en wordt beëindigd door een ezelsrug. In de verbindingsmuur een poort met een houten stijl, bekroond door een houten fronton beschilderd met eclectische motieven.

Waardering

Stookhok met aangebouwde poort van algemeen belang

- vanwege de hoge mate van gaafheid van het exterieur
- vanwege de functionele en ruimtelijke relatie met de boerderij

Hoofdcategorie

Subcategorie

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden 25 september 2020

Afb. A1. Overzicht duiventil bij Tocama
Foto: 124.684, de Boer, mei 1969, collectie RCE.

Afb. A2. Overzicht duiventil bij Tocama.
Foto: 124.685, de Boer, mei 1969, collectie RCE.

Afb. A3. Overzicht duiventil bij Tocama.
Foto: 124.685, de Boer, mei 1969, collectie RCE.

Afb. A4. Overzicht gerestaureerde duiventil bij Menkemaborg.
Foto: 247.847, van der Wal, dec 1983, collectie RCE.

Afb. A5. Overzicht gerestaureerde duiventil bij Menkemaborg.
Foto: 247.848, van der Wal, dec 1983, collectie RCE.

Karton uit het archief SHBO, thans collectie RCE. Gegevens 1952.

728.6(-.725.191)	gen. Uithuizen (Gr). ~~Huize Tocama~~ Huize Tocama	
STICHTING HISTORISCH BOERDERIJ-ONDERZOEK, ARNHEM	 STAA 27266	1. Object: Boerderij "Tocama" 2. Adres/loc. aanduiding: Dingeweg 3 3. Datering: 4. Eigenaar: Renger Lailof Dojes 5. Hoodbewoner: Renger Lailof Dojes 6. Aard van het bedrijf: 65,15 ha 7. Verslag/beschrijving: P.H. Wijk, Usquert 8. Opmeting: 9. Foto(s): R.G. Hopma Sijfema en J.K. Smit, Usquert STAA 27266 neg:HEJS 77A- Boerderijen leden Noorder- afdeling van de Groninger 10. Literatuur e.d.: Maatschappij van Landbouw, Warffum 1952, 11. Bewijstukken dossier no.: no. 1 12. "... Publicatie of reproductie van de ter inzage gegeven stukken mag alleen geschieden met schriftelijke toestemming van de auteur of zijn rechtverkrijgenden. Deze toestemming wordt op verzoek van de belanghebbende door de voorzitter der Stichting aan de auteur of zijn rechtverkrijgenden gevraagd". (Lit art. 5 van het Huishoudelijk Reglement).
	13. Beschrijving: No.47. Boerderij "Tocama" staande bij de "Menkemborg" te Uithuizen, eigenaar Renger Lailof Dojes gehuwd met Zevantine 'altje Noordhuis. De boerderij is groot 65,1-5 ha en wordt sinds 1947 door de tegenwoordige eigenaar bewoond. In 1777 kochten de ouders van Kornelis Derks Nanninga "Tocama". Kornelis Derks Nanninga huwde 22 Sept. 1782 met Anje Jacobs Kruizinga en woonde op "Tocama". Hun dochter Geertruid huwde 7 november 1813 met Derk Bebe's Bonthuis, zoon van Bebe Derks Bonthuis en E. verdina Oudemans. Een zoon van Derk Bebe's Bonthuis, Cornelis Derks Nanninga Bonthuis huwde 14 juni 1845 met Martje Siuverts 'Arkema. Hun zoon Derk huwde met Grietje Johannes Jensema en was eerst landbouwer op no.65. In 1887 overleed wed. C.D. Nanninga Bonthuis en werd "Tocama" verkocht aan Mevr. wed. Renger Roelof Dojes. Na haar overlijden krijgt haar zoon Rembertus Pieter Dojes, gehuwd met Dirkje Oms en later met Praerkje Frouwe Wiersum, de boerderij. R.P. Dojes heeft in 1912 een nieuw woonhuis laten bouwen.	13213

Bijlage II. Kadasteronderzoek ArchTime d.d. 21 en 22 maart 2022.

Kadastraal onderzoek

ArchTime

d.d. 21 en 22 maart 2022

Dingeweg 3 9981 NC Uithuizen (Tocamaheerd, RM 515282, 21301, 515283)**Kadastraal UITHUIZEN sectie H perceel 60 (huidig)**

Aanduiding van het 'adres' is Oude Dijk:

- 1811-1832 Uithuizen C 69 huis en C 70 erf (etc) : kaart zie Minuut C 01. In de oorspronkelijke aanwijzende tafels wordt de weduwe van landbouwer Derk Sebes Bonthuis genoemd (zie OAT01046C002) als eigenaar van huis en erf en de direct aangrenzende percelen. In de OAT is de naam Bonthuis doorgehaald. In andere kadastrale gegevens en Hisgis Groningen staat de naam van de weduwe op artikel 33 (artikel 65 levert niets op).
- 1822 Uithuizen C 69: kaart Verzamelplan

Artikel 33 Geertruid Cornelis Nanninga, 'landbouwersche' en weduwe van Derk Sebes Bonthuis, die in 1827 op 32-jarige leeftijd was overleden. Geertruid hertrouwt in 1829 met Adolf Eikema, deurwaarder uit Stedum. Zijn moeder heette Freeke Bonthuis. Het grondbezit van weduwe Bonthuis ligt rondom de boerderij en strekt zich naar het noordoosten en zuidoosten uit.

- C 68 (water als weiland), 69 (huis en erf) en 70 (tuin), d.j. 1833 'door hertrouwen' overgebracht naar artikel 288 (Leggerartikel 33- 31-59 reeks 1)

Artikel 288 Adolf Eikema, deurwaarder, Uithuizen

- C 67 (land en water), 68 (water als weiland), 69 (huis en erf) en 70 (tuin), d.j. 1842 overgebracht naar artikel 438 (Leggerartikel 288- 30-77 reeks 1)

Artikel 438 Adolf Eikema, deurwaarder, Uithuizen:

- C 67 (land en water), 68 (water als weiland), 69 (huis en erf) en 70 (tuin), d.j. is onbekend vanwege schade aan papier, percelen worden overgebracht naar Artikel 525 (Leggerartikel 438- 29-78 reeks 1)

Artikel 525 Cornelis Nanninga Bonthuis, landbouwer, Uithuizen

- Bezit C 68 (water en weiland), 69 (huis en erf) en C 70 (Tuin) (Leggerartikel 525 29-74 reeks 1)
- C 68, 69 en 70 d.j. 1878 'Scheiding' (Leggerartikel 525 7-47 reeks 2)

Artikel 1152 Martje Siewerts Arkema, weduwe van de op 37-jarige leeftijd overleden Cornelis Nanninga Bonthuis, Uithuizen, bezit Oude Dijk C 59, 61 tot en met 71, 74 en 75:

- C 69 en alle net genoemde percelen gaan over naar artikel 1400 in 1888 (Leggerartikel 1159 1-25 reeks 2)

Artikel 1400 is Aaltje Renges Elema, weduwe van Renger Dojes, uit Uithuizen:

- C 69 (huis en erf) d.j. 1896 'Vernieuwing' (leggerartikel 1400- 1-45 reeks 2)
- C 69 (huis en erf) d.j. 1897 'reclame' (leggerartikel 1400- 46-53 reeks 2)
- C 69 (huis en erf) d.j. 1901 'Acte van uiterste wilsbeschikking (legaat)' (leggerartikel 1400- 46-53 reeks 2)
- C 70 (erf/tuin) d.j. 1901 'Acte van uiterste wilsbeschikking (legaat)' (leggerartikel 1400- 1-45 reeks 2)
- Omstreeks 1901 worden percelen C 66 en 67 samengevoegd tot C 1034 (leggerartikel 1400- 1-45 reeks 2)

Afb. B1. Grondbezit Derk Sebes Bonthuis volgens eerste kadastraalminuutplan van omstreeks 1830. www.hisgis.nl

Afb. B2. Grondbezit Derk Sebes Bonthuis volgens eerste kadastraalminuutplan van omstreeks 1830. www.hisgis.nl

Kadastraal onderzoek

ArchTime

d.d. 21 en 22 maart 2022

Kadastrale kaart 1811-1832:
minuutplan Uithuizen,
Groningen, sectie C, blad 01
(MIN01046C01), uitsnede.
Bron: www.cultureelerfgoed.nl

Kadastrale kaart 1811-1832:
oorspronkelijke aanwijzende
tafel Uithuizen, Groningen,
sectie C, blad 002
(OAT01046C002), uitsnede.
Bron: www.cultureelerfgoed.nl

In 1901 gaan de bezittingen over naar artikel 1704 Rembertus Pieter Dojes (zoon).

Artikel 1704 is Rembertus Pieter Dojes landbouwer en lid van de Eerste Kamer is eigenaar (beklemde meier) van Oude Dijk C 68 (water), 69(huis en erf), 70 (erf):

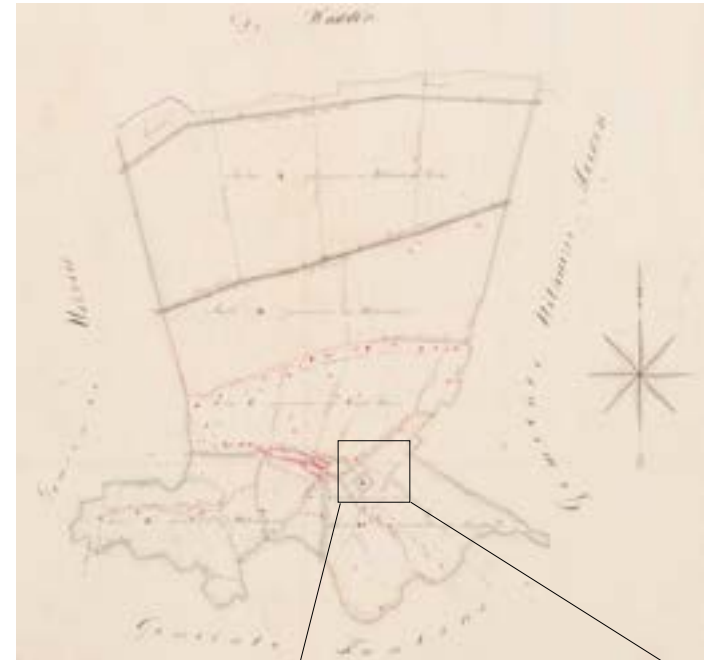
- C 69 d.j. 1910 'Op- en verbouw' (leggerartikel 1704- 98-115 reeks 2)
- C 69 d.j. 1915 'Opbouw' (leggerartikel 1704- 98-115 reeks 2)
- C 69 (huis en erf) d.j. 1916 'Vereeniging' (leggerartikel 1704- 162-196 reeks 2)
- C 69 (huis en erf) d.j. 1920 'Verbouw enz.' (leggerartikel 1704- 162-196 reeks 2)
- C 70 (erf) d.j. 1920 'Bijbouw' (leggerartikel 1704- 1-25 reeks 2)

In 1920 worden C 68, 69, 70 hernummerd in C 1601 (huis, erf en water) en C 1034 wordt Oude Dijk C 1602 (gierput en bouwland).

Kadastraal onderzoek

ArchTime

d.d. 21 en 22 maart 2022

Kadastrale kaart 1811-1832: verzamelplan
Uithuizen, Groningen (MIN01046VK1), 1822,
uitsnede.
Bron: www.cultureelerfgoed.nl

Kadastraal onderzoek

ArchTime

d.d. 21 en 22 maart 2022

In het Register staan bij perceel C 1601 onder het jaartal 1920 twee artikels vermeld: 148 en 2739. De overbrenging naar 148 is in de leggers niet gevonden. De Lewe van Nijensteins zijn, als nazaten van de Alberda's, de laatste erfgenamen van de Menckemaborg. De borg werd in 1921 aan het Museum van Oudheden in Groningen en in 1927 voor publiek opengesteld (Formsma, p. 409).

Artikel 148 Jonkheer Edzard Willem Lewe van Nijenstein te Haren (d.j. 1928), Jonkheer Mr. Jean Francois Lewe van Nijenstein, Oud vice-president van de rechtbank, Amsterdam (d.j. 1952, afgifte van een legaat), overgaand in de Stichting 'Museum van Oudheden voor de Provincie en Stad Groningen' gevestigd te Groningen'. Daarnaast wordt als bekleemde meier, landbouwer Renger Lulof Dojes. Eveneens Rembertus Pieter Dojes landbouwer en lid van de Eerste Kamer (d.j. 1948, afgifte van een legaat):

- C 1601 (huis, erf en water) en C 1602 (gierput en bouwland); in d.j. 1974 'verkoop' naar artikel 2739

Artikel 2739 'Stichting Museum van Oudheden voor de Provincie en Stad Groningen' gevestigd te Groningen' en 'Alide Dojes', gehuwd met Dirk de Boer, Dingeweg 3'.

Rond 1993 wordt de kavel H 60. Hiervan zijn geen relevante kaarten aangetroffen.

*Opvallend is dat de naam Tocama, Tacuma of Taeckema nergens wordt genoemd

*Zie ook <https://nl.wikipedia.org/wiki/Takuma>

Hulpkaart UHZ01-C 241, d.j. 1920, uitsnede.
Bron: www.kadaster.nl

Kadastraal onderzoek

ArchTime

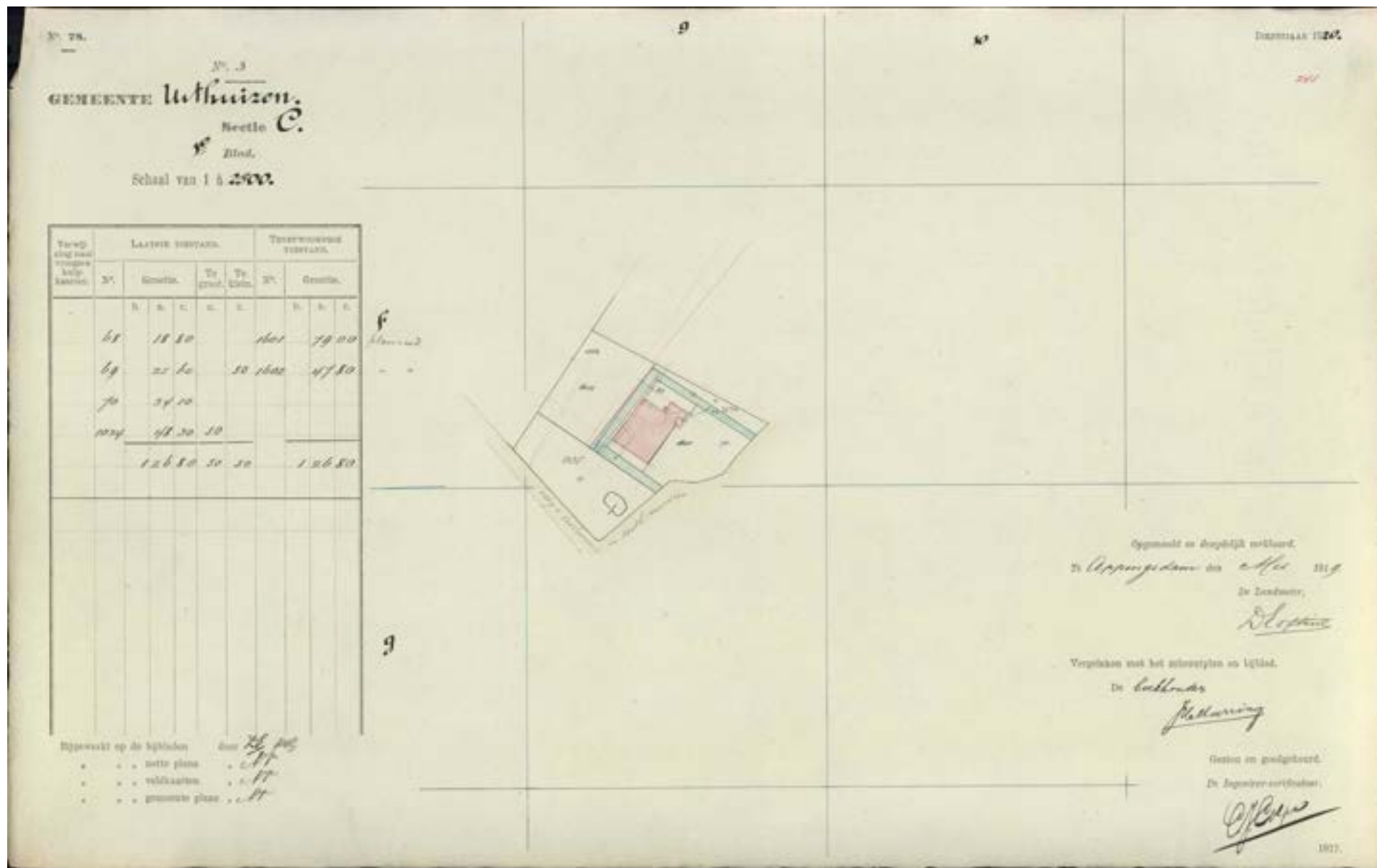
d.d. 21 en 22 maart 2022

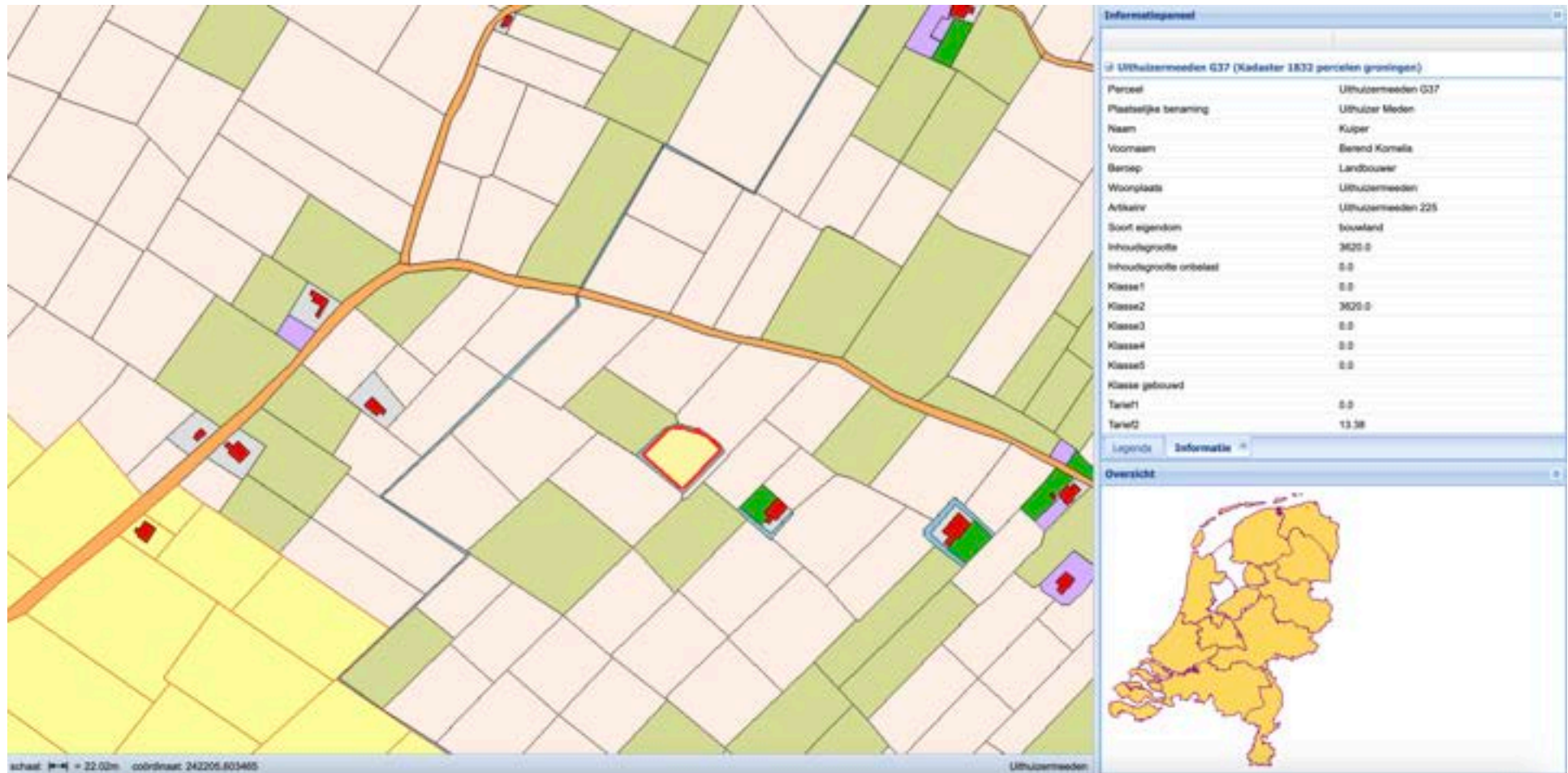
Veldwerkkart UHZ01-C 102, d.j. 1920, uitsnede.
Bron: www.kadaster.nl

Chromo-Topografische kaart (bonneblad), 1914, uitsnede.
Bron: www.topotijdreis.nl

Afb. B3.

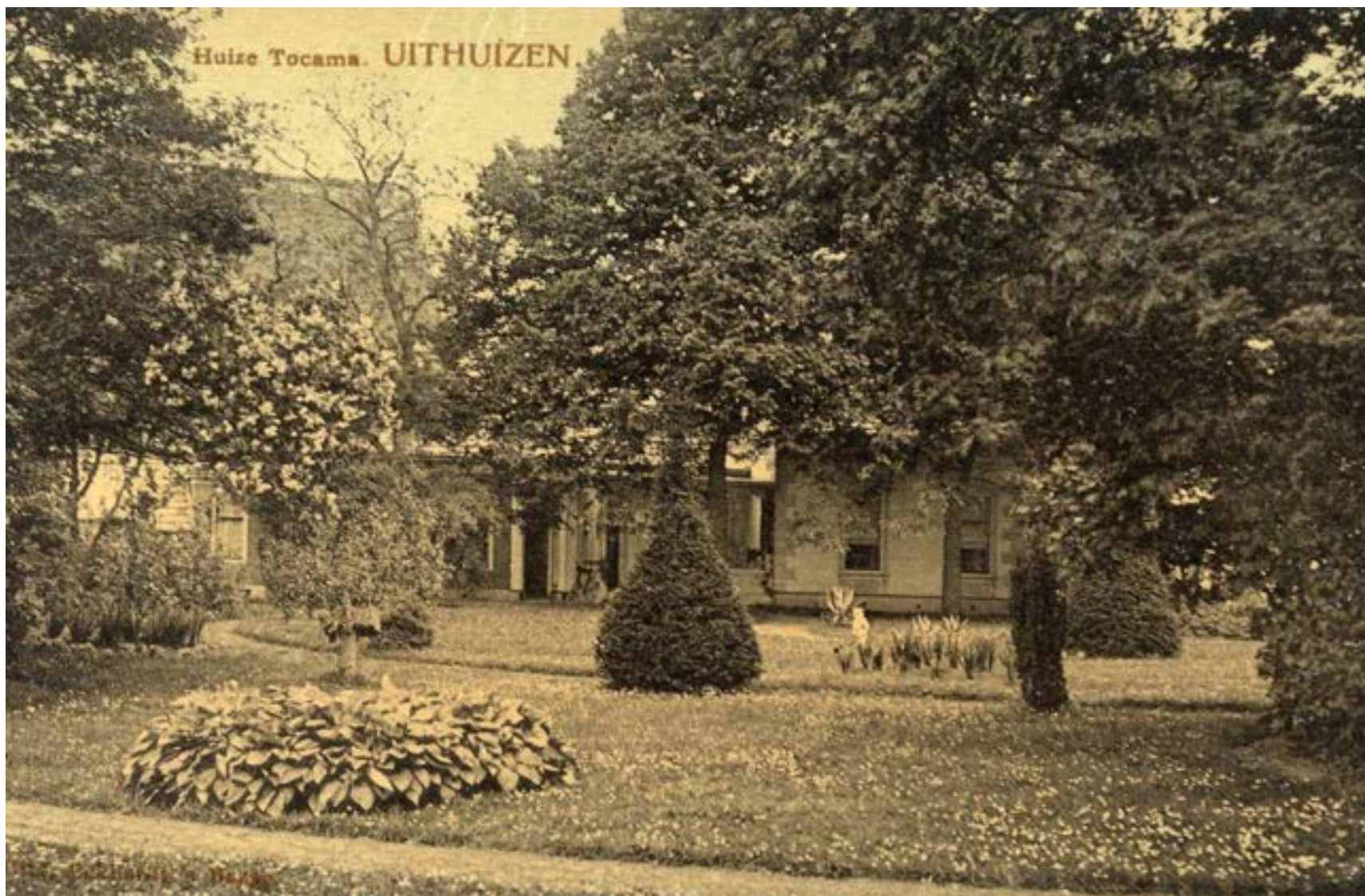

Afb. B4. Perceel Uithuizermeeden G37, voormalig borgterrein Dadinge-Takuma dik rood omlijnd perceel. Omstreeks 1830 in eigendom van Berend Kornelis Kuiper.

Bijlage III. Afbeeldingen Beeldbank Groningen.nl op volgorde van ouderdom, ingeschat door auteur. collectie Groninger Archieven.

Afbeelding: ansichtkaart Uithuizen, Huize Tocama uitgever H.F. Eckhardt bron 1986_17413 bron Groninger Archieven.
Oudste fase. Linkerzijgevel. Rondboog venster naast hoofdzijentree, dubbel?? Serre met glas in zijkant en kruispatroon op onderkant. Beeld in de tuin.
Rietlijn van de schuur doorgetrokken tot iets boven het eerste rondboog venster naast de hoofdzijaantree. Friese golfjespan op dak dwarshuis en schuur. Tuin met beeld en zeker twee rondlopende paden.

Afbeelding: Huize Tocama Uithuizen bron img041.jpg collectie van Gemeente Het Hogeland.

Oudste fase. Linkerzijgevel met uiterst links nog een venster en daarnaast de daklijn naar de goot. Lengte ophoging is 3x breedte serre. Fietsen tegen de gevel en de serre. Rondboog vensters niet goed zichtbaar. Dan al houtsnijwerk onder goot? Rietlijn schuur onduidelijk, maar lijkt nog laag. Serre niet voorbij linkerzijgevel dwarshuis en linker stuk open als doorgang. Tuin met beeld. Tuin met drie rondlopende paden.

Afbeelding: ansichtkaart Huize Tocama, Uithuizen uitgever H.F. Eckhardt bron 1986_17314.jpg collectie Groninger Archieven.
Oudste fase, voor 1915. Schuur daklijn riet lijkt laag. Past bij bovenstaande periodes. Geheel rechts is dan al een tuinmuur aanwezig met naar het lijkt een doorgang tegen huis.

Afbeelding: ansichtkaart Uithuizen. Huize "Tocama". Uitgever Eckhardt's Bazar bron 1986_17226.jpg collectie Groninger Archieven.
Bouwfase, na 1909 en voor 1915. Schuur daklijn riet hoog. Tuin is dan nog intact. Dubbel rondboogvenster naast hoofdzijentree. Links nog een rondboog venster. Serre met linker stuk open als doorgang. Linker wand van glas met kruispatroon eronder. Serre niet voorbij linkerzijgevel dwarshuis. Tuin met beelden en drie rondlopende paden. Mensen poseren.

Afbeelding. Foto op pagina 82 van het Boerderijenboek Boerderijen op het Hogeland, redactie T.B. Bierema, J. de Boer en R. van der Tuuk. Verlenging ophoging naar achteren + 3^e zij-ingang (rondboog), hoge rietlijn als bestaand. Riet lijkt nog niet opnieuw gedekt te zijn. Fotograaf vermoedelijk P.B. Kramer, datering tussen 1910 en 1915.

Gegevens

Identificatienummer
NL-GnGRA_2437_967

Documenttype
Digitaal bestand

Beschrijving
Uithuizen : Dingeweg : boerderij "Tocama" van R.P. Dojes : kantoor Nederlandsch-Amerikaansche Hypotheekbank : met tuinbeelden

Vervaardiger
Kramer, P.B.

Datum
1910-1913

Annotatie
Afbeelding 'Groningen / Commissie "Plan 1913"'

Bron
2437_0967.jpg

Uit de collectie van
Groninger Archieven

Gepubliceerd in
'Groningen / Commissie "Plan 1913"', Toegang 1761-232

Downloadbaar
Nee

Afbeelding. Ansichtkaart Uithuizen Huize Tocama, uitgever Eckhardt's Bazar. Bron 1986+17410.jpg collectie Groninger Archieven. Na 1919 omdat de serre buiten de linker zijgevel is uitgebouwd. Het dwarshuis wordt in 1914-1915 opgehoogd. Indeling serre: drieliding links, achterwand van glas. Tuin voorzien van rondlopend heesters. Hekwerk op dak dwarshuis. Riet hoofdschuur is vernieuwd.

Afbeelding.. Foto Dingeweg 3 : Boerderij "Huize Tocama", Tocama-heerd, prentbriefkaart, bron 818_22197.jpg, collectie Heerdencommissie, collectie Groninger Archieven. Datering: ná 1919. Vergroten van de serre in 1919. De ophoging van het dwarshuis vond al plaats in 1914-1915.

← Naar overzicht

tocama ? Zoeken

← Vorige Volgende →

i

f

t

p

u

d

e

s

M

Identificatienummer
NL-GnGRA_818_15226

Geografische aanduiding
Het Hogeland, Uithuizen, Dingeweg

Documenttype
Foto

Beschrijving
Uithuizen : Dingeweg 3 : Boerderij "Huize Tocama" : Tocama-heerd

Vervaardiger
Kramer, P.B.

Datum
1920-1940

Relatie
Collectie Kramer

Bron
818_15226.jpg

Uit de collectie van
Groninger Archieven

Downloadbaar
Nee

Afbeelding. Collectie Groninger Archieven. Datering ná 1919. Het vergroten van de serre vond plaats in 1919.

Afbeelding. Foto Huize Tocama Uithuizen. Bron: 1986_17229.jpg, collectie Groninger Archieven. Datering: 1949. De rondboogvensters hebben plaats gemaakt voor recht gesloten vensters. Op het dak een hoge schoorsteen. De meest linker toegang is dichtgezet tbv een venster, vermoedelijk voor een toilet.

Afbeelding Beeldbank Groningen, gemaakt door M.A. Douma in 1973, collectie Groninger Archieven.

Afbeeldingen Beeldbank Groningen, gemaakt door M.A. Douma in 1973, collectie Groninger Archieven.

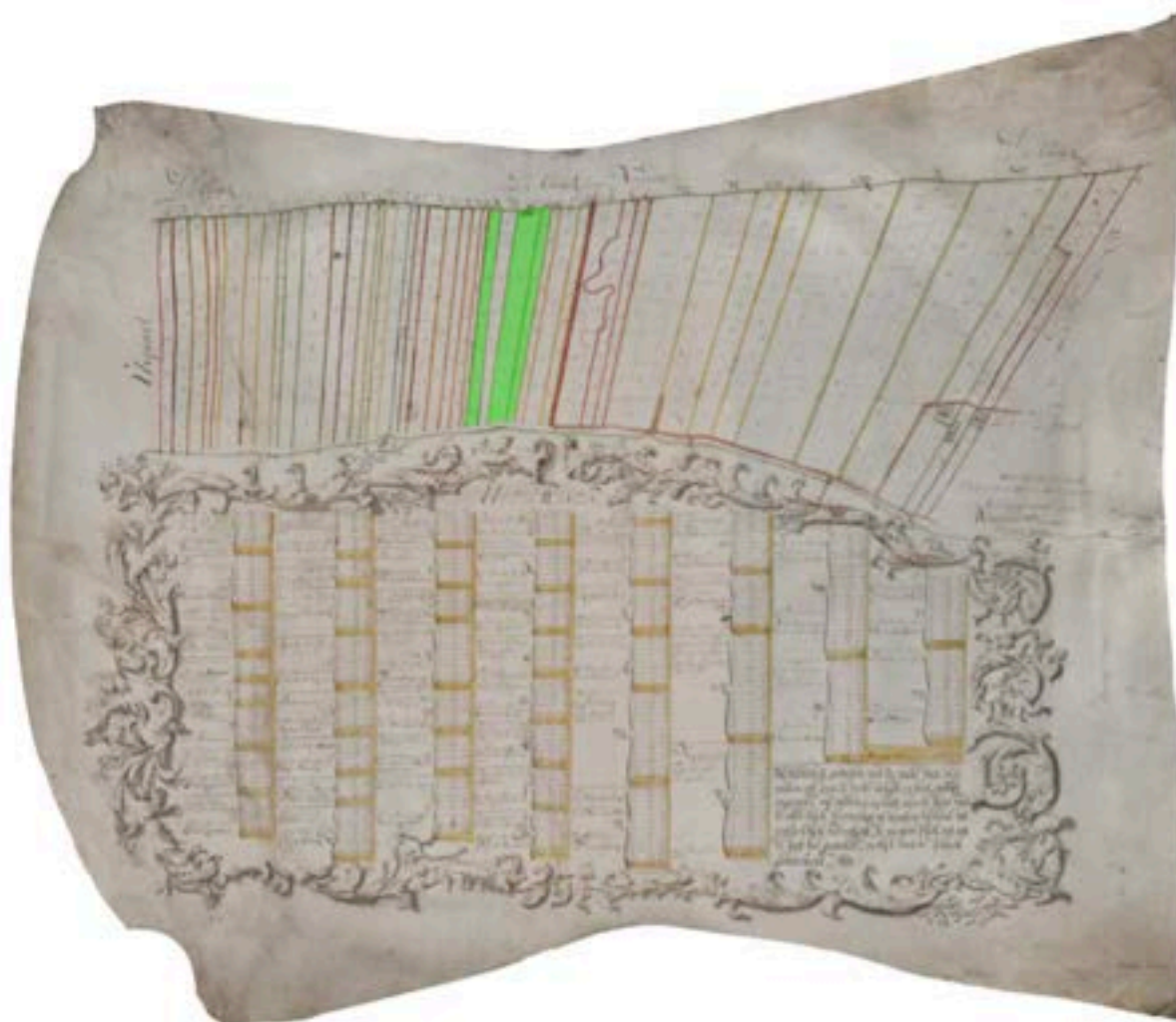

Afbeelding Beeldbank Groningen.nl Kopie van een kopie van een deel van een kaart gemaakt in 1685 door Jannes Tideman van de met kadijk bedijkte landen onder Uithuizen. Met boerderijen in opstand getekend. Collectie Groninger Archieven.

Aan de namen der eigenaren en gebruikers zijn omstreeks het midden der 18^e eeuw nog namen der toenmalige eigenaren en gebruikers toegevoegd.

Huisarchieven Menkema en Dijksterhuis toegangsnr. 623, inv.nr. 1632.

In groen aangegeven de landerijen behorend aan Luiten Coehoorn.

Bijlage IV. Administratie firma Bosgra te Burgum 6 maart 1880, levering plantlijst door Vlaskamp voor weduwe D. Bonthuis te Uithuizen.

[illegible]

Stad en Lande nr 1, 2010 en nr 2, 2011. De vergeten tuinontwerpen van Gerrit Vlas Kamp (1834 - 1906) door Aly van der Mark.

Uit de vanaf 1860 bewaard gebleven administratie van boomkwekerij Bosgra, voorheen te Burgum, nu te Twijzel, is achterhaald dat 325 tuinen en parken door Gerrit Vlaskamp zijn aangelegd en vermoedelijk ook ontworpen. In de boeken staat steeds de opdrachtgever en degene die de tuin heeft aangelegd, gevolgd door de plantlijst. Elke boom die verkocht is staat genoteerd. Gerrit heeft 32 tuinen in Groningen aangelegd voor de adel, notabelen en grote boeren. Dit zijn:

Eenrum, J.D.Pruisen, burgemeester, 1877, pag. 11

Eenrum, Arend Folmer, dokter, 1876, pag 263/264, 1877, pag. 11

Groningen, jonkheer Onno Joost Quintus, 1872, pag 132/133 en 235/236, 1873, p 287, 371

(park Groenestein)

Groningen, M.Tjepkema, 1875, pag. 130

Groningen, Jhr. Johan AEmelius Abraham van Panhuys, 1886, pag. 10

Grijpskerk, Kerkvoogden, 1877, pag. 20

Heveskes, E.Berlage , 1886, pag. 86

Huizinge, L.Eenkema, 1881, pag. 153, Eenkemaheert

Kantens, Harke Jans Uildersma, 1874, pag. 10, Siewertsmaheert

Kommerzijl, J Siccama, 1877, pag. 111

Middelstum, J.E. van Panhuijs, 1872, p

Middelstum, K.Eenkema, 1872, pag. 242

Midwolda, L.J.Veeman, 1880, pag. 14

Pieterzyl, D.J.Wiersma, 1875, pag. 22

Pieterzyl, J. de Boer, 1877, pag. 112

Pieterzijk, J.Meijer, 1877, pag. 112

Uithuizen, wed. Bonthuis, 1880, pa

Uithuizen, N.T.Tichelaar, 1887, pag. 142

Uithuizen, Bestuur gemeente, 1890, pag.

Visvliet, Kerkvoogden, 1885, pag. 370

Vliedorp, Joh. van der Helm, 1874, pag.

Warffum, H.Dijkema, 1876, p 352, Hayema

Warffum, Allardus Jansenius de Vries, 1878, page 102.

Warffum, Allardus Jansenius de Vries, 1880, pag. 107.

Warffum Kerkvoogden, 1885, pag. 278 Pastorie en kerk

Warffum, Alje Bonthuis de Vries, 1885, pag. 278 Breede

Warffum, H.Doornbos, 1886, pag. 12, Oosterampt

Warffum, Wed.A.Willemsen Reinders, boerderij G

Warffum, H. Willemsen, Klooster Warffum, 1895, pag. 63 (zelfde tuin als bov.)

Winsum, Sebastiaan Mattheus Sigismund de Ranitz, notaris, 1873, pag. 288

Winsum, H.W. Wierda, 1875, pag. 214

Winsum, Wed. Bruins, 1876, pag. 349

Winneham, Wca. Brains, 1878, pag. 616

Bijlage V. Gegevens steenhuis Tacuma uit A. Bolt, Geschiedenis van Uithuizen, 1982, blz 153 - 156, 186, afbeelding blz 268 en tekst blz 269.

Ausmaheerd.

De bij de borg Engersum behorende landerijen, gelegen ten noorden daarvan, kunnen niet groot in oppervlakte zijn geweest. Daaruit zal de behoefte zijn gegroeid, elders land te verkrijgen, zoals te Oldorp. Bonno Aweksamma stoot dit in 1503 af en krijgt hiervoor in de plaats land "gheloeften to Uthius in Mennekamma heert" 2).

Het is niet onmogelijk dat mede hieruit de Ausmaheerd in de Uithuizerhammerik aan de karspelgrens van Uithuizermeeden (aan het Middenpad), is ontstaan. Een andere veronderstelling luidt dat de Ausmaheerd en de Bouwemaheerd beide zijn ontstaan op grondbezit aldaar van het Ubbadahuis 3). Dit is zeer wel mogelijk, doch moet dan al vroeg zijn gebeurd. Tassens meldt het bestaan in 1476 van de heerd Bouwema, tevens "Bouwemahuijs". Tegelijkertijd is sprake van "Ausma huijs" 4). Ook in de andere stukken ontmoeten wij de heerd Oussema of Aussema 5).

Het land van de Ausmaheerd was in eigendom bij Menkema. Op de boerderij woonden in 1760 Pieter Fockes en in 1769 Jurjen Derks. In 1798 bezat Cornelis Jans de Ausmaheerd en wordt een duidelijke lokatie opgegeven: "de Weg tusschen Aussema Heerd daar nu Kornelis Janssen woond, en Bouwema Heerd daar nu Jan Pieters woond, tot op het Lutje Wegje, of zo genaamde Middenpad of Uitweg van gemelde Heerden" 6).

Cornelis Jans was gehuwd met Anje Jans en zij en hun kinderen namen in 1811 de naam Aussema aan, maar Ausmaheerd. Van hun nakomelingen zijn nog verschillende te Uithuizen en Uithuizermeeden bekend. Zij zijn dus geen nazaten van de adellijke Ausma's van de borg Engersum.

In 1827 werd de boerderij verkocht aan Reintje Reintjes Hartman en via diens kinderen en kleinkinderen kwam Ausmaheerd in 1954 in bezit van Reintje Alje Hartman, gehuwd met Klaara Elisabeth Mulder.

De tegenwoordige boerderij aan het Middenpad, Dingeweg 8, is volgens een gevelsteen in 1831 gebouwd: Anno 1831. R.R.H. - A.K.H. Het woonhuis dateert uit 1898.

DADINGA-TAKUMA.*Eerste periode.*

Onder dading wordt verstaan een overeenkomst ter voorkoming of beëindiging van een rechtsgeding. De dading was een bijeenkomst van rechtgenoten in een rechtkring of rechtstoel, ter uitoefening van de rechtspraak (zie hoofdstuk 4).

1) "Een wandeling door Uithuizen", blz. 54, 56, 57 en 59.

2) Archief Klooster Wijtwerd, reg. nr. 106, inv. nr. 19.

3) B. W. Siemens, Toelichting bij "Historische Atlas", blz. 17 en 18. Voor Ubbadahuis, zie hoofdstuk 9 nr. 5. In 1489 bezaten Dirs Aulma en Bonno Ausma de op Ubbadahuis vallende redgerrechten onbeswaart.

4) Klamboek van J. Tassens, folio 130 en 132. Bouwemaheerd werd in 1701 bij Uithuizermeeden gevoegd en ging in de 19e eeuw op in de boerderij van de fam. G. K. Wijk. Ausmaheerd bleef bij Uithuizen.

5) Archief De Marées van Swinderen, o.a. inv. nr. 628.

6) Idem, inv. nr. 630.

Men mag aannemen dat het steenhuis Dadinge-, Dadinga-, Dodinge- of Doedingehuis tussen Uithuizen en Uithuizermeeden, ten noorden van de Dingsloot waar het recht werd aangezworen, daaraan zijn naam ontleende, evenals de bezitters van het huis. Het was een edele heerd in de Menoldeklaar, waarvan wordt gemeld dat Provoost Halo (Ripperda) het redgerrecht bezat.

Het "Overrecht in 't Westerende op d'Meeden off aenders Hofhornster Fedt genaemt" meldt in 1476: "Haicke Doinga Erffgen.; bij Al(ing) is Dodinge Erffgen" 1). Haicke Doinga of Dodinge stierf dus vóór 1476 en kan de laatste zijn geweest van het geslacht Dodinge of Dadinga.

Een overeenkomst uit hetzelfde jaar zegt: "Anno 1476. Doe verdroegen sich Schelte Tackema, en Popko Elama toe Uijthuijsen van d'overrechten: Alsoo dat S.Tackema dat Overrecht doe sleet op de voorar: tijdt van Tackema heert", enz. 2). Dadinga wordt dus in 1476 "Tackema heert" genoemd en daar woont Schelte Tackema; hij kan het huis uit vererving of door aankoop hebben verkregen. Tegelijkertijd valt de naam Useke Takema 3).

Huis- en geslachtsnaam komen in een veelheid van spelling voor: Tackema, Taekuma, Takema, Takuma en Tacuma. Onder de redgerrechten behield de heerd steeds zijn oorspronkelijke naam Dadinga-, Dodinga- of Doedingahuis.

Na Schelte en Useke wordt in 1543 Doede Takuma als voogd genoemd 4) en in 1555 is sprake van Abel Tjaeckema. Eén van dezen kan vader of grootvader zijn geweest van Syger, Syger of Syert Takuma. Syger Takuma bezat veel invloed en vele goederen en was mede-collator van de kerk.

Hij en zijn vrouw Anna verwisselden in 1575 b.v. 12 grazen land met het klooster Wijtwerd 5). Het lijkt er op dat Syger en Anna slechts dochters hadden, namelijk Elysabet, Siabbe en Ewe, die alle in de Jacobikerk zijn begraven (zie hoofdstuk 11). De grafzerk van Siabbe Takuma meldt dat haar vader Syger Takuma in 1622 reeds was gestorven.

Tweede periode.

Omstreeks 1625 moet Johan Coehoren het huis Dadinga-Takuma met alle rechten en heerlijkheden hebben verkregen. Waar wij de herkomst van deze voor Uithuizen uitheems klinkende naam moeten zoeken is niet duidelijk. Er is wel verondersteld dat Johan Coehoren uit Appingedam kwam (7). Op de grafzerk in de kerk afgaande zou hij in 1595 zijn geboren. In de vele stukken heet hij Mr. d'E.Heer of de E.E. Monsieur Johan Coehooren of Koehoorn, Hovelinck op Takuma 6). Breuderlijk ondertekende hij als collator met de jonkers Claas van Menkema en Heerma van Holwade de kerkelijke papieren, zichzelf steeds als Johan Coehoren schrijvende. Ook vertegenwoordigde hij Uithuizen tussen 1628 en 1665 op de Ommelander landdagen 7).

Van Johan Coehoren, die in 1677 stierf, zijn twee zonen bekend, te weten Jacob en Evert, van wie de geboortedata tot dusverre niet achterhaald konden worden. Jacob en Evert ondertekenen in 1711 stukken waarin zij "gecommiteerden en collatoren" heten; hieruit mag misschien worden afgeleid dat Jacob de oudste was. Een van beide is luitenant geweest, militair dus. Uit een getekende kaart van landerijen uit 1686 blijkt dat Evert luitenant was 8). Eigenaar en gebruiker van twee stroken land tussen Oudedijk en Middendijk is "Luiten.Coehoorn". De stroken lagen benoorden Edema, Oudedijk 3. Evert Coehoorn trouwde Trijntje Jacobs, weduwe van Eeuwke Elama op Edemaheerd. In een schuldbekentenis van 1 januari 1718 heet Evert solliciteur, d.w.z. hij is bevoegd om verzoekschriften voor anderen in te dienen. In 1718 of begin 1719 stierf Evert Coehoorn 9).

1) Klamboek van J. Tassens, folio 132.

2) Idem, folio 129.

3) Idem, folio 131.

4) Archief Klooster Wijtwerd, reg. nr. 141, inv. nr. 17.

5) Idem, reg. nr. 164, inv. nr. 17.

6) A.N.H.U., o.a. inv. nrs. 2a en 13.

7) M. Froger-Vinier, "Alphabetische Index Landdago-comparanten".

8) R.A., Catalogus getekende kaarten 1686, stamr. 1433.

9) Archief De Marées van Swinderen, inv. nr. 541.

Jacob Coehoorn, rekenmeester genoemd, bezat Takuma. Hij berokkende zich in 1711 een proces door met windhonden te jagen in de jurisdictie Uithuizermeeden 1). De kerk van Uithuizen draaide in 1713 voor de kosten op (1): "An de Doctoren wegens het proces van Coehoorn: 53 car.gld" 2). Jacob Coehoorn vertegenwoordigde Uithuizen op de landdagen tussen 1681 en 1723 en moet eind 1722 of begin 1723 zijn overleden 3).

Hij was gehuwd met Anna Maria, de weduwe De Baar. Zij had uit haar eerste huwelijk een zoon, Cornelius de Baar genoemd. Deze was pastor te Rottum en huwde Liefke Eppes. Cornelius en Liefke waren blijkbaar goed bemiddeld, want zij leenden op 12 januari 1728 een voor die tijd groot bedrag van 2400 car.gld. aan jkvr. Everdina Cornera van Berum van Menkema 4), die voor de zoveelste maal in geldmoeilijkheden verkeerde.

Uit niets staat vast, dat Evert en Jacob Coehoorn zelf kinderen hadden.

Takuma ging na de dood van Jacob over aan zijn vrouw Anna Maria, eerder weduwe De Baar, die het oude steenhuis de genadeslag gaf door het in 1725 te verwisselen met 140 grazen land tussen de Oudedijk en Middendijk.

Volgens de "Buitbrief van Rekemr.Coehoorns plaatse" 5), verkreeg Everdina Cornera van Berum de "grote behuisinge en Schuure Takuma, met haar Heerlijkheden en Geregtigheden, In specie Overrecht, Zijlrecht en Collatie, egter sonder de graven en Gestoolten in de kerke tot Uithuizen, verders met bomen en Plantagien, hekken, Stekken", enz., enz.

Het lijkt er enigszins op dat het steenhuis met later aangebouwde schuur nadien werd afgebroken. De in de "buitbrief" genoemde (zes) graven in de Jacobikerker kwamen na de dood van Anna Maria Coehoorn in bezit van haar zoon, de pastor Cornelius de Baar uit Rottum.

Deze verkocht ze op 19 april 1766 voor 65 gulden aan de Heer van Menkema 6). Menkema was in 1725 met het huis Takuma tevens in bezit gekomen van o.a. 82 3/4 grazen dicht bij huis gelegen land.

Het steenhuis Dadinga-Takuma heeft gestaan ten zuiden (landinwaarts) van de Dingeweg naar Uithuizermeeden, ongeveer ter hoogte van de laatste der negen woningen aldaar, gerekend vanuit Uithuizen. Het perceel land behoort tot boerderij Tocama te Uithuizen, doch valt sinds 1811 binnen de gemeentegrenzen van Uithuizermeeden.

De plaats van het huis wordt gemarkeerd door enige oneffenheid in het land. De verhoogde boegstede mat ruim een halve ha en was omgeven door een gracht met singel, aan de noordzijde in elk geval gebogen. Waarschijnlijk had het gehele borgterrein een ronde vorm. In de grond, variërende van 30 tot 100 cm onder het maaiveld, zitten de nagenoeg intact gebleven fundamenteën, waarvan sommige zeer zwaar zijn. Onder de westelijke vleugel van het huis was een grote kelder, waarvan de vloer thans op een diepte van ca. 120 cm ligt, vroeger vanaf de hoger gelegen vloer van het huis uiteraard dieper. Keldertrap, geel geglazuurde en rode tegels zijn eveneens nog intact. De stookplaats bevond zich aan de oostzijde van het oudste gedeelte van het huis, zoals verbrandingsresten leren.

In eerste aanleg had het huis vermoedelijk een L-vorm. Later is een oostvleugel aangebouwd, waardoor het huis een breedte van ca. 22 m in oostwest-richting kreeg. De diepte bedroeg ca. 11,50 m. Waarschijnlijk werd in een nog later stadium het huis over zijn gehele breedte aan de zuidzijde met ca. 8 m bouw uitgebreid en aan de oostzijde voorzien van veestallen. Dit kan de schuur van 8 x 22 m zijn, waarvan in 1725 sprake is. Voor het verkrijgen van meer zekerheid omtrent de aanbouw is blootlegging van de fundamenteën nodig.

1) Archief De Marres van Swinderen, inv. nr. 645.

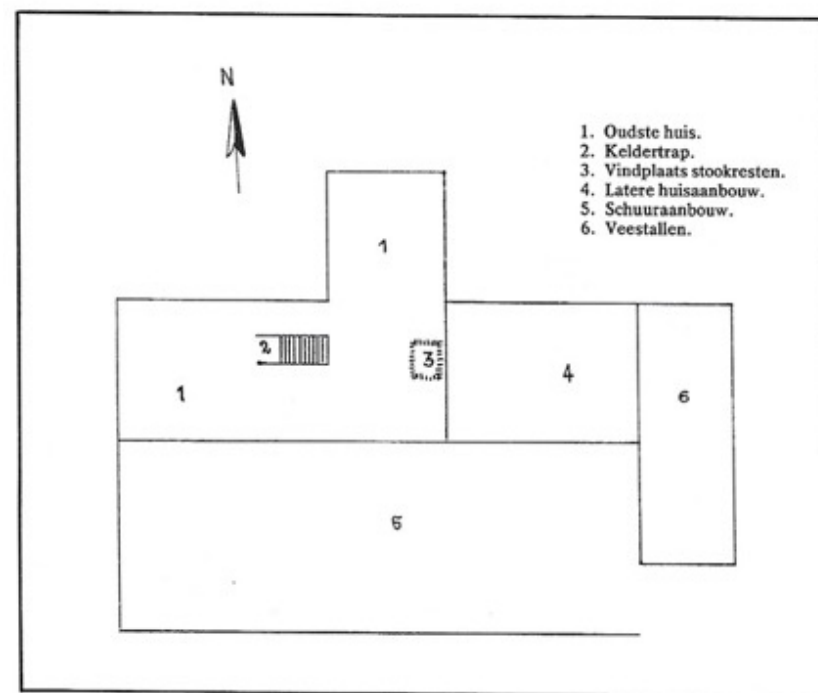
2) A.N.H.U., inv. nr. 2c, folio 82.

3) Idem, inv. nr. 2c, folio 21 en 22.

4) Archieven Menkema en Dijksterhuis, 1e suppl., inv. nr. 43x

5) Idem, inv. nr. 1087.

6) Recht.Arch. LVb (Kantens), deel 2.

Afb. 26. Plattegrond van Dadinga-Takuma op basis van in de grond aanwezige fundamentsresten. (1 cm = ca. 2 m).

De grondvorm van Dadinga-Takuma, zonder de waarschijnlijk latere schuuraanbouw, doet denken aan die van de borg Tuwina te Wittewierum 1).

Naschrift.

De vele meldingen van Takuma's en Coehoorns in combinatie met de melding van het huis Cohoren op een aantal oude landkaarten 2) deden ons reeds lang een vroeger steenhuis tussen Uithuizen en Uithuizermeeden vermoeden. Ons onderzoek bleef zonder resultaat totdat de eigenaar van het land, D.L.de Boer (die de vermoedelijke plaats van het steenhuis aanwees), aan E.J.Mulder te Uithuizen verzocht, het land te besteken en eventuele vondsten in kaart te brengen. Het resultaat was verrassend en dit stelde ons in staat een enigszins afgerond beeld van Dadinga-Takuma en zijn bewoners in dit boek op te nemen.

De geschiedenis van de latere heerd Takuma of Tocama, Dingeweg 3, is in hoofdstuk 9, nr. 10, opgenomen.

1) W.J.Formsma c.s., "De Ommelandse Borgen", blz. 495.

2) Zie o.a. J.J.Vredenberg-Alink, "De Kaarten van Groningerland", nrs. 61 en 68. Op een kadastraal kaart uit ca. 1830 is de gracht nog ingetekend.

10. Dodingahuis in de Menolde Clauwe, later Takuma.

De geschiedenis van het voormalige steenhuis Dadinga-Takuma, gelegen ten zuiden van de Dingeweg naar Uithuizernmeeden, is in hoofdstuk 8 beschreven. Na 1725 verhuurde Menkema, de nieuwe eigenaresse van Dadinga-Takuma, het daarbij behorende land, vanaf omstreeks 1740 aan Tjaart Peters of Pieters (1693-1776), zoon van Peter Berents en Martjen Tjaarts van de St. Catharina-predbendebeerd aan de Oudedijk (zie hoofdstuk 4). Tjaart huwde Aagtie Egges uit Usquert en was van 1725-1769 tevens leraar der Doopsgezinden te Uithuizen.

Enkele aanwijzingen welken de indruk dat het oude steenhuis spoedig na 1725 is afgebroken en dat een nieuwe boerderij werd gebouwd op het tegenwoordige adres Dingeweg 3. Maar er bestaat ook enige aanwijzing dat Tjaart Pieters nog in het oude steenhuis woonde en dat latere opvolgers de nieuwe boerderij Dingeweg 3 lieten bouwen. Voorts is het niet uitgesloten, dat de boerderij Dingeweg 3 (mede) voortzetting is van de oude heerd op de eertijdse Grote Wierde, eveneens bezit van Menkema.

Deze ingewikkelde zaak konden wij tot op heden niet tot klaarheid brengen. Onomstotelijk staat echter vast dat de landerijen van Dadinga-Takuma sinds 1740 behoren bij de boerderij, die in de 18e of begin 19e eeuw verrees op het adres Dingeweg 3. Dit land was van 1740-1776 in gebruik bij Tjaart Pieters.

Na de dood in 1776 van Tjaart verkochten de erven de heerd Tacuma aan Derk Hindrix of Hendriks (1726-1784), oorspronkelijk afkomstig uit Pieterburen, houtkoper en schafbeurder te Uithuizen 1). Zijn nakomelingen namen 1811 de naam Nanninga aan, waarvan er later twee burgemeester van Uithuizen werden. Waarschijnlijk kocht Derk Hindrix de boerderij voor zijn zoon Kornelis (1758-1806), gehuwd met Anje Jakobs Kruizinga, die op Takuma gingen wonen. Hun enige dochter Geertruid trouwde Derk Sebes Bonthuis uit Stedum. Het vierde kind uit dit huwelijk, namelijk dochter Anje (1821-1908), was de vrouw van de Uithuizer arts B. W. Siemens. Na de dood in 1824 of 1827 van Derk Sebes hertrouwde Geertruid in 1829 Adolf Nikolaas Elkema, deurwaarder en land-besitter. Geertruid stierf in 1839, Adolf in 1851.

Intussen was Takuma reeds in bezit gekomen van zoon Cornelis Derks Nanninga Bonthuis, geb. 1816, gehuwd met Martje Siewerts Arkema (1821-1887). Na de dood van haar man op 1 januari 1855 bleef Martje, tot haar dood, op de boerderij wonen.

Daarna verkochten de erven de boerderij aan Aaltje Remges Elema, wed. van Renger Roelof Dojes van Albrondahoord, Moeshornweg 3 (zie nr. 11). Na haar dood verkreeg haar zoon Rembertus Pieter Dojes, geb. 1860, eerst gehuwd met Derkje Omia, daarna met Freerke F. Wiersum, Takuma in 1900. R. P. Dojes was o.a. voorzitter van het waterschap Huningo en lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Hij overleed in 1947 en zijn zoon Renger Lulof, gehuwd met Zwaantje Alide Noordhuis, verkreeg de eigendom. Hun dochter Alide Dirkje Dojes (geb. 1929) trouwde Dirk Lammert de Boer (geb. 1927) en zij wonen sinds 1962 op de boerderij die - naar het heet - al vanaf het begin dezer eeuw Tocama wordt genoemd.

De heerdstede met grachten van Tocama zijn niet zeer oud en dateren waarschijnlijk uit de 18e eeuw. Van de schuren is de westelijke, kleinere schuur de oudste. Bijzonder mooi, doch van de weg af helaas niet zichtbaar, is de noordgevel met fraai geprofileerde ramen en deur. De westmuur heeft een fragment handgebakken steen en in het interieur bleef de oude haardstede bewaard.

De grote schuur stamt uit de vorige eeuw, evenals de onderbouw van het grote woonhuis, dat R.P. Dojes in 1913 met een forse bovenverdieping liet verbogen en wit bepleisteren. In de brede gang van het woonhuis zijn de deuren uit teakhout vervaardigd; bovendien nog mooie ornamenten, waarvan een deel uit natuursteen.

Bij Tocama behoort het "heerlijk recht" van een draiventil. De gerestaureerde til heeft een plaats bij de Menkemaborg gekregen.

Ten oosten van Tocama, in de hoek Dingeweg/Moeshornweg, laat een luchtfoto een merkwaardig grondpatroon zien. Mogelijk heeft in die hoek eens een huis of heerd gestaan. Onderzoekingen vonden nog niet plaats.

N.A.nr.120.

1) K.J. Ritzen van Ikema, "Ommelanden Geslachten", blz. 109 en 1799.

1		
	3	2
	4	
6	5	
7		
9	8	
11	10	
13	12	14
		15
18	17	16
21	20	19
23	22	
28	27	26
29	28	25
30		24
32	31	
35	34	33
37	36	
38		

Afb. 72. Nummering van grafsteden en -erken in het middenpad van de kerk.

24. Anno 16., den 23 Novembris is in den Heeren gervstet de Doegetsame IWE TAKEMA, Dogter van Salige SYGER TAKVMA.

P-3725 (F-354/7).

De grafvelden vanaf de mrs. 24 tot en met 30 (7) behoren oorspronkelijk tot Dadinga-Takuma (zie hoofdstuk 8). Via pastoor Cornelius Baar uit Rottum, erfgenaam van de Coehoorens op Takuma kwamen zij in handen van Menkema, daarna van redger Berent Eilerts erfgenamen en tenslotte een deel daarvan in bezit van het geslacht Nanninga.

25. Zerk met ingekapt wapenschild, waarvan de tekst volledig afgesleten.

26. Tekst volledig afgesleten.

27. De Erentveste LAMBARTUS EILERTS, Geconstitueerde Rigter wegens het Hoogadelijk Huis Menkema te Uithuizen en Secretaris van Winsumer en Schaaphalster Zylen, is overleden den 23sten October 1745 in 't (5)6 Jaar zyns Ouderdoms.

Onderschrift:

De regtvoerdige zullen zich verblyden, zy zullen van vreugde opsprengen voor Gods aangezichte en van blydschap vroelyk zyn (psalm 68:4).

Geboeren juli 1690 als zoon van redger Ellart Berents, zerk nr. 13a. Zie ook onder rechtspraak in hoofdstuk 4. Fraai gebeeldhouwde zerk. P-3747 (F-356/19), alwaar doopakte 26-7-1690.

28. Anno 1608 den 3 Avgvsty is in den Heren gervstet ELYSABET TAKUMA, de dogter van SIGER TAKVMA.

A.N.H.U. inv. nr. 13-10. P-3721 (F-354/4)

29. Anno 1622 den 30 May is de Doegetsame S(1)ABBE TAKEMA, dochter van de Salige SIGER TAKEMA, in den Heren gervstet.

A.N.H.U. 13-10, waar Siabbe Takema. P-3724 (F-354/6).

30. JOHAN COEHOORN H..... TAKUMA 1595 gestorven February verwachtende een salige OPSTANDINGE in Christo.

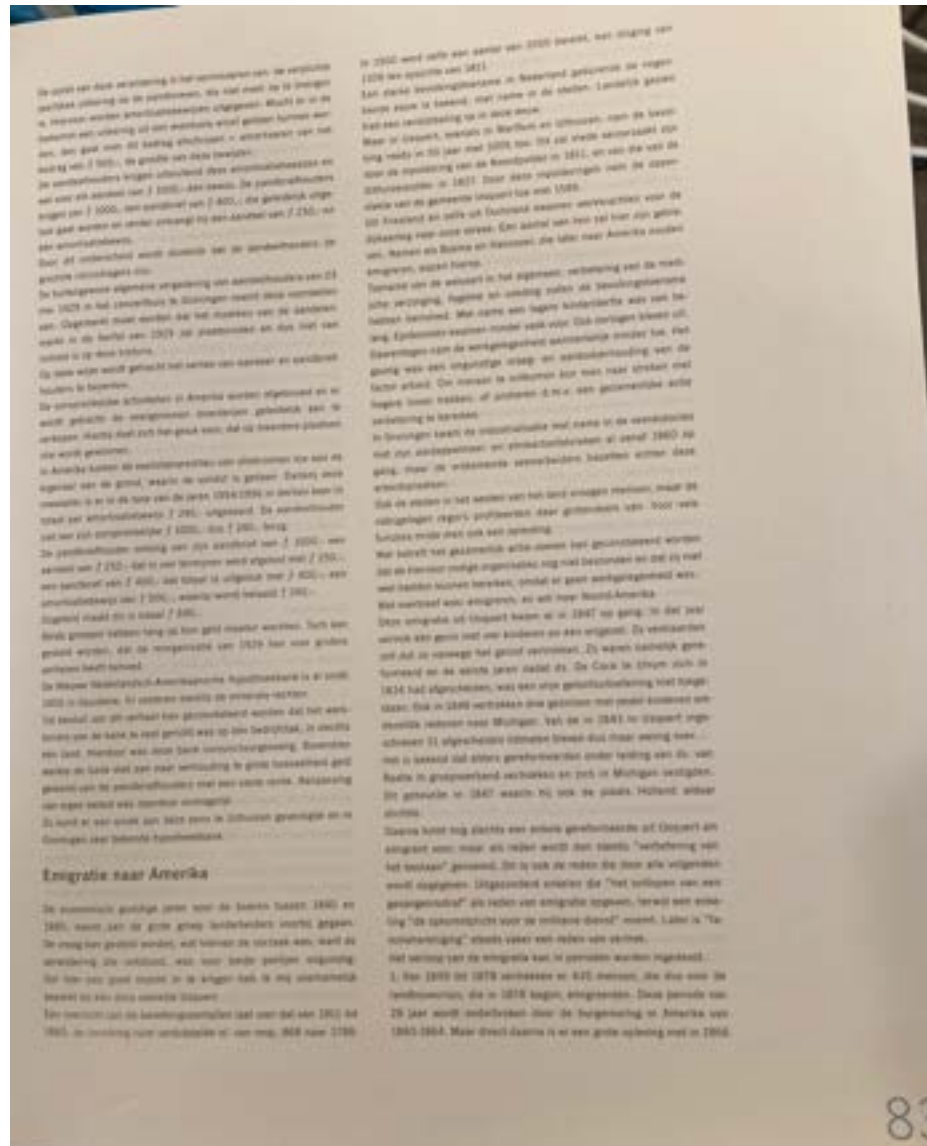
Zie hoofdstuk 8 onder Dadinga-Takuma. Blijkens A.N.H.U. inv. nr. 13-10 stierf Johan Coehoorn in 1677. Deze zerk is dus lang niet de oudste in de kerk, zoals dikwijls gezegd wordt. 1595 moet het geboortjaar van Johan Coehoorn zijn geweest. De oorspronkelijke tekst van de zerk was uitvoeriger, doch is thans grotendeels afgesleten. P-3731 (F-353/2).

31. Zerk met rechthoekig wapenschild; tekst volledig afgesleten.

Bijlage VI. Gegevens boerderij nr 149 uit boerderijenboek Boerderijen op het Hogeland, Bierema, T.B., J. de Boer, R. van der Tuuk, 2002, blz 81-83 en 346 - 348.

Boerderij Tocama, waar het kantoor van de Nederlandsch-Amerikaansche Hypotheekbank was gevestigd

TOCAMA

149 Dingeweg 3

9981 NC Uithuizen

De lange geschiedenis begint met de edere heer Diederik/Doedings/Dedings in de Merwedevallei, staande landmeester ten zuiden van de weg naar Uithuizen. Het land was deels gegeven in het kerspel Uithuizenweiden en grotendeels in het kerspel Uithuizen. Bij de heide is op een bepaald moment een steenhuys gebouwd, dat het karakter droeg van een kleine borg. Dit steenhuys draagt de dubbelnaam Doedings-Takuma.

In het derde kwart van de vijftiende eeuw is sprake van Maas Doedings en gemenen. Zij zullen het goed hebben overgedaan aan Schelle Takuma, want hij blijkt in 1476 eigenaar te zijn. Na hem volgen Uwe, Doede, Abel en tenslotte Seger Takuma. Steenhuys en heide worden dan uitsluitend Takuma genoemd. Het is niet verstrekt uitgesloten dat de familie Takuma in oorsprong afkomstig was van Ouders of omgeving, nr. 141.

Seger Takuma trouwt Anna N.H. en zij hebben in alle geval drie dochters, namelijk Elyabet, Subbe en Ewe, die alle drie jong overlijden en in de N.H. kerk zijn begraven in 1608 en 1622. Omstreeks 1615 moet Johan Coehoorn (1595-1677) Takuma hebben verkregen. Tussen 1628 en 1665 vertegenwoordigt hij Uithuizen op de Ommevander landdaggen. Plaatselijk ontleend hij als een der eersten de meest belangrijke, kerkelijke stukken.

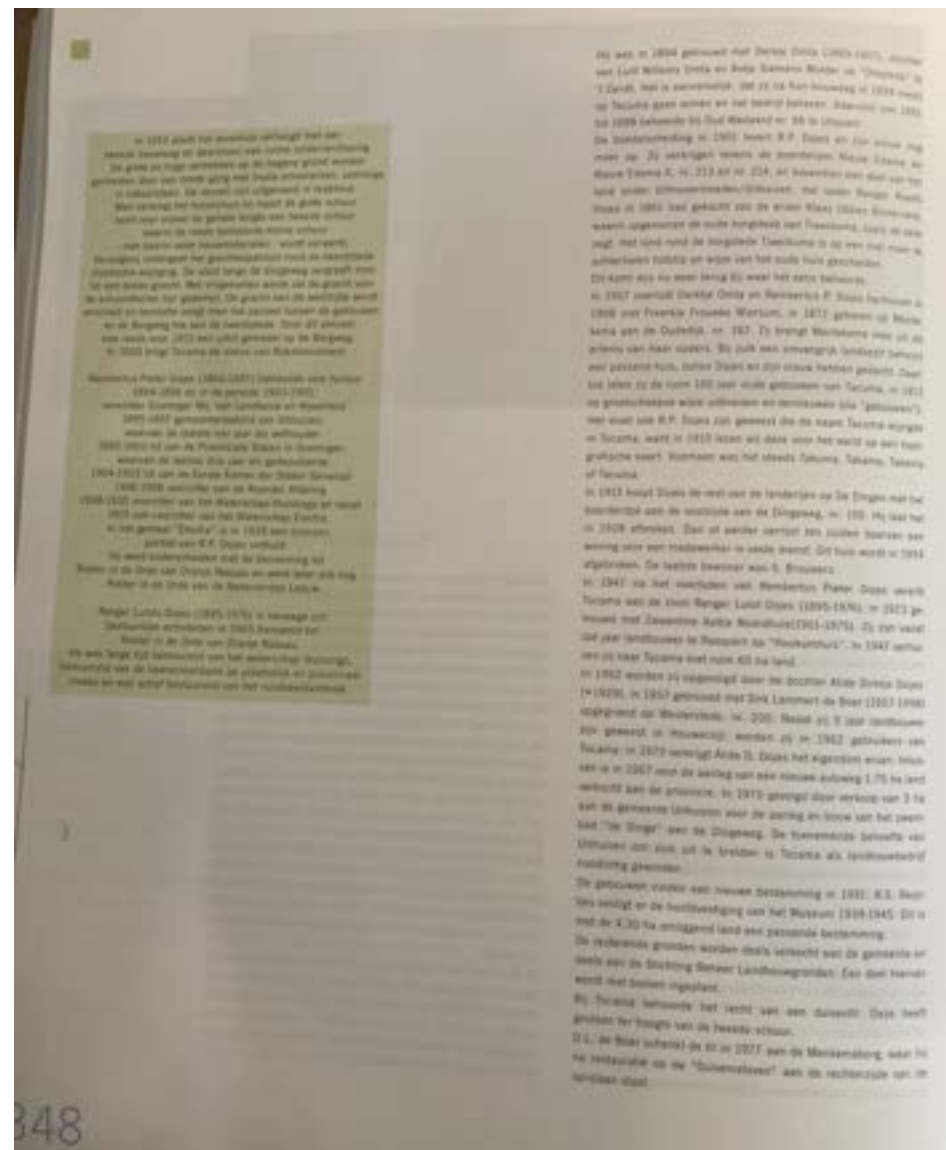
Er liggen namelijk cultuurstukken op Takuma en eveneens zij en overvallen. In enkele stukken noemt Johan Coehoorn zich welken "huysheer op Takuma". De naam van zijn vrouw is onbekend, maar hij had twee zoons en een dochter.

Johan Coehoorn stierf in 1677. Zijn grafen ligt in de N.H. kerk. De oudste zoon Jacob Coehoorn erfte Takuma en hij vertegenwoordigt

Uithuizen tussen 1681 en 1723 op de landdaggen. Op 12 maart 1723 wordt hij te Uithuizen begraven. In diverse stukken heet hij "Bekennende Jacob Coehoorn". Tweede zoon Evert Coehoorn is intussen landbouwer geworden op Edama, nr. 183, waarvan het land in de tijd aan Winkema behoort. Hij overlijdt in 1735 of 1738. De dochter Anna Maria Coehoorn verhuwt na het overlijden van haar broers "Takuma". Zij is weduwe van Henricus Robert de Raer, advocaat van de Hoge Justitiarissen te Groningen, uit welk huwelijk Cornelius de Raer (1694-1734) is geboren, jansin van 1737 tot 1774 te Rotterdam.

Op 8 mei 1725 gaat Anna Maria Coehoorn, weduwe De Raer een rui-ling aan met Everdina Conners van Berum, weduwe van Onno Alard i. Alberd van Meekema. Anna Maria krijgt de boerderij Edama, nr. 183, en jansinruwe Everdina "de grote behuizing en Schure Takuma genaamt", met alle rechten, heerlijkheden, 82½ gaten binnenland en 57½ gaten ondergrond, totaal 140½ gaten (162.36.18 ha). Deze rui-ling betreft de blote eigendom. Winkema krijgt op deze wijze Takuma in bezit, en aan de "heerlijkheid" ervan komt een einde.

Anna Maria Coehoorn overlijdt in 1726 en zij wordt te Uithuizen be-graven. De erfgenamen verkopen de bekende steenplaat Takuma aan Jaap Pieters (ca. 1693-1774) en zijn vrouw Aagje Eg-gers (1775). Hij is de zoon van Pieter Benants en Marjen Tjaarti op Praedbeheerd, nr. 174, en zij een dochter van Egge Luchter- en Marje Uppen op Boukemaheerd te Uithuizen, nr. 98. De be-namden zwaarten ten slotte aan Ewke Doortbooch weduwe en con-sonen op Abrodoheerd, nr. 152, en ten slotte van de Heerwegh.

Bijlage VII. Tekst overgenomen van website www.parlement.com over Rembertus Pieter Dojes.

R.P. Dojes

Vertegenwoordiger en belangenbehartiger van de rijke Groningse boerenstand in de Eerste Kamer. Maakte daarvan als liberaal afgevaardigde ruim negentien jaar deel van uit. Bekleedde diverse bestuursfuncties op landbouw- en waterstaatkundig gebied in Groningen en was wethouder en gedeputeerde.

in de periode 1903-1922: lid Eerste Kamer

geboorteplaats en -datum Uithuizen (Gr.), 12 januari 1860

overlijdensplaats en -datum Uithuizen (Gr.), 18 april 1947

levensbeschouwing Nederlands Hervormd

stroming(en) liberaal

loopbaan

landbouwer te Usquert, van 1881 tot 1885

landbouwer te Uithuizen, vanaf 1885

directeur Nederlands-Amerikaanse Hypotheekbank te Uithuizen

lid gemeenteraad van Uithuizen, van 1885 tot 1897

lid Provinciale Staten van Groningen voor het kiesdistrict Bedum, van 4 september 1890 tot april 1903

wethouder van Uithuizen, van 1894 tot 1897

lid Gedeputeerde Staten van Groningen, van 1 oktober 1901 tot april 1903

lid Eerste Kamer der Staten-Generaal voor de provincie Groningen, van 10 april 1903 tot 23 juli 1904

lid Eerste Kamer der Staten-Generaal voor de provincie Groningen, van 20 september 1904 tot 25 juli 1922

nevenfuncties

voorzitter Groninger Maatschappij van Landbouw, van 1893 tot 1896

voorzitter Genootschap van Nijverheid in de provincie Groningen, van 1 januari 1894 tot 1 januari 1898

voorzitter Groninger Maatschappij van Landbouw, van 1903 tot 1906

lid Voogdijraad te Groningen, vanaf 13 mei 1907 (nog in 1914)

voorzitter waterschap Hunsingo, van 1908 tot 1930

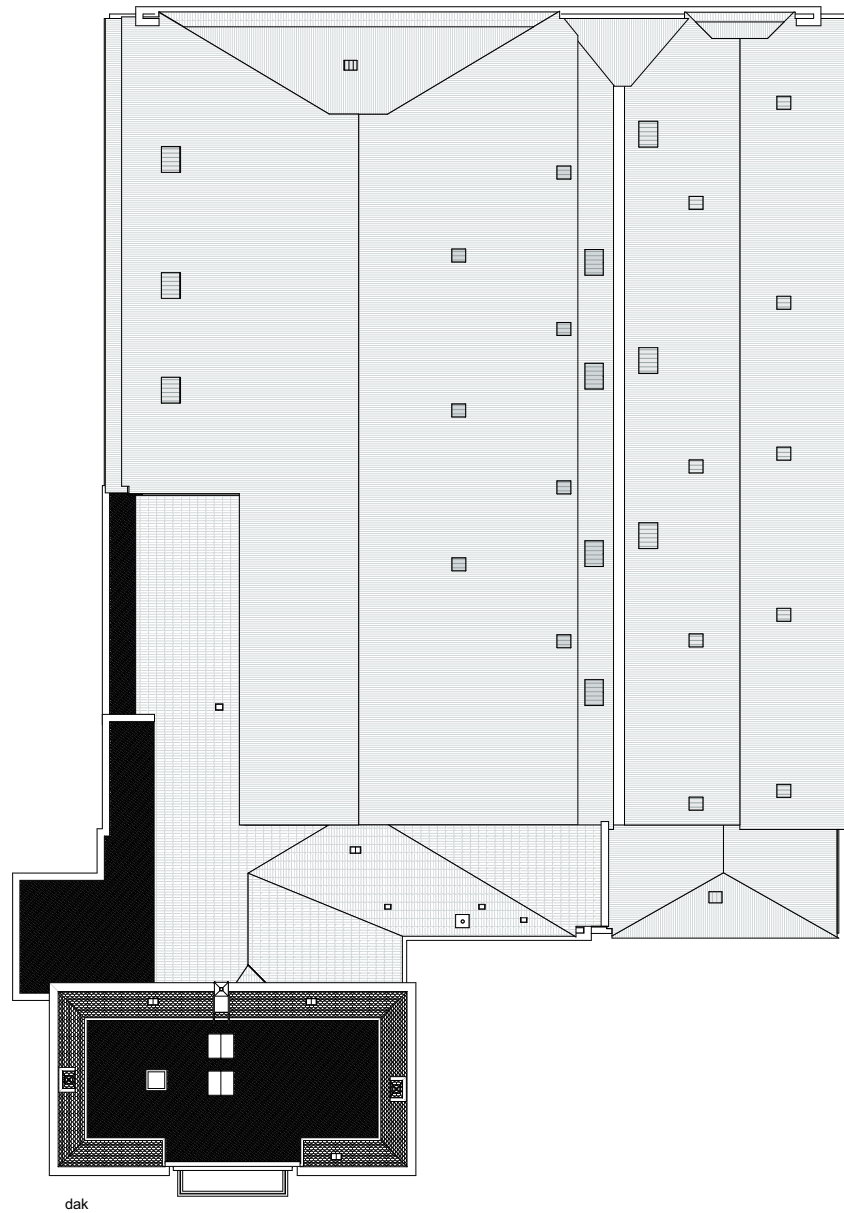
voorzitter waterschap Electra, van 1915 tot 1930

plaatsvervangend lid Raad van beroep voor directe en de personele belasting te Groningen

voorzitter commissie van toezicht op het lager onderwijs te Uithuizen

commissaris Maatschappij van Weldadigheid, omstreeks 1915 en nog in 1928

Bijlage VIII.

Tekeningen SAX Architecten.

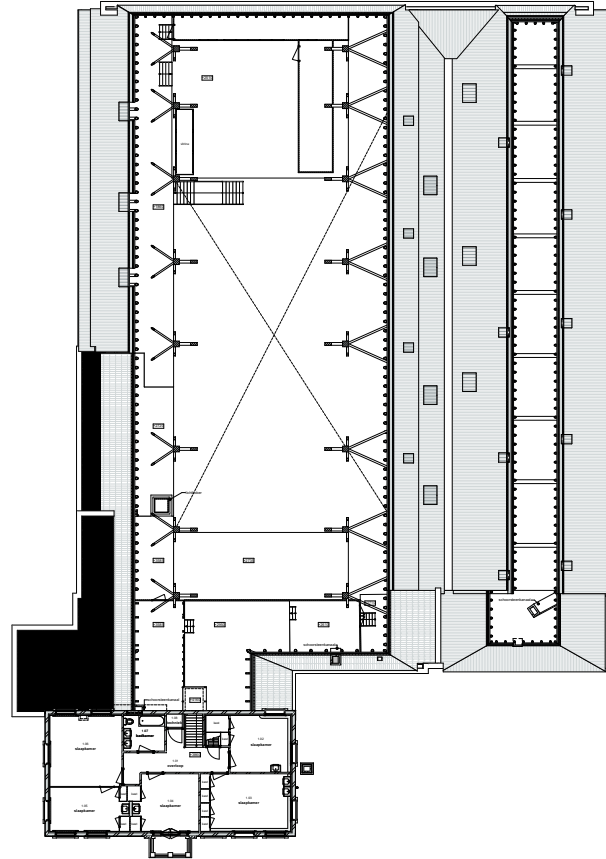
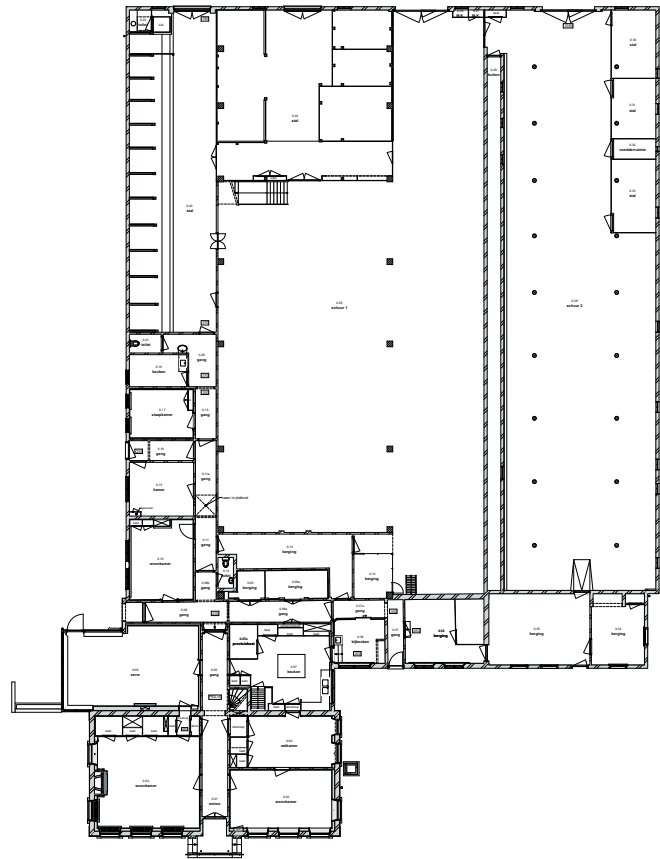

	Herbestemming Huize Tocama Uithuizen
	Sichting Tocamaheerd
	plattegrond dak en situatie
	Sax Architecten

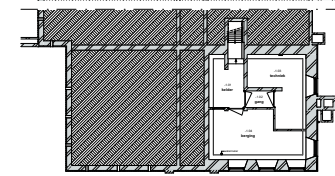
32010 IP101--

Fase bestaande bestand
Getekend okt 29-03-2022
Wijziging
Bestand 32010.glt
Formaat en schaal A1 | 1:100, 1:1000

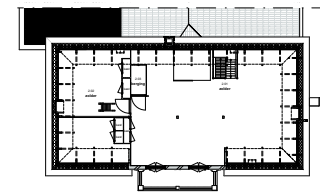
Herplein 6 | 9711 GA Groningen | (050) 318 21 02
mail@saxarchitecten.nl | www.saxarchitecten.nl

1e verdieping (1500+ vl.)

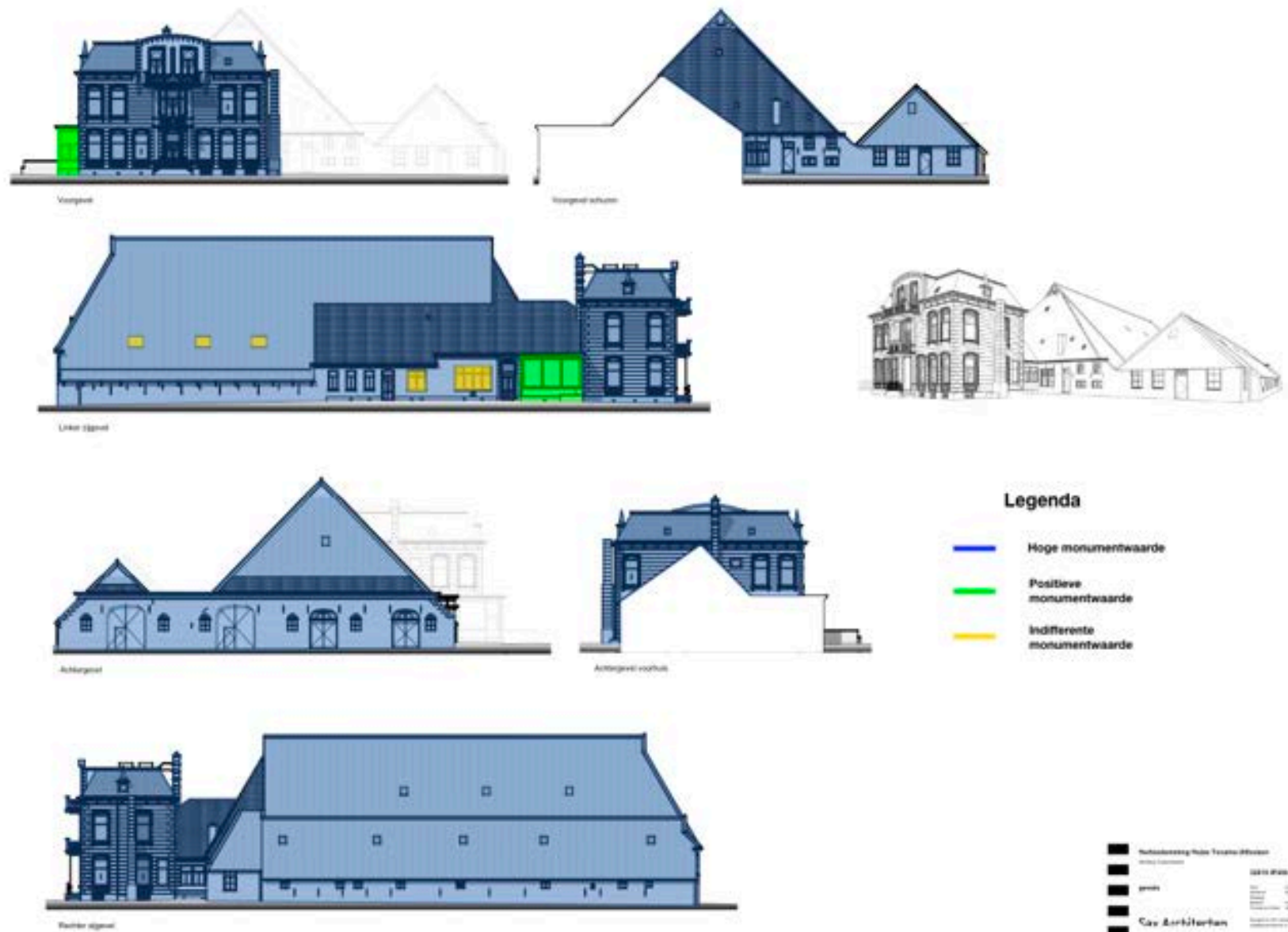

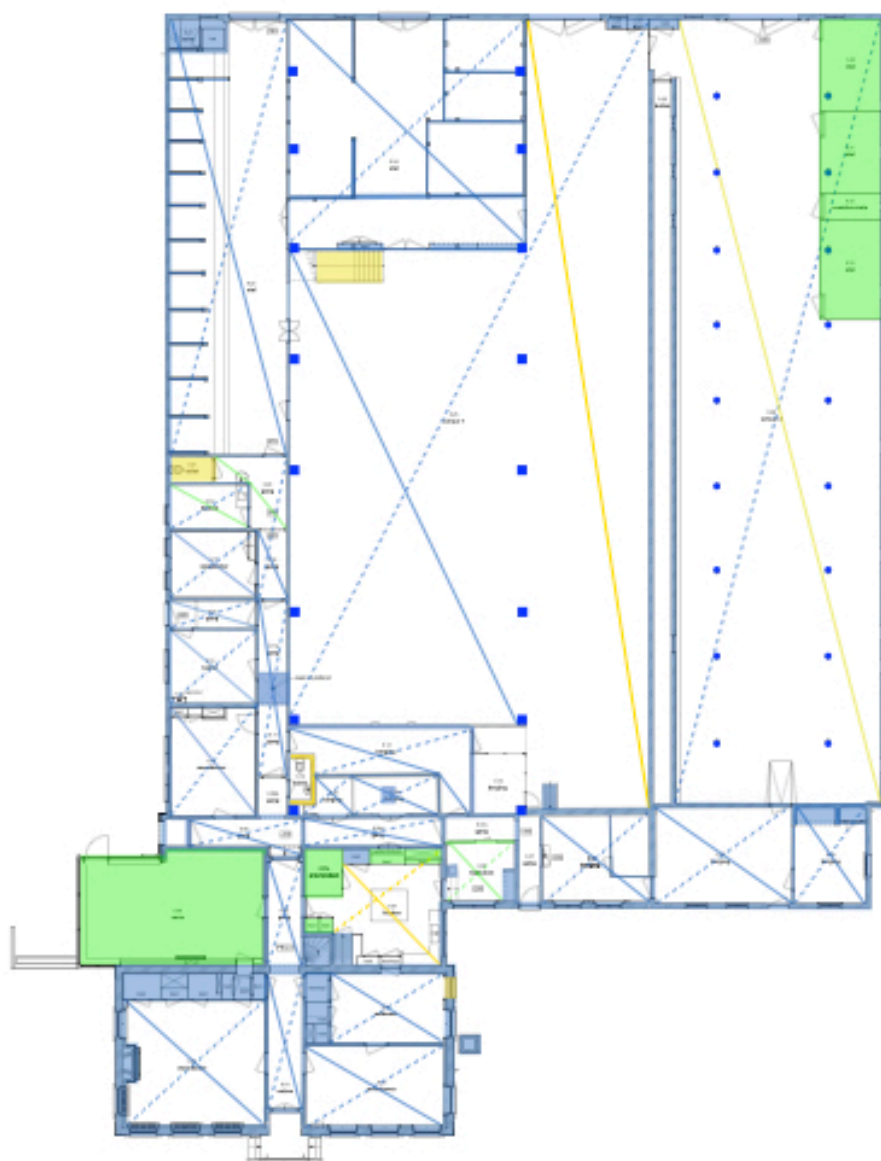
Kelder

2e verdieping (1500+ vl.)

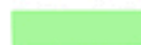

Waarderingstekening

Hoge monumentwaarde

Van cruciaal belang voor structuur en/of betekenis

Positieve monumentwaarde

Van belang voor structuur en/of betekenis

Indifferente monumentwaarde

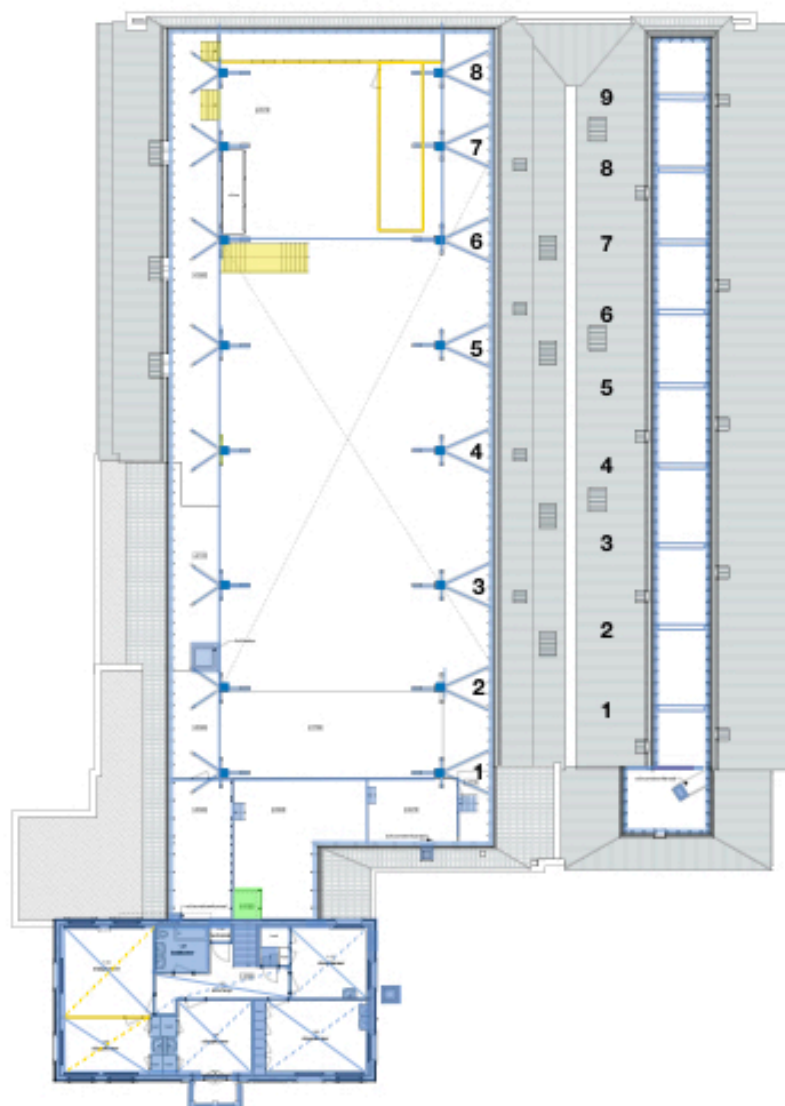
Van relatief weinig belang voor structuur en/of betekenis

vloer of vloerafwerking

plafond of plafondafwerking

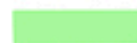
1e verdieping (1900+ v.l.)

Waarderingstekening

Hoge monumentwaarde

Van cruciaal belang voor structuur en/of betekenis

Positieve monumentwaarde

Van belang voor structuur en/of betekenis

Indifferente monumentwaarde

Van relatief weinig belang voor structuur en/of betekenis

vloer of vloerafwerking

plafond of plafondafwerking

